

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM
DALI**

**POLİTİK TEOLOJİ KAVRAMI ÜZERİNDEN AMERİKA
BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN TARİHSEL SÜRECİNE
DAİR GENEL BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans

Büşra KABİL

Çorum 2022

**POLİTİK TEOLOJİ KAVRAMI ÜZERİNDEN AMERİKA
BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN TARİHSEL SÜRECİNE
DAİR GENEL BİR İNCELEME**

Büşra KABİL

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Fatih DUMAN**

ÇORUM-2022

KABUL VE ONAY

Büşra KABİL tarafından hazırlanan "*Politik Teoloji Kavramı Üzerinden Amerika Birleşik Devletleri'nin Tarihsel Sürecine Dair Genel Bir İnceleme*" adlı tez çalışması 10/01/2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Siyaset ve Sosyal Bilimler Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Prof. Dr. Hamit Emrah BERİŞ)*

.....

(Prof. Dr. Fatih DUMAN)**

.....

(Dr.Öğr. Üyesi Ertuğrul ERYÜCEL)

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun 10/10/2022 tarih ve 2022/118 sayılı kararı ile Büşra KABİL'in Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalından Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

.

Prof. Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (...../...../.....)

İmzası

Büşra KABİL

**POLİTİK TEOLOJİ KAVRAMI ÜZERİNDEN AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN
TARİHSEL SÜRECİNE DAİR GENEL BİR İNCELEME**

Büşra KABİL
0000-0002-2667-5132:

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Yüksek Lisans Tezi
Ocak 2022

ÖZET

Din ve siyaset kavramlarının her ne kadar modern devlet anlayışı sonucunda ayrı kaldığı öne sürülse bile bu durumun imkânsızlığı, politik teoloji kavramı üzerinden siyasi alanda dinin dönüşümü ile ifade edilmektedir. Politik teoloji bağlamında dinin araç haline getirilmesi, politika içerisinde kutsal olanın yerini değiştirmede büyük rol oynamıştır. Kutsal olana atfedilen yücelik zamanla kendini iktidara bırakarak, iktidarın eylemlerini sorgulanamaz bir şekilde meşru zemine oturtmuştur. Böylece modern devlet anlayışında yer alan kavramlar, içi boşaltılmış ve sekülerleştirilmiş teolojik kavramlar olarak yerini almaktadır. Dinin tamamen yok olmadığı siyasi alanda ortaya çıkan kavramlar, politik teoloji bağlamında din ve siyasetin karşılıklı olarak ifade edilmesinde farklı formlara dönüşerek, toplumsal ve siyasi değişimlere sebebiyet veren hareketlerin dini barındıran ideolojiler haline gelmesine yardımcı olmaktadır. Dinin toplumların geleneksel teolojik yapısı ile dönüşümü sonrası sivil din, dini milliyetçilik gibi kavramlar o toplumun özelliklerini barındırarak ortaya çıkmıştır. Böylece, politik teoloji üzerinden ele alınan bu kavramlar hem siyasi altyapının hem de toplumun yönlendirilmesinde etkili olmuştur. Farklı formlarda da olsa kendini belli ettiği güncel siyaseti analiz etmede bize yardımcı olmaktadır.

Din ve siyasetin politik teoloji açısından dönüşümünü ABD'nin tarihsel sürecinde ve ABD başkanlarının söylem ve politik kararlarında görmek mümkündür. Özellikle kilise ve devlet arasında ortaya çıkan çatışmaların Anayasal Dönem'le beraber dinin hangi formlarda kendini gösterdiği politik teoloji açısından önem arz etmektedir. Tanrı'nın kutsallığı ve dokunulmazlığı zamanla iktidara atfedilerek ona kutsallık ve meşruiyet alanı sağlamaktadır. Yapılan bu çalışmada, ABD tarihi, politik teoloji bağlamında incelenerek dinin siyaset üzerindeki dönüşümü açıklanmıştır. Dönemsel olarak değerlendirilen din, toplumda yer alan geleneksel teolojik kavramlarla etkileşim halinde varlığını korumaya devam etmiştir. Böylece politik teoloji bu dönüşümü ve etkileşimi analiz etmede bizlere yardımcı olmaktadır. ABD başkanlarının açılış konuşmalarında ve aldıkları politik kararlarda politik teoloji bağlamında dinin siyaset üzerindeki etkileşimi, dini motiflerin ve kutsala yapılan atıfların kullanımı bu çalışmada analiz edilmiştir. Böylelikle, başkanların söylemlerinde yer alan dini argümanların hem ulusu hem de siyasi yapıyı yönlendirmede etkili olduğu birçok konuşma örnekleriyle ele alınmıştır.

Anahtar Kavramlar: Din ve Siyaset, Politik Teoloji, Amerika Birleşik Devletleri, Sivil Din, Dini Milliyetçilik.

Bilim Kodu: 111610

**A GENERAL REVIEW OF THE HISTORICAL PROCESS OF THE UNITED STATES
THROUGH THE CONCEPT OF POLITICAL THEOLOGY**

Büşra KABİL
0000-0002-2667-5132:

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Yüksek Lisans Tezi
Ocak 2022

ABSTRACT

Although it is claimed that the concepts of religion and politics are separated as a result of the modern state understanding, the impossibility of this situation is expressed by the transformation of religion in the political field through the concept of political theology. Making religion a tool in the context of political theology has played a major role in changing the place of the sacred in politics. The sublimity attributed to the sacred has left itself to the power over time and has unquestionably legitimated the actions of the power. Thus, the concepts in the understanding of the modern state take their place as emptied and secularized theological concepts. The concepts that emerged in the political field, where religion is not completely destroyed, transform into different forms in the mutual expression of religion and politics in the context of political theology, helping movements that cause social and political changes to become ideologies that contain religion. After the transformation of religion with the traditional theological structure of societies, concepts such as civil religion and religious nationalism emerged with the characteristics of that society. Thus, these concepts, which are discussed through political theology, have been

effective in the direction of both the political infrastructure and the society. It helps us to analyze the current politics in which it manifests itself, albeit in different forms.

It is possible to see the transformation of religion and politics in terms of political theology in the historical process of the USA and in the discourse and political decisions of the US presidents. It is important in terms of political theology that the conflicts that arose between the church and the state, along with the constitutional period, in which forms religion manifests itself. God's holiness and inviolability are attributed to power over time, providing him with a space of sanctity and legitimacy. In this study, the history of the USA is examined in the context of political theology and the transformation of religion on politics is explained. The religion, which is evaluated periodically, continued to exist in interaction with the traditional theological concepts in the society. Thus, political theology helps us analyze this transformation and interaction. In this study, the interaction of religion on politics, the use of religious motifs and references to the sacred in the context of political theology in the opening speeches and political decisions of the US presidents are analyzed. Thus, it has been discussed with many speech examples that the religious arguments in the discourses of the presidents are effective in directing both the nation and the political structure.

Keywords: Religion and Politics, Political Theology, United States of America, Civil Religion, Religious Nationalism.

Science Code: 111610

TEŞEKKÜR

İlk olarak din ve siyaset konusunda yapacağım araştırmalarda yardımını eksik etmeyen ve onun yönlendirmesiyle buralara kadar gelmemi sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Fatih Duman'a teşekkürü borç bilirim. Her zaman her konuda beni destekleyen ve bu tez çalışmamda sabırla arkamda duran aileme ve birçok arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Büşra KABİL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGE VE KISALTMALAR.....	viii
ÖN SÖZ.....	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM POLİTİK TEOLOJİ KAVRAMININ TEMEL UNSURLARI	
1.1. KAVRAMSAL VE TARİHSEL OLARAK POLİTİK TEOLOJİ.....	12
1.1.1. Politik Teoloji.....	12
1.1.2. Düşünürler Üzerinden Politik Teoloji.....	18
1.2. POLİTİK TEOLOJİNİN PRATİKTEKİ YANSIMALARI.....	31
1.2.1. Politik Teolojide Semboller ve Dönüşümler.....	31
1.2.1.1. Dini Milliyetçilik.....	37
İKİNCİ BÖLÜM AMERİKAN TOPLUMUNUN TARİHSEL SÜRECİ VE POLİTİK TEOLOJİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	
2.1. KOLONYAL DÖNEMDE AMERİKAN TOPLUMU VE POLİTİK TEOLOJİ ETKİSİ	46
2.2. ANAYASAL DÖNEMDE AMERİKAN TOPLUMU VE POLİTİK TEOLOJİ ETKİSİ.....	67
2.3. POLİTİK TEOLOJİ ÜZERİNDEN AMERİKA TARİHİNDE YER ALAN TEMEL KAVRAMLAR.....	83
2.3.1. Püritenlik ve Devlet Oluşumu.....	83

2.3.2. Amerikan Siyasetinde Evanjelizm Etkisi	92
2.3.3. Amerikan Dini Milliyetçiliği	102
SONUÇ	123
KAYNAKÇA.....	128

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

Bkz.

Bakınız

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

ÖN SÖZ

Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihi üzerinden din ve siyaset ilişkisine dair politik teoloji bağlamında yapılan bu çalışmada, politik teoloji kavramı ayrıntılı bir şekilde anlatılarak bu kavramın kendi içinde barındırdığı unsurlar üzerinden özellikle sivil din ve dini milliyetçiliğin etkileri incelenmiştir. Dinin, modern devlet anlayışı ile beraber dönüşümü sonucunda ortaya çıkan kavramlar, daha çok teolojik kavramların sekülerleştirilmiş halidir. Buradan yola çıkarak bu kavramların siyaset üzerindeki etkileri, Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihsel dönemleri üzerinden bazı Amerika başkanlarının söylemleri eşliğinde analize tabi tutulmuştur.

İlk olarak din ve siyaset konusunda yapacağım araştırmalarda yardımını eksik etmeyen ve onun yönlendirmesiyle buralara kadar gelmemi sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Fatih Duman'a teşekkürü borç bilirim. Her zaman her konuda beni destekleyen ve bu tez çalışmamda sabırla arkamda duran annem Ayşegül KABİL, babam Ahmet KABİL'e teşekkür ederim.

Tez süreci boyunca manevi olarak zorlandığım zamanlarda her zaman bana destek çıkarak bu çalışmayı devam ettirmede bana güç veren Şeyma Nur ACAR'a teşekkür ederim. Tezi okuyarak bana yardımcı olan eksik ve hatalarımı göstererek işimi kolaylaştıran Kamile KISACIK'a; cesaretimin kırıldığı anlarda bana olan inancı ve güler yüzüyle her daim umut olan Ayşe ÇELİK'e teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Genel olarak birçok siyasi düşünürlerce açıklanan politik teolojiyi bir soru ile anlatmak daha açıklayıcı olabilmektedir. Alternatif kavramlar eşliğinde iktidar ve teolojiyi yeniden nasıl müzakere edebiliriz? Sorusuna yanıt arayan politik teoloji, geleneğe özgü olan teolojik argümanlardan yeni kavramsal kaynaklar üreterek özünde seçkin olan otoritelere, eleştirel olabilecek meşruiyet alanı sağlamaktadır. Dini ve politik yaşamın karşılıklı değişimleri ve anlaşmaları üzerinden iktidarı elinde tutan hükümdar, devlet iktidarı ve parlamentoların egemenliğini meşru hale getirebilmek adına kutsal anlatı, motif ve ayinlerin kullanım alanlarını belirlemek için politik teoloji kullanılmaktadır. Bu açıdan dini inanç hem devlete hem de birçok siyasi topluluklara itaati sağlamada araç haline gelmiştir. Politik teoloji, teolojik kavramları yorumlama yöntemi üzerinden siyasette yer alan değerlerin ve yapı unsurlarının analizi ile ilgilenirken ayrıca hem teoloji hem de politikanın ortak yönleriyle de ilgilenmektedir. Böylelikle, politikada yer alan yapı unsurları dini argümanlar ile karakterize edilip politika içerisinde kullanılmaktadır.

Son yıllarda moda bir konu haline gelen politik teoloji, literatürde yeniliğini koruyup birçok alanda çalışmalara imza atabilecek potansiyele sahiptir. Siyaset alanında din ile olan etkileşimden yola çıkarak kendine bir alan bulmaya çalışan politik teolojinin ortaya çıkış noktası tarihsel olarak derin bir geçmişe sahiptir. En eski haliyle Marcus Terentius Varro'nun yaşadığı dönem olan MÖ. 116 yılına kadar giden bu kavram asıl olarak, Carl Schmitt'in "Politische Theologie" eseri ile 1922 yılında tarih sahnesinde yerini almaya başlamıştır. Tarihte Roma Katolik Kilisesi ve Protestan ilahiyatçılarının 20. yüzyılda yaşanan "Kültür Krizi" ile Hristiyanlık dininin modern kültürle karşı karşıya gelmesi sonucunda teolojik çözümler yaparak denge kurmaya çalışmışlardır. Yapılan tüm çabalar üzerinden 20. yüzyılın değişen teolojisine karşı ortaya çıkan bu tepkiyi çözebilme durumu politik teoloji olarak değerlendirilmektedir.

Böylelikle literatürde yeni sayılabilecek konular arasında olan politik teoloji daha çok modern devlet anlayışının ortaya çıkışı ile belirli bir çerçevede kendini göstermiştir. Bir nevi politik teolojinin yükselişi, erken moderniteden bu yana dinin kamusal alandan kademeli olarak yer değiştirmesiyle paradoksal olarak örtüşen modern

bir icat olmasına bağlıdır. Dinin geri çekilmesiyle boş kalan aşkınlık alanını doldurmaya çalışırken seküler siyasi iktidar, - ister geleneksel egemenlik ister küresel ekonomik yönetim biçiminde olsun - sembolik kaynaklara el koymuştur. Kamusal söylemde dini fikirlerin etkisi resmi olarak azalmasına rağmen seküler güç yapıları, toplumların kendi meşruiyet ve temsil ilkeleri etrafında inşa ettikleri kutsalın yerini (dinin aşkın boyutunu) gasp etmek için yarışmışlardır (Papais, 2019, s.1).

Bu kavrama dair yöneltilen sorular arasında, özellikle politik teolojinin din ile aynı olup olmadığı ve yalnızca Hristiyanlık üzerinden politik teolojinin yapılabilir olup olmadığı yer almaktadır. Bu sayede politik teolojinin hangi sınır ve alanları kapsadığı da açıklanmış olacaktır. İlk olarak din ile aynı olmayan politik teoloji, hem tarihsel hem de varoluşsal olarak dindeki bir krizi yansıtırken ayrıca bu krizi de beslemektedir. İnsan ve evren üzerinden ilerleyen her din, kendi içerisinde belirli bir siyasi öğretiyi barındırırken ayrıca herhangi bir siyasi öğretiyi de üretebilmektedir. Böylelikle her din kendine has birçok farklı politik teolojileri içermektedir. Özellikle bu politik teolojiler, dinsel toplulukların kendi içlerinde barındırdıkları vahiy anlayışları sonucunda inandıkları bu vahiye göre türeyebilecek olan herhangi bir siyasi iktidarın altında bir arada yaşamayı örgütleyen ve meşruiyeti sağlayan siyasi teorilerdir. İktidarın bu durumu sağlayabilmesi için teolojinin belirli kavram ve sembollerine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle meşruiyeti sağlamak adına kullanılan teolojik semboller içerisinde Tanrı'nın kudreti ve Tanrı tasavvurları gibi sembol ve dini argümanlar, politik alanda ortaya çıkabilecek istikrarsızlığı önlemede önemli bir yere sahiptir.

Buradan yola çıkarak her dinin kendi içerisinde politik teolojiiyi barındırıyor olması bu tez çalışmasının belirli bir sınırlamasını ortaya koymaktadır. Hristiyanlık dini üzerinden politik teoloji bu çalışma içerisinde yerini almaktadır. Neden Hristiyanlık dini diye bir soruyla devam edilirse eğer, çünkü siyasal teoloji daha çok dönem kopmalarıyla meydana gelip Rönesans, erken modern din savaşları ve Reform Dönemi'nin yeni çoğulculukları laikleştirme çabası içerisinde olması, tarih sahnesinde Hristiyanlığın kendi içinde birçok dönemlere şahit olduğunu göstermektedir. Ayrıca Hristiyan teolojisinde iktidarı çeşitlendirmek ve faydalı olan iktidarı bulmak mümkün olduğundan politik teoloji böylelikle geleneğe özgü olan teolojik deyimden yeni kavramsal kaynaklar üreterek, temelde seçkin olan otoritelere eleştirel bir meşruiyet alanı

sağlamaktadır. Böylece hükümet biçimi olarak da adlandırılmayan politik teoloji, tarihte daha çok tekrar eden çatışma sahnelerine karşılık gelmektedir. Politik teolojinin din ile olan ilişkisi sonucunda ortaya çıkan birçok krizlerin ve değişimlerin etkilerini günümüz siyaset arenasında görmek mümkündür.

Tez çalışmasının ana konusunu oluşturan politik teolojinin hangi din üzerinden ele alınacağı da belirlendikten sonra hangi ülke üzerinden analize tabi tutulacağı çalışmanın bir diğer sınırlılığını belirlemektedir. Politik teolojinin özellikle din ve siyaset üzerine kurulu olması ve her iki kavramın çatışma sahnesini gözler önüne sermesi ile bu kavram, hem ruhani hem de dünyevi alan olarak çatışmanın en çok yaşandığı Hristiyanlık dininin hâkim olduğu coğrafyalarda görülmektedir. Böylelikle bu iki kavramın karşılıklı olarak birbirlerinin alanlarını etkilemesi, Avrupa’da birçok kanlı mücadeleye sebebiyet vermiş ve tarihin seyrini etkilemiştir. Hristiyanlığın verdiği yoğun çaba sonucunda bu din, geniş kitleler tarafından benimsenmiş olup büyük bir güce sahip olmuştur. “Devlet dini” olarak zafer yollarını kendine açan Hristiyanlık, siyasi açıdan güç kazanıp kendi kuralları etrafında ilerleyerek kilisenin hem toplum hem de birçok kurum üzerinde egemenliği eline almasına sebebiyet vermiştir.

Ardından Orta Çağ’ın sonlarında burjuvazinin gelişmesi ve siyasi alanda söz hakkına sahip olma isteği, kilise ile çatışma halinde olması ve ilerleyen dönemlerde Reformasyon hareketlerinin yaşanmasıyla kiliseye büyük bir darbe indirilmiştir. Böylece dini alanda yaşanan bu kanlı mücadeleler, Rönesans, Aydınlanma Çağı ve kapitalizm gibi düşüncelerin gelişmesiyle toplum üzerinde hâkim olan kilisenin katı kural ve inanç şekli kırılmaya başlamıştır. Yaşanan bu ayrılık, gerçekte her ülkenin kendine has değerleri ve koşulları üzerinden farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Buradan yola çıkarak ABD, dinin sivil ve siyasi hayattaki yeri ardından bu konu hakkında yapılan çalışmalar, politik teoloji bağlamında ilgi ve alakaya değer bir konu olarak görülmektedir.

Amerika’nın kuruluşundaki en büyük etkenlerden birisi ise din olgusudur. Tarihsel açıdan kolonileşme süreciyle başlayan dönemde Protestan geleneğin hâkim olduğu çoğulcu bir dini yapı ön plandadır. Böylelikle çeşitli muhalif dini grupların varlığı, her koloni içerisinde yer alan siyasi alanda dinin kullanımını etkilemiştir.

Yukarıda her ne kadar günümüzde politik teoloji kavramının modern devlet anlayışı ile ortaya çıktığı anlatılsa bile, bu kavram tarihsel bir süreci içerdiğinden dolayı modern devlet anlayışına kadar gelen süreçte yaşanan siyasi ve dini dönüşümler, politik teoloji kavramının anayasal süreçle başlayan dönemi analiz etmede yardımcı olacaktır. Böylelikle bu çalışmada ABD tarihinin Kolonyal Dönem'deki siyaset anlayışının din ile olan ilişkisi ardından kutsal anlatı ve motiflerin kullanımı politik teoloji bağlamında analize tabi tutulmuştur.

Bağımsızlığın kazanılması ile koloniler artık federal bir yapı altında toplanarak Amerika Birleşik Devletleri'ni kurmuşlardır. Yeni bir siyasi görünüme sahip olan ABD, başlayan anayasal süreçle beraber farklı alanlarda birçok ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Fakat devletin din olan ilişkisine dair 1787 Anayasası net bir çözüm getiremeyip bu duruma sessiz kalmıştır. Böylelikle din ve politika arasındaki iletişim netliğe kavuşamayıp bu iki kavramın karşılıklı ilişkileri devam ettikçe politik teoloji kavramı üzerinden yapılacak olan değerlendirmeler de devam etmiştir. Değişen tek şey politik teoloji bağlamında anayasal süreçle başlayan dönemin pratikteki görünürlüğüdür. Kolonyal Dönem'de tam bir federal devlet anlayışı olmazken artık anayasal süreçle başlayan dönemle beraber politik teoloji bağlamında devletin bir nevi iktidarın da uyguladıkları politikalar, kurucuların ve dönem başkanlarının söylem ve eylemlerinde dinin nasıl bir kullanım aracına dönüştüğü ardından kutsal anlatı ve motiflerin siyasi arenadaki etkinliği bu çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır.

Anayasanın ilk tadil maddesi, devletin din ile olan ilişkilerine yönelik düzenlemeyi içermektedir. Anayasanın bu maddesi olan "İlk Tadil", içerdiği hükümlerle beraber devletin dine karşı olan konumunu belirlemede yardımcı olmuştur. Ardından kurucu liderlerin dine dair bakış açıları ülke içindeki politikaları ve çıkarılan yasaları etkilemiştir. Tarihteki diğer dönem başkanlarının politik teoloji bağlamında dini araç olarak kullanmadaki yaşanan dönüşümler, her başkanın kişisel inancıyla ve uygulamak istediği politikaları halka karşı ikna etme aracı olarak kullanımıyla doğrusal olarak etkilidir. Politik teoloji bağlamında başkanlar, doğal ve duruma uygun olduğu için dini dili ve sembolizmini kullanabilirler. Örnek olarak belirli tatillerin, cenaze methiyelerinin ve hatta bir kilise kürsüsünden nadiren yapılan konuşmaların yer aldığı başkanlık konuşmaları olabilir. Başkanlar, bir terör saldırısının ardından bir doğal afet

veya bir uzay mekiği patlaması gibi zor zamanlarda ülkeye yardım etmenin bir yolu olarak dini temaları kullanmaktadır. Alternatif olarak, bir başkan ulusal bir krizi önlemenin bir yolu olarak da dine başvurabilir. Başkan, isyanları, suikastları ve diğer iç huzursuzluk anlarını çevreleyen gergin durumları hafifletmek için insanlarla vicdanları aracılığıyla konuşmaya çalışabilir. Bir başkan, bir yasayı geçirmek, bir savaş için destek oluşturmak veya bir skandalı sona erdirmek gibi bir amaç için halkı harekete geçirmek adına dini söylemler kullanabilir. Bir başkan dini kendi lehine çevirmeye çalıştığında, genellikle kamuoyu ve medyanın tepkisini de çekebilmektedir (O’Connell, 2012, s. 34).

19. yüzyılın ortalarında, politik teoloji bağlamında başkanlar dini, Kuruculardan farklı bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Kurucular dini, ortak değerler ve demokrasiye ilahi bir güç oluşturmak için birleştirici olarak kullanırken, bu sonraki başkanlar dindarlığa daha açık referanslar vermeye başlamıştır. Bu durum daha çok Amerikan Devrimi’nin yaşandığı dönemle alakalıdır, çünkü daha sonraki başkanlar Britanya’nın monarşik sisteminden ayrılmakla ve din özgürlüğünden yoksun olmakla daha az ilgilenmişlerdir. Böylece, başkanlar dini retoriği daha spesifik şekillerde kullanmaya başlarken ayrıca dini, birleştirici, ikna edici araç olarak da kullanmışlardır. 19. yüzyılın sonunda, politik teoloji açısından başkanların dini kullanma şekli dönüşüme uğramıştır. Tanrı’ya hitap etme ve yakarma durumu daha çok popüler hale gelmeye başlamıştır. 19. yüzyılın sonundaki eğilimi takip eden 20. yüzyıl başkanları, daha spesifik bir dini figüre odaklanarak “Tanrı” kelimesinden çekinmemiş ve hatta belirli bir politikayı savunmak için rahatlıkla dine ve kutsal motiflere başvurmuşlardır.

Bu tez çalışmasının amacı, politik teoloji bağlamında ABD’nin tarihsel süreci içerisinde yer alan dönemleri analiz etmek ve kurucuların ardından gelen dönem başkanlarının söylem ve politik eylemlerinde yer alan dinin ne şekilde kullanıldığını açıklamaktır. Böylelikle, bu çalışma ilk olarak politik teoloji kavramına odaklanırken ardından politik teoloji bağlamında Amerikan tarihinin dönemsel açıklamaları üzerinden (tüm başkanlara yer verilmemek üzere) genel olarak başkanların daha çok açılış konuşmaları ve politik eylemleri incelenmiştir.

Politik teoloji kavramının literatürde yerini genişletmek amacıyla ve günümüzde değişik formlarda da olsa kendini belli ettiği güncel siyaseti analiz etmede bizlere

yardımcı olduğu için ardından araştırma konusu olarak geniş bir potansiyele sahip olduğundan bu tez çalışmasının ana konusu olarak seçilmiştir. Devamında bu kavram genel olarak ABD siyaseti ve yer alan dönem başkanları üzerinden analiz edilmiştir. Bu çalışma, politik teoloji kavramına netlik getirirken bu kavram üzerinden analize tabi tutulan ülke siyasetine dair yapılabilecek çalışmalara yardımcı olabilmektedir. Ayrıca bu durum, bu tez çalışmasının bir diğer amaçlarından birini oluşturmaktadır.

Bu çalışma için yapılan literatür taraması sonucunda politik teoloji kavramı üzerinden ele alınan tez çalışmaları bu çalışmanın sınırlılığını ve kapsamını belirlemede yardımcı olmuştur. Ayrıca araştırılan tezler, birçok İngilizce makale ve kitaplar bu tez çalışmasında yerini almıştır. İlk olarak kullanılan tezler arasında Gülbeyaz Karakuş ve Orçun İmga'nın doktora tezleri bu çalışmanın iskeletini oluşturmada etkili olmuştur. Ardından kullanılan birçok tez eşliğinde bu çalışmanın amacı, sınır ve kapsamı belirlenmiştir. Kullanılan İngilizce makale ve birçok tez, politik teoloji kavramının netliğini açıklamada yardımcı olmuştur. ABD başkanlarının açılış konuşmalarını içeren çevrimiçi sitelerde politik teoloji bağlamında konuşmalar değerlendirilip konunun kapsam ve sınırlılığı etrafında analize tabi tutulmuştur.

Bu çalışmanın yöntemini söylem analizi oluşturmaktadır. Söylem analizinden kısaca bahsetmek gerekirse; söylem analizi yakın zamanda oldukça popüler olan bir teknik olarak ele alınmaktadır. Sosyal bilimler içerisinde anılan bu teknik nitel verilerin analizi ile şekillenmiştir. Özellikle, insanların dil ile olan ilişkilerini açıklamak adına sorulan sorular eşliğinde, insanlar dil ile ne yapar, dili nasıl kullanır? bunlardan bazılarıdır. Lakin önemli olan nokta insanların ne söylediklerinden ziyade nasıl söylediğidir. Kimler konuşuyor ve nasıl konuşuyorlar? Böylece söylem analizinin aslında sorular üzerine kurulu bir analiz tekniği olduğu söylenebilir. Söylem ve onu oluşturan dil üzerinden hareket ederek söylem analizi, belirli kurumlar ve sosyal ilişkileri araştırma konusu olarak değerlendirilmektedir. Sosyal ilişkiler başlığı ile genelleştirme yapılması aslında söylem analizinin kullanıldığı alanın genişliğini göstermektedir. Alanın genişliği, farklı teknikleri de beraberinde getirip söylem analizini diğer analiz tekniklerinden ayırmaktadır. Sosyal bilimlerin içerisinde sosyoloji, psikoloji, dilbilim, medya, siyasal bilimler gibi birçok alan söylem analizini kendine özgü yöntemler ile kullanmaktadır. Ayrıca söylem analizi interdisipliner bir yapı olarak

tanımlanabilir. Psikoloji, sosyoloji, antropoloji, felsefe, medya, edebiyat çalışmaları gibi birçok alandan beslenir ve öncesinde bahsedildiği gibi farklı teorilerle kendini tamamlar. Böylece alanında heterojen bir yapıya sahiptir (Çelik ve Ekşi, 2008, s. 105). Fakat hepsinin dayandığı ortak kurallar mevcuttur. İnsan merkezli sosyal bilimler beraberinde getirdiği sorunları çözebilmede söylem analizi, derin bir çözümleme ile hareket etmektedir.

Söylem analizi, birbirinden farklı konuşmalar, söylemin etkileri, güç ve politik ilişkiler, bilgi ve ideolojinin söylemler içinde kullanılması ardından bunları kullananların ortaya çıkardığı düzenleri ve düzensizlikleri ile ilgilenir (Taylan, 2011, s. 68). Dil, söylem analizi için önemli bir yapı olmakla beraber toplumsal ilişkileri anlamak ve yorumlamak için dili kullanır ayrıca iletişim aracı olarak kullanılmasından ziyade sosyal bir pratik olarak ele alınır. Örnek olarak, “Sen arkadaşımı öldürdün” derken sadece olay tanımlanmış olmaz, diyalog kurulan kişi suçlanmış olur (Özer, 2007, s. 41-42). Böylelikle, bu çalışma içerisinde ABD başkanlarının söylemleri ve politik eylemler karşısındaki diyalogları politik teoloji bağlamında bu yöntem üzerinden analize tabi tutulmuştur.

Söylem analizinde analiz edilecek olan nesne yazılı, sözlü ve sözsüz metinlerden oluşur. Lakin Edibe Sözen’in belirttiği gibi çok boyutlu ve birçok fonksiyonu bir arada içeren hem tarihsel hem de eleştirel bir analiz tekniğidir. Yapılan her sosyal araştırmada olduğu gibi söylem analizi de belirli verilere, sonuçlara ve analizlere dayanmaktadır. Unutulmaması gerekir ki yapılan analizler ülkelere ve kıtalara göre farklılıklar gösterebilir. Özellikle Foucault’nun söylem analizinde sık sık kullandığı konular olarak ırkçılık ve güç ilişkilerine dair yaptığı çalışmalarda Batılıların hangi konular üzerinde çalıştığı görülebilir (Sözen, 1999, s. 82-84). Böylece, politik teoloji bağlamında din ve kutsal motiflerin, Foucault’un söylem analizinde yer alan ırkçılık ve güç ilişkilerine dair yapılan çalışmalar eşliğinde ortaya çıkan pratik yansımalar, son dönem başkanların söylemlerinde görülebilmektedir.

Söylem analizi yoruma dayalı bir analiz tekniği olduğu için bu tekniği kullananlar, amaçlarına giden yolda kendi tekniklerini oluşturabilirler. Yorumlama sonucu ortaya çıkan söylem için bulunduğu ortama bağlı olarak çok farklı analizler

yapılabilir. Burada araştırmacı, analiz edeceği nesnenin varlığı ile ilgilenmez ayrıca onu somut hale getiren olguları, toplumsal gerçekleri ve kavramları dikkatli bir Şekilde ele alarak syolemin ne anlama geldiğini açıklamaya çalışır (Arık, 2019, s. 16-17). Ortaya çıkan syolemlerin ne aktardığını anlamak için belirli kavramların gerekliliği ortaya çıkmıştır, bunlar; semantik (anlambilimsel), sentaks (szdizinsel), semiyoloji (gstergibilimsel) olarak yazılı, sözlü ve görüntü üzerinde değerlendirme yapılır. Anlambilimsellik olarak, syolemin ya da metnin içinde ve dışında yer alan tüm ilişkilerin kullanıcı ile metin arasında yer alan ilişkiler üzerinden çalışma yapan bir bilim dalıdır. Sentaks ise, metinde yer alan bir kelimenin cümlenin sonu ya da başında bulunması ile o ifadeyi farklı anlamlara tařıdđını ortaya koymaya çalışır. Son olarak, semiyoloji ise analiz nesnesini imgeler vasıtası ile nesneyi her boyutuyla incelemeye alır (elik ve Ekşi, 2008, s. 106-107).

Araştırma konuları ya da verileri olarak kadın ve erkeklerin konuşmaları arasında nasıl bir fark olduğu, haberler, meclis konuşmaları, televizyon programları, siyasi broşürler, resmi dokümanlar, roman içeriği, şiir, yasa hükümleri, politik tartışma ve konuşmalar Şeklinde sıralanabilir. Wodak'a göre telefon görüşmeleri, Foucault'a göre ise tüm olaylar veri olarak kabul edilir (elik ve Ekşi, 2008, s. 105). Görüldüğü gibi syolem analizinin alanı geniş olmakla beraber önceden bahsedildiği gibi heterojen bir yapıya sahiptir. Lakin syolem analizi yapabilmek için bu tür verilerin tüm söylemsel özelliklerinin bilinmesi gerekir. Neticesinde syolem analizi eleştirel bir yapıya sahiptir ve sosyal sorunların, etkilerin ne olduğunu bilmesi gerekir. rnek olarak, iktidar konuşmaları, çıkar ilişkileri, çatışma alanları ve kurallar devamında uzlaşma alanları da dâhil edilebilir (Sözen, 1999, s. 93). Böylece ABD başkanlarının konuşmaları politik teoloji bağlamında değerlendirilirken özellikle ABD tarihi belirli bir süzgeçten geçirilip o dönem başkanının bulunduğu zaman diliminde yer alan sosyal sorun ve dönemin politik olayları çalışmaya dâhil edilmiştir.

Syolem analizi, yukarıda yer alan araştırma konularını kullanırken belirli sorular ve başlıklar altında değerlendirir. Böylece belirli bir araştırma söz konusudur. Araştırmanın alanı nedir? Veriler nasıl toplanır ve aralarından nasıl seçilir? ve son olarak bu verilerin raporunu hazırlamaktır.

Araştırma konusu olarak kullanılan nesne sözlü, sözsüz ve yazılı metinlerdir. İstenilen şey, anlamak ve yorumlamaktır (Çelik ve Ekşi, 2008, s. 110). Bir önceki paragrafta bahsedilen araştırma konuları bu başlık altında değerlendirilir. Lakin toplumsal sorunlara yönelik ya da politik, ideolojik bir analiz yapılacaksa eleştirel söylem analizi kullanılır.

Foucaultcu söylem analizi, analiz türü içerisinde önemli bir yere sahiptir. Söylem analizini açıklarken Foucault'a yer vermek hem iktidar ve güç ilişkisini söylem içerisinde anlamaya hem de eleştirel söylem analizinin önden tanımını yapmaya yardımcı olacaktır. İlk bölümde Foucault'a göre söylemin tanımı yapılmıştır. Buradan yola çıkarak söylem analizinde söylem sadece yasakları, kavgaları değil sahip olunmak istenen gücü ya da iktidarı da içermektedir. Söylem analizinin üç özelliği vardır. İlki sosyal olmasıdır. Kurumlar ve sosyal ilişkiler kelimelerin anlamlarını değiştirebilirler. Diğer ise söylemler zıt görüşleri içermektedir. Son olarak söylemler içerisinde zıtlıklar olabileceğinden hiyerarşi içinde de yer alabilirler. Böylelikle çatışma, otorite biçimi hiyerarşi olgularıyla ilgilidir. Üretilen söylemler iktidarın kullanımında önemli yer tuttuğu için söylem analizinde iktidar ve güç kavramı söylemin içinde bulunan bilginin kullanılmasıyla ilişkilidir. Söylem ve iktidar birbirleriyle çok yakın dursalar da kurumlar arasında belirli çatışmalara sebep olabilir (Şahin, 2017, s. 122). Böylece söylem analizi, toplumda hâkim olan uygulamaların ve ideolojilerin insanların yönlendirilmesine ve hâkim olan egemen görüşü devam ettirmek için nasıl çalıştığını göstermeye çalışır (Arık, 2019, s. 23).

Sonuçta entelektüel söylemleri konu edindiği için meta analiz olarak tanımlanabilir. Yani entelektüel söylemler tıp, ekonomi gibi söylemler olduğu için zaten meta analiz yani analizin analizidir. Fakat sonuç olarak onlar da birer söylemdir. Meta söylem olarak konuşmacı kendi söyleminin dışında başka bir söylem kullanır ve bu durum konuşmacıyı söyleminde kontrolünü sağlayarak manipüle etme imkânı sunar. Farklı söylemlerin etkileşimiyle oluşan meta analiz güç, hâkimiyet ve çelişki gibi unsurları keşfedip birer meta eyleme dönüştürerek politik, stratejik ve taktik yapılanmalarını belirler (Sözen, 1999, s. 133-134).

Söylem analizinin alanı geniş olduğu için farklı söylem biçimleri de kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi kendine özel teknikler söylem analizi için uygulanmaktadır. Böylece, söylem analizi biçimleri içerisinde eleştirel söylem analizi önemli bir yer tutmaktadır. Sözlü ya da yazılı tüm metnin ideolojik bir yapıya sahip olduğu görüşünden ilerleyerek, metnin içinde ortaya çıkmamış kapalı ideolojileri açıklamayı ve yorumlamayı amaçlayan disiplinler arası bir yöntemdir (Yüksel, 2004, s. 8). Eleştirel söylem analizi, Foucaultcu bir çizgiden ilerleyerek dilde ve metinde düşünsel yapının arasında kalarak bilgi ve güç eyleminden hareket etmektedir (Özer, 2007, s. 43). Eleştirel söylem analizi ise içerisinde daha çok metinler ve yapılan konuşmalar sonucu meşru hale getirilen politik güç ve iktidarın, yanlış ve kötüye kullanılmasını ortaya çıkarmak için kullanılmıştır (Yardım ve Doğruel, 2019, s. 139). Kullanıldığı alan olarak özellikle sosyal ve politik bir alanda gücün yani iktidarın kötüye kullanılmasını ve yarattığı eşitsizlik ortamını incelemeye alarak dilin buradaki rolünü araştırır. Ayrıca egemenin ya da hâkim sınıfın dili kullanarak bunu nasıl yaptığını açıklamaya çalışır. Özetle, güç ve toplum arasındaki ilişkinin nasıl yönetildiği üzerinde durur (Arık, 2019, s. 26).

Son olarak nitel araştırma yöntemleri içerisinde ele alınan söylem analizi, genellikle içerik analizi ile karıştırılmaktadır. Söylem analizinin diğer analiz çeşitlerinden biri olan içerik analizinden farklı olduğunu açıklamak gerekir. İlk olarak içerik analizi, sosyal bilimlerde içerisinde kullanılan araştırma yöntemi ve ona uygun kullanılan tekniktir. Berelson'un tanımı üzerinden, iletişimin yazılı içeriğinin objektif, sayısal ve sistematik olarak tanımlama yapan nicel içerik analiz araştırma tekniğidir. Buradaki önemli nokta analizin sayısal yani nicel olmasıdır (Taylan, 2011, s. 65-66). İçerik analizi metne odaklı olup metinde yer alan mesajı sayısal veriler ile ortaya çıkarıp nitel yorumlarla belirli sonuçlar elde etmeye çalışır. Söylem analizinde ise odak nokta iletişimdir. Yazılı, sözlü ve sözsüz tüm metinleri içeren her türlü nesne söylem analizinin veri konumuna gelebilir (Arık, 2019, s. 32).

Görüldüğü üzere, söylem analizine dair yapılan tanımlarda tek bir cevap olmamakla beraber birçok alanla yakından ilgilidir. Söylem analizi sürecinde izlenen yol aktarılmış olup özünde meta analiz olan bu tekniğin gösterildiği gibi belirli bir metodu vardır. Farklı biçimlere ayrılan söylem analizinde yer alan eleştirel söylem

analizi, Foucaultcu çizgide kendini tanımlamaktadır. Böylelikle, politik teoloji bağlamında ABD tarihi üzerinden başkanların konuşmalarını ve politik kararlarını kullandıkları din dili ve kutsal sembolleri analiz etmede bu yöntem kullanılmıştır.

Bu çalışmanın yönteminden bahsettikten sonra son olarak çalışmanın planını açıklamak gerekirse, ilk olarak politik teolojinin kavramsal açıklaması yapılmıştır. İlk bölümde yapılan kavramsal açıklama da daha çok bu kavramın netliği ve bu kavrama dair yapılan tanımların zenginliğinden bahsedilmiştir. Böylece politik teolojinin literatürde tanımsal olarak çektiği zorluk bir nebze olsun azaltılmaya çalışılmıştır. Politik teoloji kavramının teorideki kısmının pratikte daha somut hale gelebilmesi için alt başlık halinde kavramın pratikteki yansımaları açıklanmıştır. Özellikle kavramın belirli dini motifler eşliğinde pratikte kendini ifade etmesi söz konusudur. Ayrıca bu çalışmanın bir diğer konusunu oluşturan ABD devletlerinin tarihine ve başkanların söylemlerine politik teoloji bağlamında kısa da olsa değinilip tezin ikinci bölümüne dair aktarmalar yapılmaya çalışılmıştır. İki bölümden oluşan bu çalışmanın son kısmında ise politik teoloji bağlamında ABD'nin tarihi ve bütün dönem başkanları olmamakla beraber bazı başkanların açılış konuşmaları eşliğinde politik eylem ve kararların politik teoloji açısından değerlendirilmesi yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde politik teoloji kavramının ABD tarihi üzerinden değerlendirilmesinde yardımcı olan püritenlik, evanjelizm, Amerikan dini milliyetçiliği ve sivil din kavramlarına değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK TEOLOJİ KAVRAMININ TEMEL UNSURLARI

1.1. KAVRAMSAL VE TARİHSEL OLARAK POLİTİK TEOLOJİ

1.1.1 Politik Teoloji

Tarihsel süreçte teoloji ile politika, birbirinin “uzantısı” ve “yansıması” şeklinde hareket eder (Özcan, 2005, s. 39). Tanrı bilimi olarak inançların incelenmesi alanında kullanılan teoloji (ilahiyat) ile topluluğun yönetilmesi olan bir nevi çobanlık olarak da yorumlanan siyasetin ilişkisi literatürde adı geçen problematik bir konudur (Ulutürk, 2010, s. 1). Bazı milletlerin tarihinde teoloji siyasetle iç içedir. Bunlardan biri olan Grek tarihinde teoloji, tanrısal bir alandan ziyade siyaset alanında neredeyse aynı anlamdadır. Teolojinin tanrısı bir nevi politik bir aygıt olmakla beraber “ölçülerin ölçüsü” olarak da bilinmektedir (Çınar, 2006, s. 16). Günümüzde birbirinden ayrı gibi görülen bu iki kavramın aslında tarihte bir arada olduğu durumlar söz konusudur. Bu ikilinin bir arada olup literatürde bir alan işgal etmesi, bir sorun ya da bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Politik teoloji değişken bir karaktere sahiptir. Teoloji; geleneksel, genel anlamda Tanrı ve Tanrı ile ilgili her şey hakkında akıl yürütme olarak yorumlanır. Politik teolojide yer alan “politik” sıfatı, doğal olarak bu mantığın belirli bir alanını ifade ediyor gibi görünmektedir; bu nedenle politik teoloji, Tanrı, Tanrı ile ilgili ve politik olan her şey hakkında akıl yürütmeyi ifade eder (Simsons, 2018, s. 681). Politik teoloji alanı henüz kesin olarak tanımlanmamıştır. Açıkça tanımlanmış olan bir disiplin alanı da değildir. Politika ve teoloji arasında devam eden tartışmaların yer aldığı bir tür “belirsizlik bölgesi” söz konusudur (Kotsko, 2013, s. 107).

Politik teoloji, alternatif kavramlar eşliğinde iktidar ve teolojiyi nasıl yeniden müzakere edebiliriz? sorusuna yanıt arar. Bu kavramlardan biri alternatif “iktidar çokluğu” kavramıdır. Böylece politik teoloji, geleneğe özgü bir teolojik deyimden yeni kavramsal kaynaklar üretir ve bu temelde seçkin otoritelere eleştirel meşruiyet sağlar (Pitts, 2017, s.374). Luckmann ise bu meşruiyeti, aşkın olandan geleneksel meşrulaştırma şekli olarak din ve dini kaynaklar sayesinde “haklılaştırma”, “açıklama” ve “geçerlilik kazandırma” olarak ifade etmiştir (Luckmann, 1972, s. 101). Üretilen bu kaynaklar, meşruiyet başlığı altında teolojik çatıda birleştirilip iktidarın toplum üzerinde gerekliliğini ve kendi haklılığını göstermeye çalışmıştır. Din ve politik yaşam arasındaki değişimleri, anlaşmaları özellikle hükümdarın, devlet egemeninin, parlamentoların egemenliğini meşrulaştırmak ve bu durumun üzerinde düşünmek için kutsal anlatıların, motiflerin ve ayin biçimlerinin kullanımını belirlemek için “politik teoloji” ifadesi kullanılmaktadır. Sivil din ile ilişkilendirilebilecek Batılı ve Batılı olmayan, eski ve modern pek çok siyasi teoloji vardır. Böylece dini inanç, devlete veya diğer türden siyasi topluluklara itaati sağlayabilmek için kullanılır (Political Theology Network, 2012).

Politik teoloji, teolojik kavramları ve yorumlama yöntemlerini kullanarak siyasette bulunan “dini aktörlerin”, “kurumların”, “çıkarların”, “normların”, “değerlerin” ve “uygulamaların” analiziyle veya teoloji ile politikanın ortak yönleriyle ilgilenir (Aliyev, 2019, s. 26-27). Politika içerisinde yer alan bu yapı unsurlarının dini argümanlarla karakterize edilip kullanılması söz konusudur. Böylece meşru bir zemin hazırlayan bu düzlem, siyasi uygulamaların etki alanını olumlu yönde etkilemektedir. Politik teoloji, karşılıklı olarak dinin devlet, devletin de bir din haline gelme imkânını anlatmak istemiştir (Ulutürk, 2010, s. 1). Aynı zamanda modernizmin krizi ile yüzleşmesi ve bu durumu aşması olarak açıklamak da mümkündür (Çınar, 2006, s. 3). İlk bakışta Modern Çağ, teolojik geçmişini geride bırakıyor gibi görünmekte ve kutsal krallık artık liberal vatandaşı ilgilendirmemektedir; ancak daha yakından incelendiğinde Modern Çağ, kaosa ve çözülmeye yönelik en derin eğilimlerini yönetme çabasıyla siyaseti ve teolojiyi yeniden tanımlamaktadır (Political Theology Network, 2012). Modernitenin kendini göstermesi ile dinin etki alanı azalmıştır; fakat bu,

siyasette dinin dolaylı olarak kendini göstereceği anlamına gelmekte olup Schmitt'in deyiimi ile bazı teolojik kavramların seküler halde kendini göstermesi demektir.

Tarihte 16. yüzyılın politik teoloji için kiliseye bıraktığı başlıca miras; kamusal, toplumsal ve siyasal alanda kilisenin kapsamlı olarak sekülerleşmesidir (Littlejohn, 2018, s.261). Kavram, politika ile dini hem tamamen ayırmanın hem de birleştirmenin imkânsızlığını ifade eder (Vardoulakis, 2009, s. 125). Ruston'a göre, teoloji geçmişte ve hatta şimdi bile insan hayatının politik belirleyicilerinde önemli bir rolde yer almaktadır. Siyasi olarak tarafsız hiçbir teoloji mümkün olmayıp siyasi deneyim, kendisini teolojiye zorlamıştır; fakat bu durum tüm teolojinin siyasetle de ilgili olduğu anlamına gelmemektedir (Ruston, 1980, s. 304). Böylelikle, politik teoloji biçimsel kalıpların, dışavurumsal alışkanlıkların, anlatı türlerinin ve metafizik soruların tekrarını ciddiye alarak (Political Theology Network, 2012) teolojinin geçmişten beri insan hayatının her alanında yer aldığı ve modernitenin getirdiği ayrılığın tamamen olamayacağı ifade edilmiştir.

Tarihsel olarak bakıldığında politik teoloji terimi, "Marcus Terentius Varro (MÖ 116 - MÖ 27)"nun yaşadığı döneme kadar geri gitmektedir. Kendisinin yaptığı tanıma göre bu terim, "mitik" ve "kozmojik" olan teorilerin yanında yer almaktadır. Bu zamana kadar tarihin tozlu raflarında yerini alan politik teoloji, asıl olarak Carl Schmitt'in *Politische Theologie*'siyle 1922 yılında uyanışa geçmiştir (Yenigün, 2013, s. 23). Politik teoloji kavramı tarihsel olarak her ne kadar geriye gitse de, literatürde politik teoloji daha çok modern devlet anlayışının ortaya çıkması ile belirli bir çerçevede kendini göstermiştir.

Politik teoloji fenomeni eski köklere sahipken bu ifade, 1930'larda Weimar Almanya'sının krizi ve Nazi devletinin yükselişi tartışmalarında kullanılmıştır (Kahn, 2009, s.70). Nitekim siyasal teolojinin yükselişi, erken moderniteden bu yana dinin kamusal alandan kademeli olarak yer değiştirmesiyle paradoksal olarak örtüşen modern bir icat olduğudur. Dinin geri çekilmesiyle boş kalan aşkınlık alanını doldurmaya çalışırken seküler siyasi iktidar, - ister geleneksel egemenlik ister küresel ekonomik yönetim biçiminde olsun - sembolik kaynaklara el koymuştur. Kamusal söylemde dini fikirlerin etkisi resmi olarak azalmasına rağmen seküler güç yapıları, toplumların kendi

meşruiyet ve temsil ilkeleri etrafında inşa ettikleri kutsalın yerini (dinin aşkın boyutunu) gasp etmek için yarışmışlardır (Paipais, 2019, s.1). Böylece politik teolojinin sekülerleşmeyi özümlediği söylenebilir de (Yenigün, 2013, s. 29) dinin geri çekilmesi ile oluşan boşluğu tamamlamak adına dini kavramların sekülerize edilip kullanılması söz konusudur.

20. yüzyılda yaşanan “Kültür krizi” karşısında Roma Katolik Kilisesi ve Protestan ilahiyatçıların Hristiyanlığın kökenlerine dair karşılaştıkları ciddi “yüzleşme” durumuna politik teoloji adı verilir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra özellikle K. Barth, R. Bultman ve P. Tillich tarafından Hristiyanlık ile modern kültür arasındaki denge kurma çabaları biçim değiştirmiş olup teolojik çözümlerin hiçbirisi modern kültür krizine çözüm getirememiştir. Böylece birçok çağdaş ilahiyatçı, 20. yüzyıl sonunda değişen teolojinin paradigması sonucunda ortaya çıkan soruna karşılık verilen tepki olduğunu düşünür. Bu tepkiyi çözümlenmeye ise “politik teoloji” adı verilir (Lawrance, 1987, s. 405-407). Tarihsel süreç içerisinde politik teolojinin açıklamasına ek olarak O’Mahony ise, Avrupa tarihinde politik teolojinin daha çok devrimci ayaklanmalara karşı olarak 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıktığını ifade etmiştir (O’Mahony, 2009, s. 180).

Politika ve teoloji, ilişki durumuna göre koşullu, gerekli, çelişkili veya uyumlu olarak kuramsal hale getirilebilir. Tarihsel ve bağlamsal olarak bir araya gelen politik teoloji, neticesinde bazı konularda kamuoyunun dikkatini çekebilmektedir. Böylece hem dini hem de laik siyasi kesim, ittifak halinde olduğu gibi birbirleriyle muhalefet içerisinde olabilirler. Yapısal olarak birbirine bağlı olan politik teolojide Carl Schmitt, birtakım teolojik kavram ve varsayımların modern devlette yer aldığını gösterir (Aliyev, 2019, s. 28-29). Politik teoloji özünde hem siyasal hem de teolojik olanla arasındaki ilişkiye odaklanır. Her iki kavram arasında “ortaklaştırıcı bir içerik arayışı” bulunur. Böylece farklı anlam ve yaklaşımlara sahip olan bu iki kavram aslında sahip oldukları işlevler temelinde benzerlik gösteren bir içeriğe sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde politik teolojide, “işlev odaklı bir perspektif” söz konusudur (Türk, 2019, s. 3). Tarih boyunca her ne kadar birbirlerinden ayrı tutulmaya çalışılsa da bu kavramlar özü gereği birbirleriyle aynı çatı altında iletişim halinde olmaya devam etmişlerdir.

Politik teoloji, genellikle iki gövdeli bir doktrin içerisinde halk tarafından ortaya çıkan hareketi gerçekleştirir. Monarşi söz konusu olduğunda doktrin, esas olarak anayasacı ya da en azından anti-mutlakçı bir yönde, bireysel bir insanın yani kralın iradesini aşan soyut bir beden varsayımı yoluyla geliştirilir. Bu modelin halka aktarılması ve bunun sonuçları anti-demokratiktir. Genel irade ve herkesin iradesi arasındaki ayrımın gösterdiği gibi buradaki mesele, nüfusun gerçekte ve deneysel olarak istediği şeyden başka bir iradenin yararına değersizleştirmek ve soyutlamaktır. Claude Lefort'a göre bu aktarım, modern devrimlerde demokratik siyasetin icadıyla eşzamanlı; ancak çelişkili olarak “halk iktidarının fantazmagorisi” tarafından gerçekleştirilir. (Arato, 2013, s.150).

Politik teoloji, son yıllarda moda bir konu haline gelmiştir. “Egemenlik”, “karar”, “istisna hali” ve “siyasi din” terimleri kabul görmüş ve daha önce bilinmeyen bir şekilde kullanım alanı kazanmıştır. Görünüme göre bir zamanlar küçümsenen bu konuya olan bağlılık şimdi biraz aceleyle yeniden değerlendirilmiş gibi görünmektedir. Siyasi teori ve ilgili alanlar, bu nedenle dinlerin ve dini düşüncenin siyasi fikirleri oluşturmada oynadığı rolün ihmalini telafi eder. Bu konudaki düşünceler elbette siyaseti ve toplumu etkilemek için çeşitli dini mezheplerin yeni telaffuz edilen girişimleri tarafından da motive edilmektedir. Böylece ortaya çıkan bu alan, kurucu belgesi ve bazı oldukça orijinal kavramsal araçlar ve keskin formülasyonlarla evrensel olarak itibar kazanan alanın kahramanı Carl Schmitt'in etkisi altında kalmıştır (Geréby, 2008, s. 7-8). Claude Lefort'tan Giorgio Agamben'e kadar modern siyaset filozofları ve kültür eleştirmenleri, siyasal teolojiyle uğraşmışlardır. Genel terimlerle dinin siyasi kullanımı olarak tanımlanan politik teoloji, siyasetin her şeyden önce vahiy iddiası olmak üzere dini iddialara dayandığı fikrini de akla getirir. Bu anlamda politik teoloji, erken modern anayasacı devlet teorilerinin başlangıçta ele almak için tasarlandığı ve modern liberal toplumların bugün yüzleşmeye devam ettiği bir sorundur (Kahn, 2009, s.77).

Politik teoloji ifadesi sistematik olarak belirsizdir; çünkü teolojinin politik iddiaları, “teolojiden politika” veya “teolojiye benzer bir politika” anlamına gelebilir. Schmitt'in aklında ise ikinci anlam vardı yani Ernst-Wolfgang Böckenförde'nin formüle ettiği gibi hukuki terimle politik teoloji, “teolojik kavramların hukuk teorisi alanına

aktarılması süreci’’ anlamına gelir. Schmitt’in bu açıklaması bazı erken modern teolojik ve yasal tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Erken modern terimi önemlidir; çünkü Schmitt veya onun modern takipçileri teoloji hakkında konuştuklarında Greko-Romen mitolojisi konusunda ara sıra da olsa akıllarında çoğunlukla 18. ve 19. yüzyıl Hıristiyan teizmi vardır (Geréby, 2008, s. 10).

Politik teolojinin tanımı, siyasi aktörlerin dindarlık ve laiklik arasındaki anlam ve ilişkide meşru siyasi otoriteyi oluşturan şey hakkında sahip olduğu anlayışlar ve uygulamalarıdır. Politik teoloji, dindarları laik halktan çıkararak, böyle bir halkın pratik olarak tarafsız ve rasyonel olabileceğini inkâr eder. (Joustra, 2013, s. 161). Elizabeth Shakman Hurd’un ifadesiyle siyasi teoloji, açıklanmayan politik ve teolojik hareketleri adlandırır; tarafsız bir miras olarak kabul edilen politik ve teolojik seçimleri açıklığa kavuşturur. (Joustra, 2013, s. 165).

Din ile aynı olmayan politik teoloji, ister tarihsel olarak (Reformasyon olarak) ister varoluşsal olarak (şüphe, şüphecilik olarak) anlaşılabilir, dindeki bir krizi yansıtır ve besler. Dinler arasında özellikle insan ve evren üzerine konumlanan her din, kendisine ait siyasi bir öğretiyi üretebilir. Böylece politik teolojiler, herhangi bir dinsel topluluğun kendine ait olan vahiy öğretileri sonucunda o vahiyden türeyebilecek olan siyasi bir iktidar altında bir arada yaşamayı sağlayan siyasi teorilerdir (Kurtoğlu, 2016, s. 208). Politik teoloji, ittifaktan çok çekişme olarak anlaşılan siyaset ve teolojinin, erken modernitenin etrafında kurulduğu bölünmeyi betimlediğinde daha polemik bir anlam kazanmaktadır. Daha az bir ideoloji ve daha çok yinelemeli bir kriz olan siyasi teoloji, “yurttaşlık”, “mistik yapı olarak çokluk” veya “sivil toplum” gibi kişisel egemenliğin dönüşümünü ortaya çıkarır. Siyasal teoloji aslında dönem kopmalarına ve dönem tanımlarına bağlıdır: “Rönesans” öncelikle Antik Çağ’ın meydan okumasıyla uğraşırken, “Erken Modern” din savaşları, yeni heterodoksları çözüme girişimi ve reformun yeni çoğulculuklarını laikleştirme çabasıyla ilgilidir. Politik teoloji böylece belirli bir hükümet biçimi olmayıp daha çok tekrar eden bir çatışma sahnesidir (Political Theology Network, 2012). Bradley ve Ceralla, son on yıl içerisinde politik teolojiye dönüşün yaşandığını anlatmaya çalışmıştır. 11 Eylül saldırılarından 2011’deki Arap Baharı’na kadar olan süreçte yaşanan siyasi olaylar sonucunda filozoflar, ilahiyatçılar

ve siyaset bilimciler politik teoloji kavramına dair alakayı yeniden gözden geçirmişlerdir (Bradley ve Ceralla, 2016, s. 205).

Sonuç olarak politik teolojinin mümkün olup olmadığı Aydınlanma Çağı'ndan bu yana uzun zamandır Batı düşüncesini karakterize eden bir durumdur. Kilise ve devlet ayrımının yaşandığı “Büyük Ayrılık” uzun zamandır siyaset felsefesini ve düşünürleri karakterize etmiştir. Bu kilise ve devlet ayrımı, kurumları ayırmaya yani hiçbir kilise organının hükümetin politik gücünü elinde tutamayacağına veya tutmaması gerektiğine dayanır. Bu durum, bugün için laik toplumun ve kamusal dünyanın çoğunu oluşturmuştur. Birçoğu kilise ve devlet arasındaki ayrılığı savunmuş olup *Leviathan* adlı ufuk açıcı çalışmasıyla siyaset filozofu olan Thomas Hobbes gibi düşünürler, teoloji ve dini siyasetten ayırmaya çalışmışlardır. Immanuel Kant gibi düşünürler ise Aydınlanma geleneklerini teoloji ile harmanlayıp bir anlamda siyasi alanda dindarlar için bir alan sunmaya çalıştılar. Ayrılık sonucu vatandaşlara seçtikleri dini uygulamalar için bireysel özgürlüğe izin verilmeye başlanmıştır. Hobbes'un *Leviathan*'ının yayınlanması ile bu durum yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştır.

Modernite yoluyla Büyük Ayrılık, dini kurumlar adına veya kişisel dini inançlardan hükümetlerle halka açık konuşan bireyleri kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu itibarla kamu politikasının rasyonel tartışmalar başlığı altında oluşturulup bilimsel sorgulama ile dini argümanların kullanılmaması gerektiği vurgulanmıştır; ancak postmodernite, halk teolojisinin bireysel anlatılar olarak yeniden ortaya çıkmasına ve teolojinin modernitenin evrensel beyanlarına karşı siyasi alanda bir kez daha var olmasına imkân tanımıştır.

Bu bölümde, politik teolojiye dair genel bir tanımın yapıp aslında nasıl bir süreci tasvir ettiği açıklanmıştır. Bir sonraki bölümde politik teolojinin tarihsel süreç içerisinde düşünürler üzerinden ne tür anlamlara geldiği araştırılmıştır.

1.1.2. Düşünürler Üzerinden Politik Teoloji

Politik teolojiyi düşünürler üzerinden açıklamaya çalışırken bu kavramın kurucusu olarak görülen Carl Schmitt'e daha fazla yer verilmiştir. Bu bölümde Carl Schmitt'in akademik hayatına kısaca değinilmiş olup daha çok *Political Theology: Four*

Chapters on the Concept of Sovereignty adlı eserine değinilmiştir. Siyaset alanında yer alan birçok araştırmacıların yorumlarıyla beraber Schmitt'in politik teoloji kavramı daha net ifade edilip bu kavrama dair tanımlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Belirli bir faaliyet olarak bakılan politik teoloji daha çok Carl Schmitt ve onun karmaşık mirası üzerine çalışan eleştirel teorisyenler tarafından canlandırılmış birer faaliyet alanıdır (Lloyd ve True, 2016, s. 505). Politik teoloji, “egemenlik” veya “istisna hali” kavramlarına karşılık gelebilir; hatta temelde teolojik olan bir dünya gürüşünden esasen politik olana tarihsel bir geçiş söz konusudur. Daha ziyade, erken dönem modern kavramlarının, yönetim biçimlerinin politik ve teolojik olarak birleşmesidir (Political Theology Network, 2012). İlahi otoritenin doğası ve bunun devlet gücüyle olan ilişkisi ön plandadır.

Avukat ve hukuk teorisyeni olan Carl Schmitt (1888-1985), medeni hukuk profesörü olduğu Bonn Üniversitesi'nde 1922'de politik teoloji terimini modern söyleme yeniden katmıştır. Schmitt, 1933'ten sonra Nazi yanlısı bağlılıklarından ötürü kötü bir şöhrete sahiptir. *Political Theology*'nin ilk cildi olan *Four Chapters on the Concept of Sovereignty*'nin üçüncü bölümünde Schmitt, 17. yüzyıl devlet kuramında monarkın Tanrı'yla özdeşleştiğini söyleyerek, Kartezyen sisteme ait olan Tanrı'nın devlet içerisindeki konumuna benzer olduğunu anlatmıştır;

“Le prince developpe toutes les virtualites de l'Etat par une sorte de creation continue. Le prince est le Dieu cartesien transpose dans le monde politique.”
[“Prens, devletin doğasında var olan bütün özellikleri bir tür sürekli yaratım yoluyla geliştirir. Prens, siyasi dünyaya aktarılan kartezyen Tanrı'dır”] (Schmitt, 2006, s. 52).

Ayrıca, kanun koyucunun bahsi geçen kamu hukuku ders kitaplarında “Omnipotenz”i “[kadir-i mutlaklığı]”, sadece linguistik olarak teolojiden alınmamıştır. “Yeryüzünde ortaya konulan eserler üzerinden bakıldığında, eseri meydana getiren birçok ustadansa tek bir ustanın ortaya çıkardığı eser daha iyidir” sözüyle bir evi “un seul architect” “[tek bir mimar]” inşa etmesi gerektiği gibi en iyi yasalar da bilge ve tek bir kanun koyucu tarafından oluşturulan bir eser niteliğindedir. “Inventees par un seul” [tek bir kişi tarafından yaratılmıştır] bu sebepten dünyayı tek bir Tanrı yönetir (Schmitt, 2006, s. 53). Schmitt, egemen olanı “teklik” üzerinden

anlatmaya çalışır ve kanun koyucunun tek olması gerektiğini, yaratıcının tek olmasına dayanarak ifade eder.

Schmitt'e göre politik teoloji ikili bir hareketi içerir. İlk olarak devletin sekülerleşmiş teolojileri, Bodin, Hobbes gibi düşünürlerin ve Vestfalya Antlaşması'nın yazılarında dini bölünme sorununa bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. İkinci olarak Schmitt hem çatışmanın geçici olarak parantez içine alındığı Avrupa'da hem de düzensiz, vahşi bir şiddet alanı haline gelen Yeni Dünya'da devletlerarasında var olan bölünmeyi ve çatışmayı nasıl güçlendirdiğini göstererek bu kararın yetersizliğinin altını çizmiştir (Political Theology Network, 2012).

Schmitt'in politik teolojisi, egemene yapılan güçlü bir vurguya dayanır. Schmitt, politik teolojide hükümdarı "İstisnaya karar veren" olarak tanımlar. İstisna kavramı, hükümdarın aktif bir müdahalesini belirtir. Egemenin kararı, hükümdarın belirleyici eylemi olup karar olasılığı devam ettiği sürece, hükümdarın kimliği de beklemedir. Bu aktif kararın doğası, Schmitt'in *Siyasal Kavramı*'nda daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır (Vardoulakis, 2009, s. 133). Schmitt'in bu argümanı, insanlık tarihini tam sekülerleşmeye doğru tek yönlü bir geçiş olarak açıklanabilir. Schmitt'in seküler içindeki teolojik olanı muhafaza etmesi ise oldukça güçtür. Schmitt, siyaseti kendi başına içkin bir teoloji olarak kavrayarak seküler dünyanın teolojisini detaylandırmıştır (Geréby, 2008, s. 12). Sekülerliğin yaşanması sonucu her ne kadar teolojik olan soyutlanmaya çalışılsa da aslında bu çatı altında bazı kavramların dönüşümü ile teolojik olan kendini ifade etmeye devam etmiştir. Schmitt, tarihsel süreç içerisinde belirli dönemlere damgasını vuran kavramların özünde teolojiyle ilişkili olduğunu; lakin kavramların belirli bir dönüşümden geçtiğini belirtmeye çalışmıştır.

Tarihsel olarak bakıldığında 16. yüzyıldan beri döneme özgü kavramlar ortaya çıkmıştır; fakat bu kavramların ortaya çıkması siyasetin olmadığı anlamına gelmemektedir. 16. yüzyıla karşılık gelen teoloji artık 17. yüzyılda yerini metafiziğe bırakmış ve bu geçiş, bilimsellik yolunda Avrupa tarihinin "Altın Çağı" olarak bilinmektedir. "Galilei", "Kepler", "Grotius", "Hobbes", "Descartes", "Newton", "Spinoza", "Leibniz" ve "Pascal" bu döneme adını yazdırmış kişilerdir (Schmitt, 2006, s. 102-103). Teolojiden tamamen kopmak yerine kavramlar, dönemin kendi

ihtiyacına yönelik olarak şekillenmiştir. Bu durumda Schmitt'e göre Hobbes, siyasi teolojinin krizini otoriteyi dini bölünmeden arınmış bir alan olarak oluşturma kapasitesine sahip egemene devrederek çözer (Political Theology Network, 2012). Hobbes, siyasi otoritenin kişisel otorite olduğunu doğru bir şekilde anlamış olup hükümdar fikrini ölümlü bir Tanrı olarak tanımlamak adına teolojik fikirleri kullanmıştır. Lakin daha sonraki düşünürler, resmi siyasi otoriteyi kişilik fikrinden ayıran ve temsili yetkilendirme veya sayısal bir toplama temsil eden liberal temsil fikrini oluşturmuşlardır (Kahn, 2009, s. 81-82).

Schmitt'e göre 17. ve 18. yüzyıl, tek bir mutlak egemenin hâkimiyeti altındaydı. Eseri ortaya çıkaran mimarın ya da yaratıcının resmi, nedensellik nosyonunun belirsizliğini de içermekte olup hem yaratıcı hem de kanun koyucu olarak meşrulaştırıcı bir otorite şeklindedir. Böylece Aydınlanma Çağı boyunca Fransız Devrimi'ne kadar dünyayı ve devleti yaratan "legislateur" "[kanun koyucu]" olarak anılmıştır (Schmitt, 2006, s. 53). 18. yüzyılda deist anlayışla beraber metafizik görmezden gelinmiş ve o yüzyılı kapsayan "bayağılaştırma" ve "aydınlanma" ön planda yer almıştır. Bu yüzyılı ifade eden diğer bir tanım ise, Kant'ın Tanrı anlayışıdır. Bu anlayışı Schmitt, "etiğin bir asalağı" olmaktan öteye götürmemektedir. Özellikle "Saf Aklın Eleştirisi" dizgesini kelime olarak ayrı ayrı ele alındığında eleştiri olarak akıl ve saf sözcükleri özünde dogma ve metafizikten ibarettir (Schmitt, 2006, s. 103). 18. yüzyılda yaşanan çatışmaya son vermek için dinin dogma anlayışından öznel bir ahlak anlayışına geçilmiştir. Her zaman çatışma ortamından uzak durma isteği hiçbir zaman son bulmamıştır (Kaya, 2012, s. 143). İlerleyen zamanla beraber teoloji, yerini metafiziğe bırakarak devam etmiş ardından deist anlayışın getirisi ile metafizik anlayışı tozlu raflarda yerini almıştır. Lakin her gelen yeni anlayış kendi içerisinde teolojii içkin hale getirmiştir.

19. yüzyılda ise var olan her şey, artan oranda içkinlik tasarılarının etkisi altına girmiş olacaktır. Böylelikle, yönetenler ile yönetilenler arasındaki demokratik tez ilişkisi, devlet kuramında devlet ile egemenlik arasındaki bağ özdeşliği ve Kelsen'in savunduğu devlet ile hukuk düzeninin özdeşliği aslında bu tür içkinlik tasavvuruna dayanmaktadır.(Schmitt, 2016, s. 55). Kavramlar arası "melez ilişkilerin" yaşandığı bu dönem daha çok metafizikten ekonomiye geçiş şeklinde beşeri alanlarda

“estetikleştirme” söz konusudur. Tüketim ve zevk arasında yaşanan bu estetikleştirme süreci, manevi olanın ekonomik hale gelmesidir. Bu yüzyılın pratikteki yansıması, Marksist sistemin ekonomiyi temel alarak tüm maneviyatın zeminini oluşturmasıdır. Böylece ortaya çıkan her buluş ve performanslar büyük bir etki yaratarak “teknik gelişim dini” ortaya çıkmış olup, dini olanın büyüğü artık yerini tekniğin büyüğüne bırakmıştır (Schmitt, 2006, s. 103-104). Aşkın olanın zamanla yer değiştirmesi kavramlar arası dönüşümü belirgin bir hale getirmiştir. Ekonomi üzerinden beşeri faktörlere olan yönelim, dönemin ihtiyacına karşılık vermesiyle kavramların artık bu yöne doğru dönüşümü söz konusudur.

Schmitt’in 20. yüzyıl siyasetiyle ilgili analizi şu şekildedir: Liberal ekonomik düşünce modern yaşamı ele geçirerek, gerçek bir siyaset nosyonunu dışarıda bırakmıştır (Kahn, 2009, s. 81-82). Schmitt, 20. yüzyılı daha çok devlet ve toplumun birlikte yer aldığı “politik yapılanma” olarak açıklar. Toplumun her alanında etkin hale gelen demokrasi kavramı, bu duruma zemin hazırlamış olup devlet ve toplum ayrımını ortadan kaldırma eğilimindedir. Ekonomi, din, kültür gibi toplumu oluşturan her unsur artık politik bir nitelik taşımaktadır. Öncesinde monarka ya da bürokrasiye ait olan her alan demokrasi ile halkın katılımına açılmış olup özel olan her şey kamusalın içine girmeye başlamıştır. Böylelikle, yeni bir devlet şekli olarak “total devlet” ortaya çıkmıştır (Zeybekoğlu, 2009, s. 124-125).

Politik teoloji hakkında dikkat edilmesi gereken modern ulus devletinin ortaya çıkışı ve sekülerleşme sürecinin bilimsel bir analizi olduğudur. Teoloji, metafizik ve siyaset arasındaki tarihsel analogilerin haritasını çıkaran Schmitt, egemen Alman devletinin istisnalarla boğuştuğu ve bir karar veremediği varsayılan kendi siyasi durumunun teşhisini sağlamak istemiştir (Kahn, 2009, s. 81-82). Schmitt, tarihsel süreç boyunca teolojinin nasıl bir dönüşüm geçirdiğini anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca dönemseller olarak belirli kavramlar ile teolojinin çakıştığını ve iddia edilenin aksine hala teolojinin devlet kavramlarında ve bunun toplumsal yansımasında devam ettiğini vurgulamıştır.

Political Theology adlı eserinde Schmitt şöyle yazar:

“Devletin modern teorisinin tüm işaret kavramları, sadece tarihsel gelişimleri nedeniyle değil - ilahiyattan devlet teorisine aktarıldıkları, örneğin her şeye gücü yeten Tanrı'nın her şeye gücü yeten kanun adamı haline geldiği - aynı zamanda bu kavramların sosyolojik bir şekilde ele alınması için gerekli olan sistemik yapıları nedeniyle de sekülerleştirilmiş teolojik kavramlardır” (Schmitt, 2006, s. 43).

Sonuç olarak Schmitt, sekülerleşmenin yıllar boyunca devam eden bir geçerliliğinin ve teolojik alt tabaka ile hala devam eden bir tür ilgisi olduğunu öne sürmektedir. Sekülerleşmenin özünde mutlak bir şekilde din dışı bir ayrımın olamayacağını ifade etmiştir. Seküler ve kutsal olan karşılıklı olarak aslında birbirlerini içermektedir (Karakuş, 2018, 14). Böylece “peygamberi dinler, aşkın olanı kutsal hale getirdikleri gibi kutsallık içeren iddiaları da sekülerleştirmiş olurlar” (Coleman, 2015, s. 47). Simon Critchley, modern siyasetle iç içe olan sekülerleşmenin “kutsallaştırmanın bir başkalaşımı” olduğunu ve siyasetin tekrardan “teolojikleştirilmeye” tabi tutulduğunu ifade etmiştir (Critchley, 2013, s. 34). Yıllar boyunca devam eden sekülerleşme, teoloji ile devamlı olarak iletişim halinde olup politik teoloji sürecinde yer almıştır. Bellah, bu konuya dair “*Amerika’da Sivil Din (Civil Religion in America)*” adlı makalesinde de siyaset ve dinin hangi yönden ayrılabilirliği konusunda sekülerizme dair tartışma alanı açmıştır (Karakuş, 2018, s. 15). Politik teoloji yapmak, siyasi meşruiyeti şekillendiren dini ve seküler olanın birden çok anlamının var olduğunu dolaylı olarak ileri sürmektedir. Politik teoloji, seküleriteyi normalleştirilmiş dinin tersi olarak en azından tartışmaya açık hale getirir ve en fazla kendi benzersiz (modern) politik-teolojik düzenlemesi olarak ifşa eder (Joustra, 2013, s. 162). John Gray, Aydınlanma düşüncesinin özünde Hristiyanlık dininin “bir yan ürünü” olduğunu belirtmiş olup bu dönem ideolojilerinin “din-bilimden” ortaya çıktığını söylemiştir. Carl Becker’e göre ise, Aydınlanma aslında tarihsel bir perspektifte olup Orta Çağ’dan devralınan mirasın sekülerleştirilmesidir (Çiğdem, 1997, s. 18). Böylece belirgin hale gelen sekülerleşmenin devam eden prosesi, neden ve sonuçları Hristiyan inancında yer alan kilise ve kral arasında yapılan mücadele sonucunda ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu olaylar, politik teolojinin altyapısını oluştururken hem siyasi hem de toplumsal değişimlere neden olan hareketlerin dine bağlı olan ya da dini soyutlayan ve bunları barındıran ideolojiler haline gelmeleri söz konusudur. Sekülerleşme, Gray’a göre Hristiyan inancına dayalı değişimlerin sebebi olmuştur (Gray, 2013, s. 12-37).

Aydınlanma Çağı'nın devamında etkin hale gelen sekülerlik, Hristiyanlık inancında daima yerini korumuştur. Tarihte yaşanan bu olaylar politik teoloji için önemli kaynaklar haline gelmiştir.

Buraya kadar Carl Schmitt ve onun politik teolojiye dair açıklamalarına yer verilmiş olup bundan sonra birçok düşünür üzerinden Schmitt'in açıklamalarına karşı yapılan eleştirilere ve yorumlara ardından düşünürlerin politik teolojiye dair tanımlarına yer verilmiştir.

Schmitt'in siyasi teolojiye yasal yaklaşımının aksine, daha geleneksel bir teolojik bakış açısı vardır. Örneğin, Michael Kirwan için, siyasi teoloji din ile ilgili olarak “uygulamalara ve geleneklere derinden yerleşmiş ve hem bireysel hem de toplumsal benlik için çok önemli olduğu hissedilen inanç, ibadet ve eylem kompleksleri” olarak anlaşılmaktadır. İlahiyatın öncelikle şu sorularla ilgilenmesi gereken alanı anlatır: “Bir polis var olabilir mi, sürdürülebilir mi, Tanrı olmadan?... Ama o zaman, böyle bir polite ve liderleri kendilerini Mesih'in tahtına koymaktan nasıl kaçınırlar...” (Kirwan, 2008, s.13). Kirwan, politik teolojiyi dinsel açıdan uygulamalar ve ritüellerde yer alan birey ve toplum için önem arz eden inanç, ibadet ve bu tür eylemlerin karmaşıklığı üzerinden ele alır. Kirwan, Tanrı olmadan polisin sürdürülebilir olup olmadığını ve böyle bir durumda liderlerin hangi konumda yer alacağına dair soruları ilahiyata yöneltmektedir.

Kavka, politik teolojinin sadece sekülerleşmiş bir devletteki siyasal kavramlar ile modern öncesi teolojik kavramlar arasındaki analogları göstermeyi amaçlayan bir disiplin olmadığını, aynı zamanda siyasi kavramların desekularizasyonunu ve bir devletin yasalarının doğruluğunu bir kişi veya kişinin otoritesi ve kararlarında köklendirmeyi amaçlayan bir disiplin olduğunu söylemiştir. (Kavka, 2018, s. 699-700). Kavka, politik teolojiyi tarihsel süreçte yer alan belirli dönemler üzerinden ele alarak özellikle sekülerleşmenin meydana geldiği dönem ile modern öncesi dönemde yer alan siyasi ve teolojik kavramların ilişkisi üzerinden açıklar.

Rae, Schmitt'in politik teolojisini, “modern anayasal devletin teolojik modeli terk etmediğini; fakat teolojinin yapısal kavranışının ifade edilme biçimini değiştirdiğini” anlatmaya çalışır (Rae, 2016, s. 558). Modern devlet sürecinin ortaya çıkması ile teoloji ile modern devletin ilişkileri ayrımdan çok değişime uğramıştır.

Böylece Rae, Schmitt'ye açıklama içerisinde teolojinin modern anayasal devlet ile olan ilişkisinin son bulmadığını sadece ifade edilme tarzının değiştiğini açıklamıştır.

Siyasi teolojinin karşı anlatımı nadir olduğu kadar rahatsız edicidir; ancak ulus-devletteki kutsal deneyimlerin teorik bir açıklamasını sağlamanın en büyük avantajına sahiptir.

Kahn şöyle yazmıştır;

“Siyasi teoloji, laikleşmenin, kutsal olanın deneyim dünyasından yerinden edilmesi olarak, kilise kaybetmiş olsa bile asla kazanmadığını savunuyor. Modern ulus-devletin siyaseti gerçekten kiliseyi reddetti, ancak aynı zamanda yeni bir kutsal deneyim alanı sundu” (Kahn, 2012, s. 26).

Kilisenin bu süreçte modern devlet anlayışı tarafından soyutlanmış olması kilise algısını tamamen yıkmamıştır. Kutsal olana siyasi alanda belirli sınır koyması aslında kendi kutsal alanını inşa etmesine sebebiyet vermiştir.

Schmitt'in *Political Theology*'deki ilk argümanı, kısmen de olsa teoloji eksikliği nedeniyle dikkat çekicidir. Böylece Schmitt, *Political Theology II*'deki görevini bunun bir düzeltmesi olarak da kaleme almıştır. Bu konuya dair Schmitt'in arkadaşı olan Alman ilahiyatçı Eric Peterson'ın argümanı şudur: “Siyasi teoloji Hristiyanlar için teolojik olarak imkânsızdır; çünkü Trinitarian dogması siyasi gerçeklik ile teolojik inanç arasında bir korelasyona izin vermez.” Schmitt ise, dindarların laiklikten siyasi ayrımının moderniteye özel olduğunu ve Hristiyanlar için içsel bir çıkar olduğunu söyler; çünkü dini olarak sayılanlar üzerinde hem siyasi hem de teolojik etki söz konusudur. Schmitt, bu ayrım içerisinde laiklerin çoğu zaman dini kaynaklarını gizlemeye çalıştığını savunmaktadır (Schmitt, 2008, s. 9). Schmitt, seküler devlette güçlü teolojik kavramların var olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Schmitt'in teokrasiyi yeniden diriltme gibi bir arzusu olmamakla beraber politik teolojiden kastettiği bu değildir.

Schmitt'in *Political Theology* önsözünde Tracy Strong şöyle yazıyor:

“Modern devlet teorisindeki tüm kavramların sekülerleştirilmiş teolojik kavramlar olduğunu söylemek, bu kavramlara teolojik bir boyut kazandırmayı istemek değil,

on altıncı (teolojik) yüzyıldan bu yana siyasi kavramların içinin boşaltıldığı gerçeğine işaret etmektedir” (Strong, 2006, s. 24).

Strong, burada modern devlet süreciyle beraber teolojik kavramların sekülerite altında devam ettiğini ve siyasi kavramların hala da olsa dolaylı olarak teolojiyle ilişkili olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Bu kavramların içinin boşaltılıp literatürde devam ediyor olması sadece teoloji üzerinden hareket ettiğini göstermez.

Nicolas Guilhot ise kendi adına şunları savunuyor:

“Schmitt’in siyasetin yeniden teolojileştirilmesini savunmadığını vurgulamak önemlidir: daha ziyade, siyasal olanın özerkliğini savunur, aynı zamanda bu özerkliğin Hristiyanlığın dini kurumlarının somutlaştırdığı ahlaki düzenden farklı, ancak bir arada var olan bir bölgesel düzenin tarihsel oluşumuna dayandığı konusunda uyarır. Sekülerleşme, devletin bu arka planla ilgili olarak artık kendini anlamadığı ve kendi çıkarlarını ahlakın kendisiyle -liberalizm örneğinde olduğu gibi- bir araya getirmediği ölçüde ilerlerse, o zaman dini sıfatlara aykırı olduğunu varsayar ve tehlikeli siyasi rejimlere sebep olur. Aynı şekilde, politik hareket etmeyi de bırakırdı. Laik modernitenin son ürünü, aslında kendi çöküşünü önleyemeyen bir devlettir” (Guilhot, 2010, s. 234).

Terimin kendisi siyasi düşünceye yabancı bir dayatma gibi görünüyor. Eğer Schmitt sadece Nicolas Guilhot ve diğerlerinin kabul ettiği gibi, uluslararası teorinin teolojik bir arka planının bir zamanlar var olduğunu iddia etmek istediye, o zaman bu terimde entelektüel nostaljiden daha fazlası olmayabilir. Schmitt hukuk bilgini Paul Kahn'ın yazdığı gibi, “siyasi kavramların kökeninin teolojik kavramlarda olduğu, çoğu çağdaş teorisyen için, İngilizce kelimelerin kökeninin eski İskandinav kökenli olduğunu öğrenmek kadar ilginç ve önemlidir” (Kahn, 2012, s. 3).

Kahn şu şekilde devam ediyor: “Bir soruşturma biçimi olarak siyasi teoloji, yalnızca siyasi uygulamalarımızın kutsala dokunan inanç ve uygulama biçimlerine gömülü kaldığını fark etmemize yardımcı olduğu ölçüde zorlayıcıdır” (Kahn, 2012, s. 3). Politik teolojiyi sadece siyasi uygulamalar özelinde açıklayan Kahn, bu uygulamaların dini inanç ve ritüellerde saklı olduğu ölçüde politik teolojinin gün yüzüne çıkma durumundan bahseder. O halde Schmitt, politik teolojinin tanımında temel bir argüman vermek istemiştir; çalışmasının yalnızca dini aktörlerin dini

fikirlerini açıklamaya çalışmadığını, aynı zamanda seküler olarak bilinen şeyin bir zamanlar dini fikirlerle şekillendirildiğini de ifşa etmeye çalışmıştır. Daha da önemlisi, dini ve seküler arasındaki bu sınırların nasıl oluşturulduğunu ve bunların yerleştirilmesiyle belirli siyaset türlerini nasıl meşrulaştırdığını ve diğerlerini nasıl geçersiz kıldığını içerir. Bu, Paul Kahn'ın siyasal teolojinin “çağdaş deneyimin doğası ve siyasetin yeri hakkında temel sorular ortaya koyduğu” argümanına paraleldir. . . Bu soruşturmaya, normalde siyaset teorisinin dışında tutulan inanç, fedakârlık, kutsal gibi bir dizi kavram girmektedir (Khan, 2012, s. 8). William Cavanaugh'un sözleriyle açıklamak gerekirse, devlet için öldürmek gibi bazı deneyimlerin onurlu, cesur ve övgüye değer, birinin Tanrı için öldürmesi ve ölmesinin köktenci, korkakça ve patolojik olduğunu açıklamaya yardımcı olur. Schmitt'in analizi, dinsel ve seküler olanın anlamını ve özellikle hangi pratik ve anlayışların bu şekilde doğallaştırıldığını inceleyerek, daha iyi bir resmin aslında yalnızca modern olmayan kesimden değil, aynı zamanda modern sosyal imgenin kendisinden de oluşturulabileceğini öne sürmektedir.

Carl Schmitt, *Political Theology*'de metafiziği, belli bir dönemin siyasi durumunu yansıtan ve dönemin siyasi yapısına denk gelen imge olarak açıklamıştır (Schmitt, 2016, s. 45-46). Schmitt'in böyle bir argümanı ifade etmesi, Almanya'da teolojinin siyasete dair tartışmalarını ortaya çıkarmıştır (Yenigün, 2013, s. 24). Tartışma içerisinde siyasetten veya teolojiden taraf olan düşünürler arasında;

“Karl Barth, Karl Rahner (The Spirit in the World'üyle), Rudolf Bultmann, Hans Maier (özellikle Kritik der politischen Theologie ile), Hans Kelsen, muhafazakâr bir isim olarak Hans Urs von Balthasar, J.B. Metz (Theology of the World), Jacob Taubes (Political Theology of Paul eseriyle bilinen yazar), Jürgen Moltmann (Religion, Revolution and the Future'nin yazarı) ve Dorothee Sölle (Political Theology) yer alır” (Yenigün, 2013, s. 24).

Almanya'da yer alan bu tartışmalar Amerika'da da gündeme gelmiştir. Ortaya çıkan bu gelişmeleri Metz, “Yeni Siyaset Teolojisi” olarak adlandırmıştır. Burada “Hristiyan Devleti”ni yeniden canlandırma isteği içerisinde yer alan “eleştirel-öncesi baskıcı siyaset teolojisine” karşı yeni bir durum söz konudur. Özellikle Aydınlanma Dönemi'nin yaşanmasıyla beraber siyasetin özerk hale gelmesini fark edememiş olan “eski teolojiden” ayrılma durumu yaşanmıştır. Ortaya çıkan bu durumla beraber din,

“özel alandan çıkartılmaya (deprivatization)” çalışılmıştır. Böylelikle dinin siyasete karışmaması vurgulanmışken tamamen birbirlerine karşı yabancı kalmaması da amaçlanmıştır (Yenigün, 2013, s. 24-25). Yukarıda bahsedilen “Yeni Siyaset Teolojisi”nin gelişimine etki eden isimler arasında;

“Alman-Amerikan etkileşimlerine bir örnek olarak Tom McCarthy, Moltmann, Bellah, Metz ve James Cone gibi öncü isimlerin makelerini ihtiva eden çalışma için Leroy S. Rouner’in Civil Religion and Political Theology. Burada Moltmann yeni siyaset teolojisini bizzat Metz ve kendisine dayandırır ve takipçileri olarak Sölle, Jan Lochman, Helmut Gollwitzer, George Casalis, Giulio Girardi ve diğer bazı Avrupalı teologları gösterir. Bunlarla da Moltmann, Schmitt’in mevcut (ve dolayısıyla “eski”) siyaset teolojisiyle tezat kurmuş olur. Moltmann, siyasi otoriteye payanda gördüğü Schmittçi sivil din tasavvurunun aksine yeni siyaset teolojisini şöyle tarif eder: “Modern toplumda kilisenin kamusal, eleştirel ve özgürleştirici vazifelerinin bir teorisidir. Bu, toplumun siyasi dininin bir teorisi değildir. Toplumun kendi kendini din üzerinden meşrulaştırma ve haklı çıkarma temayülüne nazaran o olumlu değil eleştireldir. Bu onu Carl Schmitt’ten ayıran şeydir. Schmitt yalnızca devletler, devrimler ve karşı devrimleri tarihi özne olarak algıladı. Hâlbuki yeni siyaset teolojisi Hristiyan Kilisesi’ni ‘bir sosyo-eleştirel özgürlük kurumu’na dönüştürmek ister”” (Yenigün, 2013, s. 24).

Düşünürler arasında yer alan Bellah, toplumun bütünleşmesinde yardımcı olan aktör, değer ve ritüeller üzerinden oluşturulan din anlayışından yani “sivil dinden” bahseder. Özünde her sivil din, toplumun kendi tarihi tecrübesi sonucunda şekillenir (Bellah, 1984, s. 3). ABD başkanlarının yaptığı konuşmada Tanrı kavramı, “seküler olan ABD toplumunda kilise ve devletin ayrılmış olması dini alandan politik olanın mahrum olacağı anlamına gelmemiştir” şeklinde açıklanır (Bellah, 1988, s. 99). Modern algı içerisinde dinin soyutlanmasından ziyade ikisi arasındaki ilişkiden ötürü tamamen bir ayrılma söz konusu olmamıştır. Amerika halkında, “Amerikan yaşam tarzı” adı altında ortak dini unsurların yer aldığı inanç, sembol ve ritüellerle beraber “toplumsal bir dini boyut” oluşturulmuştur (Eagleton, 2014, s. 109). Burada kısaca sivil dinden bahsetmek gerekirse:

Jean Jacques Rousseau, Hobbes gibi dini siyasete tabi kılarak ikisinin bir arada olması gerektiğini söyler. Rousseau’ya göre din, insanlar için gereklidir. Dini sadece

siyasi kurumlarla ilişkisi olarak ele alır ve inceler. Rousseau, devletin dinsiz olmaması gerektiğini savunmuş lakin halkına zulmeden bir dinin olmaması gerektiğini ve böylece vatandaşların iktidara karşı ödevlerini yapabileceklerini söylemiştir (Rousseau, 2017, s. 17-30). *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinde yerleşik dinler, devlet için yeterli düzeyde olmadığından devlete uyarlanmış olup devletin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir dine ihtiyaç olduğunu söyleyerek Rousseau, “sivil din”den bahseder. Devletin iyi bir yapıya sahip olması için bu sivil din gereklidir (Rousseau, 2017, s. 196). Toplumsal hayatta devam eden ve etkin rol oynayan din, o topluma özgü olan unsurlarla beraber yeni bir boyut kazanarak varlığını devam ettirmiştir. Böylece sivil din, hem uhrevi hem de dünyevi dinlerden farklı olarak politik açıdan iktidarın meşruluğunu artıran ve olağan hale getiren bir dindir. Ayrıca sivil din kuramı, toplum içerisinde dinin temel rolünü ve din ile siyasetin bağlı olması gerektiğini ortaya koymaktadır (Karakuş, 2018, s. 18).

Fiorenza’ya göre “politik teoloji” terimi Stoacı felsefeden ve onun üçlü teoloji sınıflandırması ile mitolojik, doğal ve politik teoloji şeklindedir. Roma siyasi düşüncesi içinde yer alan Quintus Mucius Scaevola ve Marcus Terentius Varro gibi düşünürler bu terimi kullanmıştır. Varro, “şairlere ve tiyatroya ait olan mitolojik teoloji, filozoflara ait olan doğal teoloji ve şehirlerde yer alan kamu görevlilerini ilgilendiren politik teoloji” şeklinde kavram üzerinde bir ayırım gerçekleştirmiştir. Moderniteye geçişte “politik teoloji” kavramı üç farklı dönemde ortaya çıkar: 19. yüzyılın karşı-devrim döneminde, Weimar sonrası Alman Cumhuriyeti ve II. Dünya Savaşı sonrası Alman teolojisinde. Her biri modernite eleştirisi olarak “politik teoloji” terimini kullanır. Karşı Devrimi ve politik teolojiyi savunanlar arasında üç farklı Katolik filozof olan Louis de Bonald (1817-43), Joseph de Maistre (1884-6) ve Donoso Cortts (2000) adlı kişiler ön planda olup politik teoloji böylece Aydınlanma ve Fransız Devrimi’nin eleştirisine dönüşmüştür (Fiorenza, 2005, s. 87-88). Üçlü teoloji sınıflandırması yapan Fiorenza, politik teolojiyi kamu görevlileri üzerinden ele almıştır. Burada Fiorenza, Schmittyen açıklamaya yakındır. Neticesinde Schmitt gibi devlet penceresinden politik teolojiye yaklaşmıştır. Zamansal olarak moderniteye geçiş ön planda olup üç farklı dönemde politik teolojiye yer verilmiş ve politik teoloji modernite eleştirisi olarak gösterilmiştir. Bu duruma karşılık bazı düşünürler sadece siyasi kurum olarak politik teolojiyi görmeyip farklı alanlarda da yer aldığını göstermeye çalışmıştır.

Hammil ve Lupton'a göre politik teoloji, devlet oluşumu ile güçlü bir şekilde ilişkilendirilse de aslında bu durum dışında birçok yerde kendini göstermektedir. Şirketlerde, kurum ve kuruluşların işleyişinde, örgütsel alanlarda, aile içi yönetimde bile politik teolojiye rastlanabilir (Political Theology Network, 2012). Schmitt daha çok politik teolojiyi devlet üzerinden açıklamaya çalışırken Hammil ve Lupton olaya farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Şirket, kurum ve kuruluş gibi yerlerde yönetim algısı ön plandadır. Bu tür yerlerde yine yönetimi meşru hale getirmek adına teolojiden faydalanma söz konusudur. Böylece toplum içerisinde yer alan birçok alanda politik teolojiyi görmek mümkündür.

Politik teoloji içerisinde etkin bir role sahip olan teoloji, belirli siyasal ve sosyal kurumlar için meşru bir "köken" sağlamıştır (Dickinson, 2013, s. 92). Dickinson politik teolojiden beklentisini şu şekilde açıklamıştır;

"Benim umudum, iktidarsızlık ve üstünlük arasındaki gerilimi vurgulayan bir siyasi teolojinin, tarih (ve beraberindeki siyasi temsiller) tarafından dışlanan veya susturulan kişilere karşı adaleti icra etme yeteneğine sahip olması ve aynı zamanda en temel dini iddialarımızın merkezinde yer alan gizeme saygı göstermesidir"(Dickinson, 2013, s. 97).

Dickinson, politik teolojiyi daha çok "adalet" ve dine karşı yer alan bir "saygı" üzerinden açıklamıştır. Ayrıca Schmitt gibi sadece devlet üzerinden politik teolojiyi açıklamayıp "sosyal kurumlara" da yer vermiştir. Böylelikle, politik teoloji yalnızca devlet ve kamu alanı üzerinden algılanmayıp devlet alanı dışında yer alan şirketler, sosyal kurum ve kuruluşlarda politik teolojiyi görmek mümkündür.

Jacques Lezra, siyasal teolojiyi, siyasal ve teolojik olmak üzere iki tarz arasında her zaman tamamlanmamış karşılıklı bir yüzleşme olarak ifade eder (Political Theology Network, 2012). L. Strauss ise politik teolojiyi daha çok kutsal teolojinin bir kısmı olarak, ilahi bir vahiyde temellendirilen siyasi öğretilere ilişkin araştırma şeklinde tanımlar (Strauss, 1988, s. 13). Stlsett'e göre, "politik teoloji iktidarla ilgilidir. Tanrı'ya ve siyasal güce olan inancın iç içe olabileceği yolları araştırır, analiz eder, eleştirir ve inşa eder" (Stlsett, 2015, s. 477). Kenneth Reinhard'ın tanımladığı politik teolojide yer alan politik düzen, tamamen asimile edilemeyen teolojik kavramlarla desteklenir. Bununla birlikte teolojik kavramların siyasete dâhil edilmesi sonucu oluşan

yansımaların ne olduğu bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Carl Schmitt için bu, egemen iktidarın karar verme merkeziliğini göstermiştir. Walter Benjamin'i ise bu durum, dini kapitalizmin bir belirtisi olarak teşhis etmeye yönelmiş olup Claude Lefort, Aydınlanma'nın böyle bir ihlal olasılığını hem reddettiğini hem de onsuz yapamayacağını vurgulamıştır. Jan Assmann, siyasi teolojinin nasıl verimli tarihsel araştırmalara yol açabileceğini göstermeye çalışmıştır. Ernesto Laclau ise siyasal ve teolojik olanın ayrılıklarını ve kavuşumlarını dile getirmiştir. Siyasi görüş ile politik olan ve hukuk ile adalet arasında kurucu bir ayrılık söz konusudur (Vardoulakis, 2009, s. 125). Birçok düşünür, politik teolojiye farklı açılardan yaklaşp teoloji ile politikanın ortak yansımalarını açıklamaya çalışmıştır.

Sonuç olarak politik teoloji kavramı Carl Schmitt ile literatüre geçmiş olsa bile tarihsel süreç içerisinde birçok düşünür tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Modern devlet kavramının ortaya çıkması ile politik teoloji kendini göstermiş olup Aydınlanma ve Fransız Devrimi'ne karşı bir eleştiri olarak da gösterilmiştir. Tarihsel süreçte belirli dönemlere denk gelen politik teoloji, birçok düşünürler tarafından açıklanmış olsa da bu kavramın tam ve net bir tanıma karşılık gelmediğini ifade etmektedir. Politik teolojide yer alan argümanlar özellikle teolojinin siyasi alandan kopmadığını aksine siyasi kavramların sekülerleştirilmiş teolojik kavramlar olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Modern devlet sürecinde yaşanan olaylar beraberinde modern devlet kavramlarında gerçekleşen dönüşümler politik teolojiyi gün yüzüne çıkarmıştır.

Buraya kadar politik teoloji kavramı düşünürler üzerinden ele alınmış olup tanımsal olarak neye karşılık geldiği, tarihsel süreçteki yeri ve devlet oluşumu dışında yer alıp almamasına dair sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde modern kavramların nasıl bir dönüşüm gerçekleştirdiği, devlet oluşumundaki yeri ve toplum üzerindeki etkisi incelenmiştir.

1.2. POLİTİK TEOLOJİNİN PRATİKTEKİ YANSIMALARI

1.2.1. Politik Teolojide Dönüşümler ve Semboller

Politik kavramların birçoğu sekülerleştirilmiş teolojik kavramlar olup bazı önemli dini-politik kavramlar, teolojik hale getirilmiş kutsal olmayan kavramlardır.

Önemli olan, bölge ve nüfus gibi teolojik olmayan kavramların da “kutsal vatan” veya “halk” kavramları gibi teolojikleştirilebilmesidir. Böylelikle, politik teolojinin ana çabasını açıklamak gerekirse; her ne kadar dönüştürülmüş olursa olsun, tek tanrıcılıktan miras kalan kavramların ve düşünce şekillerinin siyasal kuramda korunması ve empoze edilmesidir (Arato, 2013, s. 143). Bazı kavramların içi boşaltılarak bu kavramlara teolojik anlamlar yüklenmiş olup politik kavramlar artık dini-politik kavramlar şeklinde kendini ifade etmeye başlamıştır. Bu kavramların dönüşümü her ne kadar siyasi çatı altında kendini göstermiş olsa da önceki bölümde bahsedildiği gibi toplum içerisindeki birçok alanda da bu durum mevcuttur.

Politik teoloji, modern ve seküler politik doktrinlerde yer alan anahtar kavramların teolojik ve ideolojik dünya görüşlerine bağlı olduğu iddiasıdır. Sekülerleştirilmiş şekliyle bu kavramlar yalnızca tasarlandıkları teolojik bir çerçevede içinde kendini ifade edebilir. “Egemenlik” ve “otorite”, bu tür anahtar kavramların paradigmatic örnekleridir (Margalit, 2005, s. 37). Modern devlet anlayışıyla ortaya çıkan bu algıyla beraber teoloji, dolaylı yollardan da olsa varlığını devam ettirip sekülerleşmiş kavramlar içerisinde kendisine ait yeni bir pencere aramıştır.

Schmitt, modern devlet kuramı içerisinde yer alan bazı önemli kavramların aslında “dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramları” olduğunu ifade eder (Schmitt, 2016, s. 43). Schmitt, egemenlik kavramında yer alan Tanrısallığı ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Siyasal egemenin “olağanüstü hal”e karar verebilmesi ile Tanrı’nın mucizesi arasındaki paralelliği göstermeye çalışan Schmitt, politikanın da teoloji imajı içerisinde şekillendiğini anlatır (Schmitt, 2016, s. 55). Schmitt, egemenliğin nihai analizinin modern öncesi teolojide Yaratılış bağlamında yapıldığını gözlemlemiştir. Bu durumu modern, sekülerleşmiş hukuk teorisinin yeniden üreteceği yapı olarak açıklar. Nihai karar verici, konumu gereği eski aşkın hükümdarın tüm ilgili özelliklerini üstlenen içkin bir hükümdardır. Buradan, siyasi olanın temel noktalarında teolojiye özellikle tek tanrıcılığa analogik olarak yapılandırıldığı açıktır. Kanunla ilgili karar, *creatio ex nihilo*(yoktan var etmek/yaratmak)’ya ve kanun koyucu ise her şeye gücü yeten Tanrı’ya benzer. Olağanüstü hal, istisnai durum mucize kavramına karşılık gelir. Schmitt, bir nevi “olağanüstü” kavramını mucizenin içinin boşaltılmış hali olarak tanımlar (Schmitt, 2016, s. 43). Schmitt’in iddiası, sekülerleşmeye rağmen dünyanın

kavramsal çerçevesinin ilahi olandan mahrum olsa bile hala “teolojik” bir yapı gösterdiği. Schmitt, içkin teoloji için örnekler sunarken Romantizmi mistisizmin seküler versiyonu ardından aşkın Tanrı'nın yerini “insanlık”, “ulus”, “birey” ve “gelişme” gibi seküler unsurların aldığı bir “teoloji” olarak görmektedir. İnsanlığın birliği kavramından türetilen teolojik aksiyomun rolünü üstlenen insan hakları dogması gibi aydınlatıcı örnekler çoğaltılabilir.¹ Aynı şekilde “ütopya” fikri cennetin sekülerleşmiş versiyonudur. Komünist idealin Mesih'in 1000 yıl boyunca yeryüzünde hüküm sürmesi beklenen geri dönüş doktrini olan Milenyum kuşağı eskatolojisinin seküler bir versiyonu olduğu gösterilebilir. Schmitt'e göre modernitenin getirdiği şey “ateist bir teokrazi”dir (Geréby, 2008, s.11). Bu terimlerle politik teoloji, siyasal olanın hem teolojik hem de politik olan kavramların benzerliğine dayanan ve teolojinin seküler bir şekilde yeniden formülasyonunu oluşturarak soyut yapılar içerisinde teolojik kalıplar sergilediği anlamına gelebilir.

Schmitt, hükümdarı “istisnaya karar veren kişi” olarak tanımladığı gibi daha sonra “içtihatındaki istisnanın teolojideki mucizeye benzer olduğunu” iddia etmeye devam eder ve böylece belirli bir tarihsel dönemin teolojisi veya metafiziği ile onun egemen siyasi biçimleri arasında yapısal bir analogi olduğuna dair inancını gösterir (Kahn, 2009, s. 81). Tarihteki her dönemin kendine ait olan metafiziksel ve teolojik duruşu, siyasi durumun yapısal formuyla eş değer halde ilerler. Monarşiler ile “kartezyen Tanrı tasavvurunun” uygun halde olması ayrıca aşkın ve içkin olan Tanrı tasavvurlarında yer alan “aşkınlık ve içkinliğin” siyasi modellerde kendini göstermesi bu duruma dair örnekleri oluşturur. Tanrı'nın sahip olduğu mutlak irade ve kudret anlayışı, her şeyi dilediği gibi yapabilme gücüne sahip olması ve bu sonsuz kudretine karşı koyabilecek herhangi bir gücün bulunmaması gibi teolojik ilkeler bulunmaktadır. Bu teolojik ilkeler zamanla siyasi alana geçiş yaparak egemenin, yöneticinin sahip olduğu irade ve gücün sorgulanamazlığı olarak yansımıştır (Ulukütük, 2010, s. 5). Böylece teolojik kavramların sekülerleşmesine ilişkin meşhur Schmitt tezi, meşrulaştırma amaçları doğrultusunda “yeniden işgal” anlamında siyasal teolojinin seferber edilmesini ima etmektedir (Arato, 2013, s. 144).

¹ Yazar, bu tür teolojik dönüşümleri Kutsal Kitap'ın *Yaratılış 1:26* bölümünü vurgulamak istemiştir bunun için bkz. Bursa Protestan Kilisesi, *Kutsal Kitap*, erişim tarihi: 7 Aralık 2020, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=var.1:26>.

Schmitt, devlet kuramının birçok yerinde ilahi tasavvurların yer aldığını da vurgulayarak sosyal yapının o dönemin kendi metafizik dünya görüşü ile uyumundan bahseder. Devlet karşısında nasıl aşkın bir egemen yer alıyorsa 17. ve 18. yüzyıllarda dünya karşısında da aşkın bir Tanrı yer alır; fakat 19. yüzyılda her şey giderek artık aşkınlıktan ziyade içkinlik tasavvurlarının egemenliği altına girmiş olacaktır (Schmitt, 2016, s.55). Dikkat etmek gerekirse, politik alana transfer olan Tanrı tasavvurları sadece belirli bir dinde yer almayıp Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudilik dâhilinde çoğu dinsel geleneklerde görülebilmektedir (Ulukütük, 2010, s. 15-16).

“Prens, devletin doğasında var olan bütün özellikleri bir tür sürekli yaratım yoluyla geliştirir. Prens, siyasi dünyaya aktarılan kartezyen Tanrı’dır.” Schmitt’in bu sözüne karşılık Atger, 17. yüzyıl devlet kuramında Tanrı’yla özdeşleştirilen monarkın, devlet içerisinde kartezyen sistemin tanrısına benzetildiğini fark etmiştir. Descartes’ın Mersenne’e yazdığı, “doğadaki bu yasaları yapan Tanrı’dır, tıpkı kralın kendi krallığındaki yasaları yaptığı gibi.” Dünyanın mimarı böylece hem yaratıcı hem de kanun koyucu olup meşrulaştırıcı bir otoritedir. Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi süresince hem dünya hem de devletin mimarı “kanun koyucu” olarak bilinir (Schmitt, 2016, s. 52-53). Aydınlanma Çağı’nda Tanrısal hükümler ve bu hükümlerin taklidi, devletin hukuki yaşamının ideali olarak yansımıştır (Çınar, 2006, s. 9). 18. yüzyıl rasyonalizmine göre *Imiter les decrets immuables de la Divinite (değişmez tanrısal hükümlerin taklidi)*, devletin hukuki tarafında akla yatkın bir idealdi. Rousseau’nun *Economie Politique* başlıklı makalesinde yer alan bu ifadede, egemenlik kavramı söz konusu olduğu vakit teolojik kavramların politize edilişi açık bir şekilde kendini belli etmektedir. 18. yüzyıl deizminde ise Tanrı dünyadan dışlanmış ve yaşanılanlara karşı tarafsız bir hale gelmiştir. Yaklaşık aynı zaman diliminde monark, devamında devlet tarafsız bir hale bürünmüştür. Böylece liberal düşüncede tarafsız iktidarın varlığı siyasi bir ilahiyatın yansımından başka bir şey değildir (Schmitt, 2016, s. 50-53). Böylece Tanrı’nın dünyadan dışlanmışlığı liberal düşüncede devletin dışlanmasına benzetilir. 19. yüzyılla beraber her şey, artan içkinlik tasavvurlarının hâkimiyetine girmiştir. Hegel’in felsefesinde yer alan içkinlik felsefesi, Tanrı’yı dünyanın her yerine yayar ve hukuk ile devletin objektif olanın içkinliğinden ortaya çıkmasına izin verir. Hegelci Alman solcular, insanlığın artık Tanrı’nın yerine geçmesi gerektiğini Proudhon kadar yumuşak

bir dille ifade edememişlerdir (Schmitt, 2016, s. 56). Böylelikle herhangi bir teolojik sistemde yer alan Tanrı imajı beraberinde teolojik sisteme ait politik tasarımların merkezinde bulunmaktadır (Ulukütük, 2010, s. 15).

Yapılan açıklamalar içerisinde Tanrı genelde hep tek bir kişiye indirgenmiş olup “prens”, “kral” ya da “kanun koyucu” olarak nitelendirilmiştir. Buna karşılık, deist anlayışa göre dünyanın dışında olsa dahi büyük çarkın makinisti olarak egemen bir kenara itilmiş ve çark kendiliğinden ilerlemektedir. Leibniz ve Malebranche’ın metafizik hükmünde ise Tanrı’nın özel olmayıp genel irade beyanlarında yer aldığı söz konusudur. Rousseau’ya göre, “genel irade egemenin iradesiyle birdir.” Lakin genel kavramı, Rousseau için özne açısından niceliksel bir kesinlik kazanmış olup halkın egemen haline geldiğini gösterir. Amerika Birleşik Devletleri’nde halkın sesi, Tanrı’nın sesi olacak şekilde bir inanca dönüşmüştür. Hatta 1801 yılındaki Jefferson’un galibiyetinde bu inanç gizlidir. Tocqueville, Amerikan demokrasisi için şöyle bir tasvirde bulunmuştur: Tanrı dünya üzerinde nasıl hareket ediyorsa, halkta demokratik düşünce çerçevesinde devlete dair bir nevi Tanrı gibi hareket etmiştir (Schmitt, 2016, s. 54-55). Tarihsel süreç boyunca Tanrı’nın yer değişimi ya da ifade ediliş biçimi dönemin ihtiyaç biçimine göre şekillenmiştir. Tanrı ifadesi, belirli dönüşümler geçirse dahi siyasi çatının merkezinde yer almıştır.

Teolojik kavramların dönüşümü olarak M. Weber’in karizmatik hükümdarının dönüşümünü görmek mümkündür. Weber’in karizmatik olarak nitelediği şahsiyetin bir nevi var olan “rejimi devirerek iktidara gelen peygamber ya da ihtilalci” olarak hareket etmesidir. Ortaya çıkan bu yeni lider, yarattığı korkuya karşılık kişisel otoriteye sahiptir. Yani korku azaldıkça otorite de azalmış olur ve bürokrasi tarafından ele geçirilir. Bir nevi İsa’nın kiliseye dönüşmesi gibi (Sennet, 2014, s. 174-176). Weber’in bu karizmatik hükümdarın dönüşümünün tarihsel süreçte birçok örneğini görmek mümkündür. İktidara gelen liderin otoritesi, bir nevi yarattığı korkuyla paralellik göstermiştir. Lidere ilişkin tanımlar dini açıdan peygamber olarak adlandırılırken, ihtilalci ya da devrimci olarak da gösterilmiştir.

Siyasi alanda Tanrı ile egemen arasındaki ortak pay güçtür. Mutlak güç beraberinde tehlikeyi getirir ve bir yandan korku salarken bir yandan da karşı tarafa

cazip gelir; böylece kendini feda etme gibi duygusal anlamlar ortaya çıkar. İnsanın her iki güce Tanrı ve krala boyun eğmesi hem korkmasından hem de düzen içinde yaşama isteğinden dolayıdır. Özgürlüğü sınırlasa bile otoritenin sahip olduğu güç, ona güvenlik sağlar (Çınar, 2006, s. 17). Politik gücü ifade etmek için Tanrı'nın korku yaratan ihtişamı kullanılır. Siyasetin özellikle kaynağını buradan almış olması ve güç olarak yansıtılması adına semboller kullanılmıştır. Bunlar “kılıç”, “aslan” ve “kartal” gibi hayvan figürlerinde görülebilir. Tanrılar yaratır ve öldürürler, lakin siyasetin buradan yola çıkarak insanlar üzerinde onları yönetme, kontrol etme, hâkim olma; insanların hayatı ve ölümü üzerinde dahi hâkimiyet kurabilme gibi etkisi vardır (Berger, 2002, s. 139). Politik gücü meşru hale getirebilmek adına Tanrı ve onun korkusu ön plandadır. Bu durumu pratiğe dökmek adına birçok hayvan figürleri kullanılmış olup politik güç ifade edilmeye çalışılmıştır.

Din ile iktidar arasında ilişki kuran Asad, dini sembollerin sadece bireyin sosyal hayatıyla ilgili olmadığını ayrıca toplumda yer alan etkin siyasi gücün varlığını destekleme ya da karşı çıkabilme etkisine sahip olduğunu belirtir (Asad, 1993, s. 36). Din, meşruiyet alanı sağlarken bir yandan da siyasi güce karşı çıkabilme olanağını da göstermiş olur. Dini sembollere olan saygı ve davranış şekilleri bir nevi Tanrı ibadetinde yer alan ayinlerle beraber yapılan etkinlikler, siyasi otoriteye güç ve hâkimiyet sağlamada yardımcı olur. Berger'e göre, din ve politiğin birbirine yakın olduğunu gösteren kısım daha çok “kralın Tanrı gibi saygı görmesidir.” Böylece krallık makamı bir nevi “İlahi kraliyet kurumu” olarak algılanır. Tarihte örneklerine bakılırsa Elizabeth İngiltere'sinde kralın kendi şahsına ait “doğal bedeni” yer alırken ayrıca kralda asaletin varlığına ilişkin “politik beden”in varlığı söz konudur. Bu duruma Kantorowicz'in “Kralın İki Bedeni” (Kıvrak, 2020, s. 267-274) kuramı örnek olarak gösterilebilir. Modern dönemde sekülerleşmenin hızla büyümesiyle beraber siyasetteki ilahi güç, hukuk kavramlarında ve siyasi makamlarda kendini göstermektedir. Amerikan başkanının yemin töreninde bu durum belirgindir. Seçilen yönetici “Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak” kültürel kodlarla toplumda algılanmaktadır (Berger, 2002, s. 139-140).

Sonuç olarak dini ve siyasi yaşam arasında elde edilen değiş tokuşları, paktları ve çekişmeleri özellikle de hükümdarların, parlamentoların ve toplumda yer alan

şirketlerin bile egemenliğini kurmak, meşrulaştırmak ve üzerinde düşünmek için kutsal anlatıların, motiflerin ve ayin biçimlerinin kullanımını belirlemek için “politik teoloji” ifadesi kullanılmaktadır. Politik teoloji, egemenlik veya istisna hali gibi bir kavram; monarşi, teokrasi veya cumhuriyetçilik gibi bir hükümet biçimi; hatta temelde teolojik olan bir dünya görüşünden esasen politik olana tarihsel bir geçiş anıdır. Daha ziyade, erken dönem ile modern kavramların, yönetim biçimlerinin ve tarih görüşlerinin yer aldığı görünüşte ayrık olan alanların - politik ve teolojik - birleşmesi ya da karışımı gibidir.

Buraya kadar politik teolojiye dair ilk olarak genel bir hat çizilip düşünürler üzerinden - tam bir tanım olmadığı için - politik teoloji ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde teolojik kavramların dönüşümü, Schmitt üzerinden istisna, olağanüstü hal ve mucize kavramlarının dönüşümleri ve dini sembollerin pratikteki yansımalarının neler olduğu açıklanmıştır. Bir sonraki başlıkta politik teolojide yer alan kavramlardan biri olan din ve milliyetçilik üzerinden iktidar ve toplumda yer alan değişimler açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2.1.1. Dini Milliyetçilik

Politik teolojide yer alan bazı argümanlar, politik teolojiyi anlatan anahtar kavramlardır. Bunlar arasında yer alan din ve milliyetçilik kavramları bu çalışma için önem arz etmektedir. Milliyetçilik kavramının din ile ilişkisinin politik teolojideki yeri ve siyasi literatürdeki yansımaları önemli bir kaynak oluşturmaktadır. İlk olarak milliyetçiliğin tanımı ardından din ile milliyetçilik arasındaki ilişki ve dini sembollerin kullanımı üzerinde durulacaktır.

“Milliyet” ve “milliyetçilik” kavramlarına dair net bir tanım yapılması oldukça zordur. İlk defa sistematik olarak bakıldığında 1920 yılı ile 1945 yılları arasındaki dönemde “milletler ve milliyetçilik” doğal bir oluşum olarak kendini göstermiştir. 1960’lı yılların ortalarına kadar yapılan çalışmalar daha çok milliyetçiği tanımlamaktan ziyade milliyetçilik türlerini belirlemeye yöneliktir. Milliyetçilik çalışmalarının tarihsel gelişimine bakıldığında üç dönemden bahsedilmiştir. İlki 1918-1945 arası akademik araştırmalara konu olduğu dönem; ikinci olarak bu iki kavrama dair tartışmaların belirginleştiği 1945-1990 arası dönem; son olarak ise, 1990 ve günümüze dair devam

eden milliyetçilik tartışmalarının yeni bir boyuta girdiği dönemdir (Özkırımlı, 1997, s. 26-29). Bu kavramlara dair oluşumlar tarihsel süreç içerisinde belirli başlıklar altında incelenmeye başlamıştır. İlk olarak kavramlar tanımlanmaya çalışılmış olsa da ilerleyen dönemle beraber literatürde tartışma alanı içerisinde farklı boyutlarda ilerlemeler yaşanmıştır.

Ernest Gellner, “Uluslar ve Ulusçuluk” adlı kitabında milliyetçiliği, “siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilke” olarak tanımlarken iki noktaya da dikkat çekmektedir. İlk olarak “iki insan ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorsa aynı ulustan/milletten sayılır.” İkincisi ise “iki insan ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun/milletin üyesi olarak tanıyorsa aynı ulusa/milllete mensuptur” (Gellner, 1992, s. 19-28). Üyelerin birbirlerini tanıyıp tanımadığı ya da aynı kültürü paylaşıyor olmaları önemli bir kriterdir. Hayes, milletin kültürel temellerini ortak dil ve tarihi geleneklerin oluşturduğunu söyler. Bunlar, “eğitim süreci içerisinde popüler duygusal vatanseverliğin hedefi olarak gösterildiğinde sonuç milliyetçiliktir” şeklinde açıklar (Hayes, 2010, s. 21). Böylece eğitimdeki süreç sonunda vatanseverlik duygusunun aşılması ile milliyetçilik algısı oluşmaya başlamıştır. Oluşan algının özünde o ulusun ortak dil ve tarihi önemli yer kaplar.

Tarihsel olarak insanlığın varoluş tarihi kadar eskiye dayanan din, insanlığa karşı “barış”, “huzur” getirmeyi amaçlamışken ilaha tapmayı da öğütlemiştir. Din, tapmakla beraber Tanrı adına bazı kuralların olduğunu ve yapılması gerektiğini de söylemiştir. Bu durumda toplum üzerinde bir etki oluştururken din, o toplumu da diğer toplumlardan ayıran özellikleri belirlemiştir. Din, insan hayatında yer alırken hem birey hem de toplum bazında “sosyokültürel” etkilere sahiptir. Böylece, din hem bir “kimlik oluşturmada” hem de bir “dünya görüşü” ve “ulusal, uluslararası politika stratejilerinin” belirlenmesinde etkilidir (Erdoğan, 2018, s. 239). Toplum içerisinde dinsel varsayım artık kişinin ya da herhangi bir topluluğun toplumdaki yerini de belirler hale getirmiştir. Ayrıca bu durum, devletlerin kimliğini oluşturmasında ve küresel boyutta hem kendini tanıtmaya hem de iç ve dış politikaların belirlenmesinde önem arz etmektedir.

Milliyetçilik ve din, bireysel kimliğin hem güçlü hem de önemli unsurlarından birisidir; ancak ikisi arasındaki ilişki önemli bir tartışma kaynağıdır. Milliyetçilik araştırmalarında yapılan çoğu çalışmalar en azından örtük bir şekilde, kimliğin sosyal taşıyıcısı olarak dinin, milliyetçilik tarafından seküler modernitenin gelişiyiyle yer değiştirdiği fikrine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, ulusal kimlik ve onun ideolojik tezahürü olan milliyetçilik, seküler modernite karşısında din geri çekilirken, insanların kendi öz kimliğindeki boşluğu tamamlamıştır. Politik teoloji içerisinde sekülerlik sonucu dinin geri çekilmesinde aslında dindeki kavramların dönüşümü ile dinin tekrar kendi varlığına devam ettiği görülmektedir. Bu devam ediş prosesi birçok farklı pratikte kendini göstermektedir. Önceki bölümde bahsedildiği üzere egemenliğin dönüşümü, sekülerliğin yansıttığı dönüşüm gibi. Buna ek olarak milliyetçiliğin kendini göstermesi ve pratikteki yansımaları da bunlardan biridir.

Bu konuyla ilgili birkaç düşünür (örneğin, Anthony Smith, Steven Grosby ve Adrian Hastings) din çalışmalarında baskın bir şekilde milliyetçiliğin, çoğu insan için birincil kimlik taşıyıcı olarak dinin yerini alan “modern bir fenomen” olduğunu vurgular. Bu tür çıkarımlar elbette, dini öz kimliklerin tamamen daha seküler olana özellikle de milliyetçiliğe teslim olacağı şeklindedir. Araştırmacılar, bu iki tür özdeşleşmenin bir arada var olduğunu hatta karşılıklı olarak destekleyici olduğunu fark etmişlerdir (Mentzel, 2020, s. 1). Sekülerlik sonucunda dinsel kimlikler, milliyetçilik kavramı altında kendilerini ifade etmeye devam etmişlerdir. Genel olarak din ve milliyetçilik özel olarak da “dini milliyetçilik” kavramı, esasen seküler bir fenomen olarak politik teoloji içerisinde yerini korumaktadır.

Tüm milliyetçilikler arasında, milliyetçiliğin icraatlarına gömülü sık dinsel söylemler de dâhil olmak üzere, bir bölgeye veya anavatana neredeyse dinsel bir bağlılık vardır. Verdery, milliyetçilik tanımını “ulusu, aktif bir bağlılığın nesnesi olarak alan bilinçli duygular” şeklinde tanımlamıştır (Verdery, 1996, s. 226). Böylece milliyetçiliğin pratik yansımalarında dinsel söylemler de yer almaktadır. Bu dinsel söylemler, o coğrafyanın dinine göre şekillenmiş olup milli duyguların oluşumunda yardımcı olmuştur.

Post yapısalcı bir bakış açısıyla din, kendini tanımlayan dini grupların aktörleri ve eylemleri tarafından tanımlanır; ancak en önemlisi dinin sistemlere, alanlara, temsillere, topluma ve ekonomiye yakından ilişkili olduğunu belirtmek gerektiğidir (Sturm, 2017, s. 6). Milliyetçilik üzerine yapılan çalışmaların çoğunda din, milliyetçiliğin bir işlevi olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu görüşe göre milliyetçilik, sosyoekonomik faktörleri, kültürel veya politik moderniteyi vurgulayarak dinin yerini alan modernist bir projedir (Durkheim, 2001, s. 41; Asad, 1999, s. 180; Friedland, 2001, s. 148). Bu iki terimi “dini milliyetçilik” olarak kullanmaya özen gösterilmelidir; çünkü milliyetçiliğin birçok ifadesi ve coğrafi olarak spesifik türleri mevcuttur. Politik olarak da bir araç olarak kullanılabilir (Aegnew, 2006, s. 230). Dini milliyetçilik kavramı literatürde birçok alan üzerinden kendini ifade etmekte olup, özellikle toplumda yer alan kültürel, sosyoekonomik faktörler ve siyasi alanlarda dinin yerini alan “seküler bir fenomen” haline gelmiştir.

Milliyetçilik Üzerine Denemeler adlı eserinde Hayes’e göre milliyetçilik, esasen dini, derin ve zorlayıcı bir duyguyu harekete geçirmekte olup diğer dinler gibi “inanç”, “huşu”, “hürmet” duygularını ve “bayrağa odaklanan tören ayinlerini” içerir. Metafora dair Hayes, milliyetçiliğin kendi Tanrılarına sahip olduğunu savunmaktadır: “Vatanın kişileştirilmesi”; ulusun “ebedi geçmişini ve... ebedi geleceğini” tanımlayan “spekülatif teolojisi veya mitolojisi”; “kurtuluş ve ölümsüzlük” kavramları; “kutsal kitabının kanonu”; “bayramları”, “oruçları”, “alayları”, “hacları” ve “kutsal günlerinin” de yer aldığını belirtmiştir (Brubaker, 2011, s. 3). Milliyetçilik, insanın bilinçaltına o kişiyi harekete geçiren duygular aşılıyarak, vatani, devleti ve ulusu kişileştirerek ona ait olan mitoloji ya da teoloji üzerinden anlamlar yüklemektedir. Böylece kutsal bir bakış açısı ile milliyetçilik kavramı özelleştirilip vatana karşı bir bağ kurulmuş olur. “Milliyetçilik: Bir Din” adlı eserinde Hayes, milliyetçiliğin “modern ve çağdaş dünyadaki aşikâr ve sürükleyici bir hareket” olduğunu söyler (Hayes, 2010, s. 11). Sanayi Devrimi’nin yaşanmasıyla Batılı entelektüellerin Hristiyan dinini inkâr edişleri sonucunda topluluklar için bir nevi “hükümsüz bir din” söz konusuydu. Böylece hükümsüz dinin oluşturduğu boşluklar entelektüeller tarafından kendilerine sunulan “komünizm” ve “milliyetçilik” gibi düşünceler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır (Hayes, 2010, s. 27). Bir nevi dini kovmaya çalışanlar, ortaya çıkan boşluğu

dinin sekülerleştirilmiş haliyle belirli ideolojik kavramlar altında tekrar literatüre katmak istemişlerdir.

Brubaker, din ve milliyetçilik arasındaki bağlantıya dair dört tür yaklaşımdan bahsetmiştir. Birincisi, din ve milliyetçiliğin etnik köken ve ırka benzer bir olgu olduğundan; ikincisi, dinin, milliyetçiliğin kökeni, gücü veya belirli durumlarda nasıl ayırt edici bir karakter olduğundan; üçüncüsü, dini, milliyetçiliğin bir parçası olarak ele alıp karşılıklı olarak iç içe geçme durumlarından bahsetmiştir. Son olarak dördüncüsünün, belirgin bir şekilde farklı bir milliyetçilik türü olarak dini bir milliyetçilik biçimi olduğunu açıklamıştır (Brubaker, 2012, s. 3). Din ve milliyetçilik ayrılmaz bir yapı taşı haline gelmiş olup tarihsel süreç boyunca kendi içlerinde farklı şekillerde birbirlerini tamamlamışlardır. Bu durum, politik teoloji içerisinde yerini almıştır.

Etnisite ve milliyetçilik, sosyal ve kültürel kimliğin temel kaynakları ve biçimleri olarak karakterize edilmiştir. Bu itibarla kendini ve başkalarını tanımlamanın, aynılık ve farklılığı yorumlamanın ve kendini başkalarına göre konumlandırmanın ve yerleştirmenin yollarıdır. Din de bu şekilde anlaşılabilir. Sosyal dünyanın vizyonunun ve bölünmenin bir ilkesi olarak din de temel sosyal grupları tanımlamanın ve adlandırmanın bir yolunu, topluluğu hayal etmek için güçlü bir çerçeve ve bunu anlamaya yönelik bir dizi şema, şablon ve metafor sağlar. Din, etnik köken ve milliyetin, dini, etnik veya ulusal çizgilerde bölgesel yoğunlaşma olmasa bile heterojen toplumlarda az çok yaygın sosyal bölünme eksenleri olarak hizmet edebilme şekillerine atıfta bulunur. Siyasi bir bakış açısından, din veya dini gruplar adına yapılan iddialar, etnik köken, ırk veya millet adına yapılan iddiaların yanında değerlendirilebilir. Ekonomik kaynaklar, siyasi temsil, sembolik tanıma veya kültürel yeniden üretim (kurumsal özerkliğin kişinin okul sistemleri ve medya gibi kendi sosyalleşme ajanslarının kontrolünü içerdiği kurumsal veya bölgesel özerklik yoluyla) iddiaları söz konusu olduğunda benzerlikler özellikle çarpıcıdır. Bu iddialar, genel olarak etno-din, etno-ulusal, etno-ırksal, etno-bölgesel veya başka türlü etno-kültürel kimlikler temelinde ileri sürülen iddiaları kapsayacak şekilde anlaşılan genel siyasallaşmış etnisite olgusunun bir parçasıdır. Analitik merceği daha da genişleterek dini topluluklar adına ileri sürülen iddialar, verimli bir şekilde, kültürün siyasallaşması ve siyasetin

kültürleşmesinin çok genel bir kalıbının parçası olarak görülebilir (Brubaker, 2012, s. 4-5). Siyasallaşmış din sadece kaynak, temsil, tanınma veya yeniden üretim taleplerini içermez; aynı zamanda kamusal yaşamı dini ilkelere göre yeniden yapılandırma iddialarını da içermiş olur.

Din ve milliyetçilik arasındaki ilişkiyi analiz etmenin ikinci bir yolu, dinin milliyetçiliği açıklamaya yardımcı olduğu yolları belirlemeye çalışmaktır. Bu başlıktaki literatürün çoğu, dinsel geleneklerin belirli milliyetçilik biçimlerini şekillendirdiği durumlara odaklanır. Örneğin bazı araştırmacılar, püritenliğin (genel olarak Protestanlığın) İngiliz milliyetçiliği (Greenfeld, 1992, s. 83-84), Pietizm'in Alman milliyetçiliği (Lehmann, 1982, s. 41), Katolikliğin Polonya milliyetçiliği (Zubrzycki, 2006, s. 39-40) ve Ortodoksluğun Balkanlarda yer alan milliyetçiliği üzerine (Leustean, 2008, s. 421) şekillendiğini ifade etmektedir. Böylelikle, farklı coğrafyalarda yer alan dinler ve toplumsal gelenekler, o yerin milliyetçiliğini oluşturmuş ardından milliyetçiliğin pratik yansımalarında büyük bir etkisi de görülmüştür.

Din, milliyetçiliğin kökenine ve gelişimine sadece dini sembollerin ve anlatıların siyasi tahsisi yoluyla değil, aynı zamanda daha dolaylı yollarla da katkıda bulunmuştur. Örneğin, araştırmacılar “Protestan Reformu”nun ve “günah çıkarma” sürecinin milliyetçiliğin gelişmesine üç şekilde katkıda bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Bunlar; sosyal ve politik ilişkileri inşa etmek için yeni modlar oluşturarak, yerel dillerinde okuryazarlığı ve standardizasyonu teşvik ederek, son olarak politika ve kültürü daha sıkı bir hizaya getirerek milliyetçiliğin gelişmesine katkı sağlamışlardır. İlk olarak, Reformasyon tarafından teşvik edilen dini toplumu, kurumsallaştırmanın yeni yolları, siyasi toplum için yeni modeller sağlamış olup bu bağlamda toplum, ülke, uygarlık ve kamu dâhil olmak üzere ilgili temel kavramlarla birlikte yeni ulus anlayışları ortaya çıkmıştır. İkincisi, okuryazarlığı teşvik ederek yerel dillerinin standartlaştırılmasıyla Reformasyonun, dil ortamı aracılığı sayesinde ulusluğu inşa etmenin temelini atmış olmasıdır (Brubaker, 2012, s. 6-7). Anderson'ın “baskı kapitalizmi” hakkındaki argümanında dini ve bu tür diğer kaynakların yayıncıları, daha geniş alanlar bularak standartlaştırılmış “baskı dili” şeklinde kaynakları bir araya getirdiler; bunlar “Latince'nin altında ve konuşulan dilin üzerinde değişim ve iletişim alanları oluşturarak milli bilincin temellerini atmış oldular” (Anderson, 1991, s. 44). Üçüncü argüman

çizgisi olarak “günah çıkarma”, siyasi örgütlenme ile dini inanç ve uygulama arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde bir araya getirmiştir. Bunu yaparken, milliyetçiliğin özünde yer alan kültür ve politika arasındaki yaklaşmanın bir modelini ve matrisini sağlamıştır. “Günah çıkarma”, seküler siyasi kontrole tabi olarak teritoryal kiliselerin ortaya çıkmasıyla siyaset ve dinin kaynaşmasına yol açmıştır (Brubaker, 2012, s. 8).

Din ve milliyetçilik arasındaki bağlantıyı analiz etmenin üçüncü bir yolu ise dini, milliyetçiliğin bir parçası olarak ele alıp karşılıklı olarak iç içe geçme durumlarıdır. İç içe geçme durumunda din, ulusun söylemsel veya ikonik temsilinin merkezi olan “mitleri”, “metaforları” ve “sembolleri” sağlar. Dini kaynakların bu durumda bazı soruların cevaplanmasına yardımcı olduğu aşikârdır. “Biz kimiz?” ve “tarihimiz, karakterimiz, kimliğimiz, misyonumuz veya kaderimiz açısından bir halk olarak bizim hakkımızda ayırt edici olan nedir?” şeklindeki sorularda yardımcı olur. Bu tür iç içe geçme, milliyetçi söylemin dinsel çekimini içermektedir. Milliyetçi söylem yalnızca milliyetçi hareketlere veya belirli milliyetçi siyaset biçimlerine eşlik eden ve bunları bilgilendiren bir söylemi değil, aynı zamanda belirli uluslar veya ülkeler hakkında her türlü kamusal konuşmayı da kapsayacak şekilde geniş ve verimli bir alan sunar (Brubaker, 2012, s. 9). Örnek olarak ifade etmek gerekirse, Amerikan siyasi söylemini besleyen dinsel dil ve imgeler üzerine geniş bir literatür mevcuttur. Bu söylem belirgin bir şekilde milliyetçi siyaset biçimleriyle bağlantılı olmasa da milliyetçi ya da ulus olgusunun bir parçası olarak görülebilir. Tarihsel olarak dini dil ve imgeler, “Amerika” ve “Amerikancılık”, “ulusun kökenleri, misyonu, kaderi, dünyadaki rolü” hakkında bilgilendirilmiş ve kullanılmıştır. Amerika, Tanrı tarafından benzersiz bir şekilde kutsanmış bir ulus olarak temsil edilmekte ve aslında Tanrı tarafından dünyada “kurtarıcı” bir rol için seçilmiştir. Bu söylemin mirası, - ana akım siyasi söylemde - açıkça dini terimlerle oluşturulmuştur. 11 Eylül saldırılarından sadece birkaç gün sonra, Başkan Bush’un “dünyayı kötülüklerden kurtarmayı tarihe karşı sorumluluğumuz” olarak ilan etmesi bu dini söyleme örnek olarak gösterilebilir. Amerikan halkını nihayet dünyanın kurtuluşuna öncülük etmek için Tanrı’nın seçtiği ulus olarak takdim edilmesi söz konusudur (Bellah, 1992, s. 38). Dinin söylemsel olarak milliyetçilikte kullanılması hem bazı soruların cevaplarını vermekte hem de birçok siyasi konuşmalarda yer

almaktadır. Söylemin kattığı anlam sayesinde ülkenin ve o milletin geleceği ya da o anki durumuna dair bir tepki ya da cevap niteliği söz konusudur.

Din ve milliyetçilik arasındaki bağlantıyı analiz etmenin dördüncü ve son yolu, dinsel milliyetçiliğin kendine özgü bir milliyetçilik türü olduğu iddiasını içermesidir. Brubaker'in buradaki argümanı, milliyetçi iddiaların retorik biçimiyle ya da bunları çerçevelemek için kullanılan dil veya imgeyle değil, bu iddiaların içeriğiyle ilgili olduğudur. Seküler milliyetçiliğe farklı bir alternatifi temsil eden, belirgin biçimde dinsel bir milliyetçi program türü olduğu iddiasıdır (Brubaker, 2012, s. 12). Her ne kadar dinsel söylem ya da kullanılan imge var olsa da özünde bu söylemlerin içeriği ön plandadır. Din ve milliyetçilik arasındaki ilişki, birçok farklı yollardan analiz edilmiş olup açıklanmaya çalışılmıştır. İlk olarak etnik köken, ırk veya millet açısından ilişkisi incelenmiş olup milliyetçiliğin tarihsel olarak başlangıcında dinin yeri sorgulanmıştır. Dinin, var oluşundan beri milliyetçiliğin bir parçası olduğu ifade edilmiş ardından milliyetçiliğin farklı bir türü olarak dini milliyetçilikten bahsedilmiştir. Sonuç olarak dini milliyetçilik argümanı, bu kavramın oluşum süreci ve toplumdaki pratik yansımaları politik teoloji için önemli kaynaklar haline gelmiştir.

Kinnvall, milliyetçilik ve dinin gücünü daha çok kimlik belirleyici olarak görmektedir. Bu güç, belirli kriz dönemlerinde “birlik” ve “güvenlik” ihtiyacını giderebilmek adına insanlara, öznenliğin güvence altına alındığını ve dış güçlere ya da yabancıya karşı güvenliği, korumayı sağlayan bir “ev” olarak gösterilir (Kinnvall, 2004, s. 762).

Milliyetçiliğin dini bir biçimi iddiası tam olarak Roger Friedland tarafından dile getirilmiştir. Friedland, milliyetçiliği devletçi terimlerle tanımlar. Milliyetçiliği “kolektif özne oluşumunun devlet merkezli bir biçimi” olarak nitelendirir. Ayrıca “devletin ortak anayasası için bir program ve adına konuştuğu bölgeyle sınırlı nüfus” olarak ve “bir devletin bölgesel kimliğinin ve kolektif temsilini iddia ettiği insanların kültürel kimliğinin tekil bir olgu olarak oluşturulduğu bir dizi söylemsel uygulama” olarak ifade etmiştir (Friedland, 2002, s. 386). Milliyetçilik, devlet odaklı şekillenen bir biçim olarak anlaşılmaktadır. Devlet, bölge ve kültürün birleşmesini öngörürken bunların nasıl birleştirileceğini belirtmez. Devlet merkezli kolektif özne oluşumunun

içeriğini, bir devletin teritoryal kimliğinin ve bir halkın kültürel kimliğinin tekil bir olgu olarak oluşturulduğu söylemsel uygulamaların içeriğini açık bırakır. Friedland'ın açıklamasına göre din, bunu yapabilir; çünkü “otorite modelleri” ve “düzenleyici bir gücün imgelerini” sağlar. ABD, Hindistan, İran, İsrail, Filistin, Türkiye, Cezayir, Mısır ve Pakistan dâhil çok çeşitli ortamlarda dinî milliyetçiliğin yaşandığını ifade etmiştir (Friedland, 2002, s. 390). Dinin merkezi gücü hem devlet oluşumunda hem de kimliğin belirlenmesinde önemli bir oynamaktadır. Böylelikle dini milliyetçilik, toplumun, devletin ve bunu oluşturan her unsurun gelişiminde ve ifade edilmesinde yer almaktadır. Farklı bir siyaset biçimi olarak milliyetçilik, -ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın- ulus ile devlet veya yönetim arasında uyum söz konusudur; başka bir deyişle ulusun mevcut ya da öngörülen bir devlet veya yönetimde tamamen ifade edilmesi ve bu devlet tarafından korunması gerektiği iddialarını içerir.

Milliyetçilik kavramı altında, bazı bilinmeyen askerlerin mezarlarında yer alan muhafızların değiştirilmesi, bayrak çekme töreni, belirli bir ülkeye ait olan ulusal bayramların kutlama gelenekleri olduğu gibi kendine ait yarı-dini ibadet şekilleri ya da ritüelleri gelişmektedir. Milliyetçilik zamanla dinin kapsamlı bir dünya görüşü haline gelmiş olup metafizik surette bir inanç ifade etmeyip “devletleşme”, “arma”, “bayrak”, “bağımsızlık mücadelesi kahramanlarının mezarı” gibi sembollere kutsal bir değer yüklenen dine dönüşmüştür (Aliyev, 2019, s. 137).

Milliyetçi siyasetin temel referans noktası “millet”dir; sosyal ontolojisi ise ulusları temel sosyal birimler olarak kabul etmektir (Smith, 1983, s. 178). Dahası, “millet” adına ileri sürülen iddialara dayanan milliyetçi siyaset, kamusal yaşamı ulus adına değil, halk adına dönüştürmeyi amaçlayan dinsel siyaset biçimlerinden (iç içe geçmiş olsa bile) ayrı kalmaktadır. Milliyetçi siyaset din iddialarını barındırabilir ve milliyetçi söylem genellikle dini dil, imge ve sembolizm kullanır. Benzer şekilde din, ulus-devletin iddialarına uyum sağlayabilir ve dini hareketler milliyetçi dili konuşlandırabilir.

Dini milliyetçilik, etno-ulusal popülizm ile yakından bağlantılıdır. Avrupalı popülist hareketler, Hristiyan Avrupa medeniyetini tehdit ettiği iddia edilen Müslüman göçmenler ile “biz” ve “onlar” arasındaki sınırı tanımlayabilmek adına giderek daha

fazla Hristiyan dili ve sembolizmi kullanılmaktadır. Kuzey ve Batı Avrupa'da Hristiyanlık, İslamofobi lehine antisemitizmden vazgeçmiş olup İslam'dan medeniyetsel farkını vurgulamak için yarı liberal bir insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği haklarını kabul etmiştir (Peled, 2021). Ortaya çıkan bu popülist hareketler içerisinde yer alan dini milliyetçilik, birçok ülkenin kamusal söylemini oluşturmaktadır. O coğrafyada yer alan din ve dinin imgesel gösterimi, diğer milletlere karşı politik söylem olarak yansımakta olup kendi farkındalığını oluşturmak adına, siyasi hareketler ya da hukuksal açıdan belirli haklar ortaya koymaktadır.

Buraya kadar bu çalışmanın teorik kısmını oluşturan politik teolojiye, onu oluşturan sürece ve kavramlara yer verilmiştir. Devamında politik teoloji üzerinden yola çıkarak Amerikan toplumunun tarihsel sürecine ve bu kavramın Amerikan toplumunda yer alan pratikteki yansımalarına değinilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

AMERİKAN TOPLUMUNUN TARİHSEL SÜRECİ VE POLİTİK TEOLOJİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. KOLONYAL DÖNEMDE AMERİKAN TOPLUMU VE POLİTİK TEOLOJİ ETKİSİ

Bu bölümde Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturan 13 koloninin tamamına yer verilmemiştir. Bölümün amacı, bu 13 koloni arasında politik teoloji unsurlarını barındıran kolonileri bulmaktır. Böylece, bu bölümde koloni içerisinde yaşanan durumlar politik teoloji açısından değerlendirilmiştir.

İlk olarak 1607 yılında kurulan Virginia kolonisine göçmenler, İngiliz sömürgesi adı altında gelmişlerdir. Virginia'ya gönderilen bu göçmenler, daha çok altın madeni arayışında bulunmuşlardır. Ardından bu koloniye sanayide çalışan kesim, çiftçi, ahlaklı ve sakin nesil gelmiştir (Tocqueville, 2019, s. 56). Virginia kolonisi, bu kolonyal süreçte resmi bir Anglikan Kilisesi'ne sahiptir (Nock, 2005, s. 9). Koloninin ilk kurucuları, aslında ticari ve siyasi nedenlerden ötürü gelmiş olsalar bile bu yeni topraklara, “hem Tanrı'nın hem de Hristiyan inancının gerçek anlamını ve hizmetini sağlayabilmek amacıyla gelmişlerdir” (Reichley, 1985, s. 85). Virginia Company'nin sahip olduğu koloniler, ekonomik olarak oluşturulsalar bile kolonilerin hazırladıkları “ilk hukuki metin ve beraatlar”, dinin oluşmasını sağlamakla ilgilidir. Böylece, 1607'de Virginia kolonisinde yer alan Jamestown sakinlerini yönlendirmek adına, Virginia Company'den yerleşkede “gerçek inancı tesis etmek” için kilise ve yönetimin bir arada çalışmasını sağlayan öneriler yer almıştır (Hutson, 2007, s. 11-12).

Geleneksel ve zorlayıcı dini politikalar, 1607'de Virginia'ya gelen göçmenler tarafından getirilmiştir. Bu kolonide 1610 yılında çıkarılan “Lawes Divine, Moral and Marital” adlı İngiliz kanun mecmuasında yer alan birtakım uygulamalar mevcuttur. Bunlar arasında “Mukaddes değerlere küfretme, dini tatil gününü ihlal, Hristiyan inanç sistemine, Teslis ya da Tanrı'nın kutsal kelamına karşı hakaretimiz ifadeler sarf etmeye karşı sert cezalar uygulanmasını ve kiliseye düzenli biçimde devamı öngörmektedir”

(İmga, 2010, s. 61). Böylelikle ilk kurucular, kendi amaçları için geldikleri bu topraklarda Tanrı ve kendi inançları üzerinden politik teolojik yansımaları çok rahat bir şekilde pratiğe aktarabilmişlerdir. Özellikle, kurucular tarafından oluşturulan hukuki metin ve beraatlar, zorlayıcı dini politikalar ve kanunlar, pratikte yer alan politik teoloji örnekleridir.

Virginia'nın giderek kraliyet kolonisi haline gelmesiyle, Anglikan Kilisesi daha güçlü konuma gelerek diğerlerinden farklı ayırıcı özelliklere sahip olmaya başlamıştır. "Kiliseye devam zorunluluğunun olması", "karşı görüşlerin bastırılmasına yönelik uygulamalar" ve "test yeminlerinin yapılması" bu özellikler arasında gösterilebilir. Test yeminleri; siyasi otorite tarafından "Katolik ve Quakerleri" tespit ederek o grupları memuriyet hayatından yoksun bırakmak için yapılan uygulamalardır (Adams ve Emmerich, 2003, s. 14-24). Virginia kolonisinde yer alan yöneticiler, İngiltere'de uygulanan kilise hukukuna benzer bir yasayı kabul etmişlerdir. Böylelikle İngiltere Kraliyeti tarafından dini meseleler kontrol altına alınmıştır (Hutson, 2007, s. 12-13). Kolonide yer alan valinin, daimi bir başpapazın olmamasından dolayı Anglikan din adamları üzerinde etkin bir dini rolü bulunmaktadır. Hatta vali, hem kilise hem de din adamlarını desteklemek adına onlara araziler vermiştir (Reichley, 1985, s. 85). Yönetici kadro olarak kraliyet ve valinin, kilise üzerindeki etkinliklerin devam ettiği görülmektedir. Din ve politik yaşam arasındaki değişimleri, anlaşmaları ve hükümdarın, parlamentoların egemenliğini meşru hale getirebilmek adına kullanılan politik teoloji kavramını burada görmek mümkündür.

Amerikan Devrimi sonrasında kadar koloni içerisinde püritenlerin ve Katoliklerin bulunmasına izin verilmemiş, ayrıca Hristiyanlık dışındaki dinler de koloni içerisinde barınmamıştır. Bu politika, devrime kadar başarılı bir şekilde yürütülmüştür. Virginia'da kilisenin yönetiminde uyulması gerekenler adına "din adamları için finansal desteğin sağlanması", "dini eğitim ve ibadet içeriğinin kabul edilmesi", "toplumda belirli sivil konular için din görevlilerine yetki verilmesi", "kurulu kilise dışında kamusal ibadetler için izin alınması" gerektiğine dair kanunlar düzeni kabul edilmiştir. Zorlayıcı bu tür uygulamalar ile dine karşı saygınlık amaçlanmıştır (McConnell, 2003, s. 2119). Böylece, teoloji ile politika iç içe geçmiş halde siyasi zeminde meşruiyet alanı

bulmaya çalışmıştır. Bunun için kabul edilen kanunlar ile teoloji, siyasi düzlemde kendini gösterebilmiştir.

1689 yılında kabul edilen “İngiliz Hoşgörü Kanunu” ile kolonide yer alan baskıcı düzen hafiflemeye başlamıştır. Kanunla beraber rahipler ve ibadet yerleri tescil edilmiş Protestan muhaliflerine kamu hizmetinde yer alma hakkı tanınmıştır (Reichley, 1985, s. 85). Anglikan sayılmayan evanjelik² toplantılar, Büyük Uyanış Hareketi süresince hız kazanmıştır. Buna karşı artan kilisenin baskıcı tutumu, birçok Amerikalının kurulu olan kilise dışında başka bir ruhani alan aradığı Büyük Uyanış Hareketi karşısında azalmaya başlamıştır. Kurulu olan kilise düzeninin yıkılmaya başlaması, Avrupa’da görülen sekülerizm sonucu gerçekleşmemiş olup tam tersine evanjelizm yani “evanjelik dini diriliş hareketi” sonucunda gerçekleşmiştir. Böylece, zaman içerisinde muhalif grupların kamusal dini ibadetlerine izin verilmiştir (McConnell, 2003, s. 2119). Yaşanan bu gelişmeler Virginia’yı Amerikan Aydınlanma hareketinin önemli bir merkezi haline getirmiştir. Gücünü kaybeden kilise düzenine karşı ek olarak 1776’da “Virginia Haklar Bildirisi’nin” yayınlanmasıyla din hürriyetine ilişkin önem, tarihsel metinlerle gösterilmiştir. Bildiride yer alan din hürriyetine ilişkin madde ise şu şekildedir:

Din ya da Tanrıya borçlu olduğumuz vazifemiz ve bunu yerine getirme durumumuz, şiddet ve baskıyla değil, sadece akıl ve inançla belirlenebilir. Bu yüzden herkes, dininin gereklerini, vicdanının buyruklarına göre yerine getirme hakkına eşit biçimde sahiptir ve birbirine karşı, Hıristiyan sabrını, sevgisini ve merhametini göstermek herkesin müşterek görevidir (İmga, 2010, s. 64).

Böylelikle, Virginia içerisinde yer alan muhalif gruplar, özgür olarak yaşama hakkına sahip olmuşlardır. Fakat ilerleyen dönemlerde kilise ve yönetimin tamamen ayrılması, 1786 yılında Thomas Jefferson tarafından yazılan “Din Hürriyeti Kanunu (Bill for Establishing Religious Freedom)” sayesinde yaşanırken, ayrıca Virginia’da kurulu olan kilise düzeni de son bulmuştur (McConnell, 2003, s. 2120). Yukarıda

---

²Evanjelizm, genel olarak Hristiyanlaştırma olarak kabul edilir. Katolıklara göre İncil’den haberi olmayan halklara İncil’in anlatılması iken Protestanlara göre evanjelizm, iki amaç üzerinden hareket etmektedir. Bunlardan ilki, İncil’e karşı ilgisini kesmiş Hristiyan halklar arasında yeniden evanjelizmi canlandırmak, diğeriye Hristiyan olmayan toplumlara yönelik misyonerlik faaliyetlerinin düzenlenmesidir. Bir sonraki bölüm içerisinde ayrıntılı olarak evanjelizm kavramına yer verilmiştir. Bkz. İmga, 2010, s. 63

bahsedilen bildirden yola çıkarak, politik teoloji her ne kadar sistematik açıdan belirsiz olsa da politik iddialar, “teolojiye benzer bir politika” haline gelebilmektedir.

Virginia kolonisinde yaşanan bu durumu, bir diğer koloni olan New England kolonisinde de görmek mümkündür. Özellikle püritenliğin baskın olduğu bu koloniyi, daha çok püriten kesimden ve onların yönetim üzerindeki etkilerinden bahsederek, politik teolojiyi yansıtmak daha uygundur. Nathaniel Morton adındaki tarihçi, New England’ın ilk yıllarından şu şekilde bahsetmiştir:

“Bu sömürgecinin kuruluşunda atalarımızın çok sayıda ve hatırlamaya değer tanrısal inayeti almış olmalarının anısını yazılı olarak devam ettirmenin her zaman bizim için kutsal bir görev olduğuna inandım. Gelecek kuşakların Tanrı’ya şükretmeyi öğrenmeleri için ve Onun hizmetçisi İbrahim’in soyunun ve Onun seçtiği Yakup’un oğullarının Tanrı’nın mucizevi yapıtlarının anısını korumaları için gördüğümüz şeyi ve atalarımızın bize anlattığı şeyi çocuklarımıza aktarmak zorundayız (Ps. CV, 5, 6). Tanrı’nın çöle üzüm asmasını nasıl getirdiğini; bunu nasıl diktiğini ve paganları nasıl bundan uzak tuttuğunu; ona nasıl bir yer hazırladığını, onun köklerini nasıl çok derinlere batırdığını ve sonra da onu nasıl gelişmeye ve uzaklardaki toprağı kaplamaya bıraktığını bilmeleri gerekir (Ps. LXXX, 13, 15) ve sadece bunları değil, aynı zamanda halkını kutsal çadıra doğru nasıl yönlendirdiğini ve vaat edilmiş dağın üzerinde bu halkı nasıl kurduğunu da bilmeleri gerekir (Exod., XV, 13). Tanrı’nın kendisine borçlu olunan onuru yeniden alabilmesi için ve onun ihtişamının parıltısının, ona aracı olarak hizmet eden azizlerin mübarek isimleri üzerine düşebilmesi için bu olaylar bilinmelidir” (Tocqueville, 2019, s. 58).

Nathaniel Morton, göçmenlerin kıyıya yaşamaları ile düşündükleri ilk şeyin “toplum olarak örgütlenmek” olduğunu ifade etmiştir:

“Biz Hristiyan imanının gelişimi ve yurdumuzun şerefi adına, Tanrı’ya hamdolsun, bu ücra kıyılar üzerinde ilk sömürgeyi kurmaya giriştik. Kendimizi yönetmek amacıyla siyasal bir toplum biçimini almayı ve niyetlerimizi gerçekleştirmek için çalışmayı, karşılıklı ve dirayetli rızamızla ve Tanrı’nın huzurunda bu yazıyla kabul ediyoruz. Bu anlaşma gereğince, yasaları, belgeleri, yönetmelikleri resmi olarak yayınlamayı ve kendilerine boyun eğmeye ve itaat etmeye söz verdiğimiz üst düzey görevlileri ihtiyaca göre atamayı onaylıyoruz” (Tocqueville, 2019, s. 60).

Böylelikle New England'a gelen göçmenler, kurdukları bu sömürgeyi atalarının aldıkları "Tanrısal inayet" üzerinden teolojik bir dil kullanarak, Tanrı'ya olan itaat ve emirlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını kutsal görev olarak görmüşlerdir. Ayrıca, siyasal bir topluluk kurma girişiminde bile "Tanrı'nın huzurunda" kendi rızaları ile toplumsal sözleşme yazmaya başlamışlardır. Toplumsal sözleşme ya da siyasi yapı unsurları, dini argümanlarla beslenerek politika içerisinde yerini almıştır.

Göçlerin devam etmesi ile 16. yüzyılın sonlarında artık Kuzey Amerika'nın tüm kıyı boyu, İngiliz mülkü haline gelmiştir. İngiliz hükümeti, bu yeni yerlerde iskânı sağlamak adına birçok yöntem kullanmıştır. Bu yöntemler arasında ilk olarak kralın, bu yeni toprakların bir bölümünü kendisi adına ülkeyi yönetmekle yükümlü olan ve doğrudan kendisinin seçtiği bir valiyi atamasıdır. Bu duruma, "Avrupa'nın geri kalanında kabul edilen bir sömürgeci sistem" de denilmektedir. İkinci olarak, bazen Yeni Dünya'nın belli başlı yerlerin mülkiyetinin bir kişi ya da şirkete hükümet tarafından verilmesidir. Üçüncü ve son olan sistem ise, göçmenlerin kendilerini yönetme hakkına sahip olmalarıdır; fakat bu durum, göçmenin ana yurdunun himayesi altında olma ve yasalarla zıtlık oluşturmadığı sürece siyasal toplum oluşturabilme şartı ile sağlanabilir. Anavatan olan İngiltere, yeni topraklara yapılan bu göçü kontrol altında tutabilmek için birçok farklı yollar denemiştir. New England göçmenleri, kendi yargıçlarını atar, barış ve savaş durumunu kendileri belirler ve polis yönetmeliğini de oluşturarak, sanki Tanrı'ya aitlermiş gibi kendi kendilerine yasalarını hazırlamış olurlar. Bu dönemde yürürlükte olan yasalar, Amerika Birleşik Devletleri'nin günümüz dünyasına yansıttığı toplumsal bilincin anlamını oluşturmaktır (Tocqueville, 2019, s. 61-62).

Avrupa'da yaşanan Protestan Reformu kendi içerisinde büyük bir karışıklığa yol açmıştır. Amerika'nın kolonileşme süreci içerisinde bu durumdan etkilenmemesi mümkün değildir. Özellikle İngiltere'yi etkileyen dini çatışmalar içerisinde en kuvvetli taraf olan ve Yeni Dünya'ya doğru ilerleyen püritenlerin varlığı söz konusudur. Püriten grup, Avrupa'da yaşadıkları dini eleştirilere tepki olarak Yeni Dünya'da yerleştikleri New England bölgesini, dini açıdan merkezi hale getirmek istemişlerdir (Butler, 2008, s. 47). Püritenlerin eski topraklarda yaşadığı dini sıkıntılar göç etmelerine sebebiyet vermiş olsa da, yeni topraklarda kendi inançlarını merkez haline getirmelerinde politik

teoloji büyük bir öneme sahiptir. Püritenlik, New England kolonisinde yer alan dört yerleşimin üçünde resmi olarak kurulmuş olup ayrıca Anglikan Kilisesi'nin etkili olduğu güney eyaletlerle değişik ulusları barından orta kolonilerde bile güçlü bir etkiye sahiptir (Reichley, 1985, s. 54). Amerikan kolonilerinden biri olan New England ve bu yerleşkede yer alan püritenlerin önemli bir bölümü, din özgürlüğünü kurmaktan ziyade kendilerine ait olan ortodoksi ibadet biçimlerini tesis etme amacı içindeydiler (İmga, 2010, s. 68).

Kolonyal Dönem içerisinde yer alan dini yapılanmaya dair iki formdan bahsedilmektedir. İlk olarak “güney kolonilerindeki Anglikan Kilise yapılanması ardından Rhode Island kolonisi dışında yer alan kuzeydeki New England kolonilerindeki püriten yapılanmadır”. Her iki yapılanma da baskıcı olmakla beraber özü itibarıyla birbirlerinden oldukça farklıdır. New England bölgesi daha çok “katı ve yoğun bir Hristiyan inancıyla” şekillenmiştir. Böylece, Hristiyan inancının baskın hale gelmesi ile yönetim içinde “din diline”, “Tanrı'nın varlığına, emir ve yasaklarına” büyük ölçüde yer verilmiştir. Güneydeki Anglikan mensupları ise kökeni İngiltere olduğu için anavatanının desteğinden mahrum kalmamak adına kolonilerdeki idari yönetime karşı oluşan bağlılık ve itaati geliştirmeyi ardından bu durumu devam ettirmeyi hedeflemişlerdir. Böylece Anglikan din adamları, New England püritenlerinden farklı olarak, bu göç sonucunda din olgusuna daha az ilgili olup, anavatanları olan Birleşik Krallık ile daha yakın ve uyumlu bir şekilde devam edebilmeyi istemişlerdir (McConnell, 2003, s. 2115-6).

Virginia ve New England modelleri, din üzerinden benliklerini devam ettirmiş olsalar bile birbirinden farklılaşmışlardır. New England modeli her ne kadar taban hareketinden doğmuş olsa da Virginia modeli, tam tersine tepeden zorla kabul edilmiş olup, din üzerindeki devlet kontrolüne dayanmaktadır (İmga, 2010, s. 58). Bu iki koloni arasında yaşanan dini süreçte her iki kesim, kendi dinlerini politik söylem içerisinde oluşturmak istemiştir. Politik teoloji içerisinde bulunan dinsel söylemlere yer veren bu iki koloni, kendi inançları doğrultusunda anavatan olan İngiltere'den yardım alarak ya da almayarak bu durumu devam ettirmek istemiştir. Yeni Dünya'daki ilk göçmenlerin dinleri, teamülleri ve toplumsal durumu, kurulacak olan ülkenin kaderi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Kimse, geçmişinden kurtulamadığı gibi hem kendilerine ait olan

fikirleri hem de eğitim ya da ülkenin ulusal gelenekleri ile elde ettikleri düşünceleri bir araya getirmek zorunda kalmışlardır (Tocqueville, 2019, s. 68).

1634 yılına gelindiğinde yeni bir koloni olarak “Connecticut kolonisinin” kurulması ise Rhode Island’ın kuruluşuna benzemektedir. Aynı şekilde fikir ayrılıkları sonucu Massachusetts’ten ayrılan ve daha özgürlükçü yapıya sahip olan bu grup, rahip Thomas Hooker liderliğinde Connecticut’a doğru hareket etmiştir. Bu yapıya sahip olma, bir nevi görünüşte olup zaman içerisinde Connecticut, “muhafazakâr püritenliğin” temeli haline gelmiştir (Reichley, 1985, s. 58). Connecticut eyaletinin 1650 yılında kabul ettiği yasalar arasında özellikle yasa koyucular, ceza yasalarını oluştururken kutsal metinlere başvurma fikrini öne sürerler: “Tanrı’dan başka bir İlah’a tapanlar, diye başlarlar ve sonu öldürülecektir” şeklinde biter. Ayrıca yer alan birçok kural, “Tevrat’taki *Tesniye*’den, *Çıkış*’tan, *Levililer*’den” birebir alınmıştır (Tocqueville, 2019, s. 62).

1634 yılında kurulan başka bir koloni de “Maryland kolonisi” olup kurucuları İngiliz Katoliklerinden oluşmaktadır. Her ne kadar kurucuları Katolik olsa da koloni halkının büyük çoğunluğu Protestan’dır. Böylelikle hoşgörü üzerine ortaya çıkan bu koloni “dini özgürlüğün merkezi” haline gelerek birçok çeşitli mezhepler için cazip hale gelmiştir (Nevins ve Commager, 2021, s. 24). Maryland kolonisi her ne kadar diğer koloniler gibi ekonomik amaçlarla kurulmuş olsa da zulme maruz kalmış “dini azınlıklar” tarafından sığınak haline gelmiştir (ABD Dışişleri Bakanlığı Ana Hatlar Serisi, t.y). Maryland kurucusunun ailesi Katolik inancına sahiptir. Maryland’in kuruluşu sırasında Anglikan Kilisesi’nin inşa edilmesine ilişkin maddeler yer alsa da, Maryland kurucularının amacı, İngiltere’de zulme uğramış Katolikler için bu yeri sığınak olarak inşa etmektir. Böylece, devlet ile kilisenin birlikteliğine ilişkin sabık fikirler, ilk zamanlarda bu koloni için herhangi bir anlam ifade etmemiştir (Hutson, 2007, s. 13). Unutmamak gerekir ki, Maryland’in kuruluşu diğer kolonilerden farklı olarak şirket tarafından değil de tek bir kişiye ya da malike dayanmaktadır. Maryland için verilen bu beraatla beraber “feodal sosyal yapı” inşa edilmiştir (Hutson, 2007, s. 17-18). Katolikler için sığınak haline gelen bu koloniye ayrıca Katolik olmayan Hristiyanlar için de destekleyici politikalar benimsenmiştir. Maryland içinde yer alan idareciler tarafından Hz. İsa’ya inancından dolayı herhangi birinin taciz edilmesi durumunda buna sebebiyet

veren suçlunun cezalandırılması emredilmiştir. Bu tür dini hürriyeti sağlayan politikalar sayesinde kolonide, 1649 Hoşgörü Kanunu'nun kabulüne kadar geçen sürede herhangi bir terslik yaşanmayıp Maryland'de farklı mezhepler bile uyum içerisinde yaşayabilmiştir (Pfeffer, 1967, s. 82 ve Reichley, 1985, s. 83).

Maryland kolonisini etkileyen önemli olaylardan biri ise İngiliz İç Savaşı'dır. 1642'de başlayan iç savaş sonucunda koloni içerisinde tek bir dinin egemenliğine yönelik fikirler ortaya çıkmıştır. Üç kez yaşanan İngiliz İç Savaşı'nda 1649 yılında "Hoşgörü Kanunu" kabul edilmiştir (Hutson, 2007, s. 19-20). Fakat 1655'de yaşanan iç savaş püritenlerin zaferiyle sonuçlanarak, kolonide yer alan çoğulcu yapı da sonlandırılmış olup Hoşgörü Kanunu, püritenler tarafından tanınmayıp koloni içinde birçok kargaşaya sebep olmuştur. 1658 yılına gelindiğinde Maryland'de püritenlerin baskılarına rağmen Katolikler ve diğer mezhepler yine de varlıklarını korumaya devam edip, aynı yıl içinde Hoşgörü Kanunu yeniden kabul edilmiştir (Pfeffer, 1967, s. 84 ve Reichley, 1985, s. 84). Yaşanan bu çalkantılı dönem, "Anglo-Amerikan din tarihi" için önem arz etmektedir. Böylece, hem İngiltere hem de Amerikan kolonileri "dini hoşgörü ilkesi" ile tanışmış oldular (Hutson, 2007, s. 20).

1649 yılında kabul edilen "Hoşgörü Kanunu (Toleration Act)", Hz İsa'ya olan inancı bildirmek kaydıyla, yerleşimde yer alan herkes için din özgürlüğünü temenni etmektedir. Kanundaki ibadet özgürlüğüne dair cümle, "Amerikan Federal Anayasası'nda yer alan İlk Tadil'de" orijinal hali ile bulunmaktadır (Reichley, 1985, s. 83). Amerikan dini özgürlük anlayışı adına önemli olan bu kanunda, hem Hristiyan olmayanlar hem de "teslis öğretisini reddeden Hristiyan anlayışını" (İmga, 2010, s. 89) benimseyen Üniteriyenler için sert önlemler yer almaktadır. Ayrıca bu kanun, Katolikler ile Protestanları aynı seviyede görüp, koloniler arasında insanların istediği şekilde ibadet etmesine yönelik algının yerleşmesini sağlamıştır (Nevins ve Commager, 2021, s. 39).

Maryland Hoşgörü Kanunu'nda esasen dört ana madde bulunmaktadır. Kanunun ilk maddesi, "kutsal teslis anlayışına" inanmayanlar için ölüm cezasının yer alacağını ve mülklerinin müsadere edileceğini içermektedir. İkinci madde de ise, yerleşim içinde "putperest, heretik, hizipçi, püriten, Bağımsız, Presbiteryen, papacı rahip, Cizvit, Cizvit

papacı, Lutherci, Kalvinci, Anabaptist, Brownist, Antinomian, Barrowist, Roundhead, Separatist ya da incitici bir tavırla, dine ilişkin başka bir isim veya terimle” (İmga, 2010, s. 90) herhangi birine hitap edenlere karşı hapis, para ve kırbaç cezalarının verileceği yer almaktadır (Pfeffer, 1967, s. 83). Böylece bu kanunla beraber hem dini gerçeğin yansıtılması hem de günah işlenmemesi için devletin etkisi bulunmaktadır (İmga, 2010, s. 90). Bu kanunun koruyuculuk anlayışı yalnızca Hristiyanlar arasında teslise inananlar için geçerli olup, Museviler ve inancı olmayan kesim için herhangi bir koruyuculuğu bulunmamaktadır. Hoşgörü Kanunu, her ne kadar Devrim dönemine nazaran geride kalmış olsa da Amerika tarihi için yönetim ve kilise anlayışında yer alan politik teolojik etkiyi ve din hürriyetinin aşamalarını aktarmak adına önem arz etmektedir (Pfeffer, 1967, s. 82-83).

Bu açıdan bakıldığında Schmitt, “*Political Theology*’nin ilk cildi olan *Four Chapters on the Concept of Sovereignty*’nin üçüncü bölümünde” 17. yüzyılın devlet kuramında monarkın bir nevi Tanrı ile özdeş hale geldiğini belirtmiştir. Ayrıca dünya karşısında aşkın bir Tanrı’nın varlığından da bahseden Schmitt, politik teolojinin bu yüzyıla karşılık gelen teolojik argümanların politikadaki yerini göstermek istemiştir (Schmitt, 2006, s. 52-55). Schmitt’in bu ifadesinden yola çıkarak, yukarıda bahsedilen kolonilerde uygulanan kanunlar ve dini gerçeğin yansıtılması durumu, dünya karşısında yer alan aşkın bir Tanrı ve tek bir mutlak egemenin hâkimiyetini göstermektedir.

İngiliz Kalvinciler, kralın kilisedeki üstünlüğü tezini kabul etmeyip kendilerine ait ayrı bir kilise kurmayı istediklerinden dolayı baskı ve kovuşturmayla maruz kalan, “Pilgrim (Hacı)” adıyla tanınan bu grup, “Nottinghamshire (İngiltere) ve Leiden’e (Hollanda) sığınmak istemişlerdir”; fakat ibadet etmelerine izin verilmeyip bu yerde düşük ücretle çalıştırılarak ayrılıkçı davranışlara maruz kalmışlardır. Yaşadıkları bu durumlardan ötürü 1620’de “Myflower” adlı gemiyle Yeni Dünya’ya gitmeyi kararlaştırmış ve böylelikle, bu gemiyle “Massachusetts sahillerine ulaşmış Plymouth Kolonisi’ni kurmuşlardır” (İmga, 2010, s. 53).

Bu göç sonrası İngiliz kolonilerinde hızlı bir artış yaşanmıştır. Özellikle 1625 yılında I. Charles’in tahta çıkışından sonra İngiliz Püriten kesimin ileri gelenlerinin ülke

içinde artan baskıya maruz kalmaları bu durumu tetiklemiştir. Böylelikle, pek çok papazın dini vaaz vermeleri bile engellenmiş olup, papazlar kendi cemaatleriyle beraber Pilgrim'lerin arkasından giderek Amerika'ya doğru yola koyulmuşlardır (Reicley, 1985, s. 65). 1629 yılında Massachusett Körfezi'ne doğru hareket eden beş gemi ile bu gemide yer alan John Edicott ve püriten grup, Salem'e varıp küçük bir kasaba kurmuşlardır. Bu kesim, ilk olarak "İngiltere resmi kilisesi olan Anglikan Kilisesi'ne üye olarak onu düzeltmek ve temizlemek istemişlerdir. Ardından kiliseden ayrılarak Amerika'ya doğru ilerleyen büyük bir püriten göç hareketine liderlik etmişlerdir. Böylelikle, 1630 yılında 900 göçmen grubu, 11 gemiyle beraber Salem'e varıp kurulan sekiz kasabayla bir püriten yerleşimi olan "Massachusetts Bay kolonisini" ortaya çıkarmıştır (Nevins ve Commager, 2021, s. 23). Bu koloni ise bir diğer şirket olan "Massachusetts Bay Şirketi" tarafından kurulmuştur. Şirketin büyük bir bölümünü oluşturan püritenler, vatansever ve ticari güdülerle hareket etmişlerdir. Ortaya çıkan püriten liderler, kralla başpiskoposun Anglikan Kilisesi'ne olan hâkimiyetinden sonra kendilerine ait yeni bir kilise hükümeti kurmak ve özgürlüğe kavuşmak adına bu şirketin bütün hisselerini satın alarak Amerika'ya doğru ilerlemişlerdir (Nevins ve Commager, 2021, s. 25).

Massachusetts'te 1648 yılında ortaya çıkan "Lauues and Libertyes" yasasında "Yüce Tanrı'dan ayrı bir ilaha inanan ya da tapan kişiler için idam cezası yer almaktadır. Ayrıca "ebeveyne lanet okuma", "cadılık ve küfürbazlık" da suç olarak görülmektedir (Reichley, 1985, s. 56-57). Kolonide yer alan bir Quaker, insanların aslında rahipler olmadan Tanrı ile direkt ilişki kurabileceğini, Baptizm'in doğru olmadığını ifade eden vaazlara devam ettiği için sapkın olduğu sebebiyle 1660 yılında idam edilmiştir (Gunn, 2006, s. 41-42). Massachusetts kolonisinde kilise görevlileri tarafından yönetilen herhangi bir rejim olarak teokrasi de söz konusu olmayıp, kilise görevlileri sivil yetkili konumunda bulunmamışlardır (Reichley, 1985, s. 57). Görüldüğü üzere, İngiltere'nin dini görevliler üzerindeki hâkimiyeti sonucunda, din ve yönetim iç içe geçmiş durumdadır. Politika ve teolojinin bir arada olduğu bu dönemde iktidar tarafından oluşturulan yönergeler ya da bildiriler, daha çok din ve toplum üzerinde meşruiyeti sağlamak için oluşturulmuştur.

İlerleyen dönemlerde koloni içerisinde başlayan görüş ayrılıkları, koloniden kopmalara sebep olurken bir yandan da yeni bir koloni olan "Rhode Island kolonisini"

ortaya çıkarmıştır. 1636 yılında Roger Williams adındaki devlet ve kilisenin ayrılması gerektiğini vaaz eden Salemlı bir rahip, “dini hoşgörüyü ön planda tutarak bu adada Providence kasabasını kurmuştur (Nevins ve Commager, 2021, s. 24). Williams, püritenlerin savunduğu teokrazi düşüncesine karşı görüşte olan dindar bir Hristiyan olarak tanınmıştır. Onun İngiltere’den gelip bu yeni topraklarda püritenlere katılmasının sebebi, püritenlerin kendilerine ait olan resmi kiliselerini tesis etmeyeceklerine dair beklentisidir. Fakat Massachusetts Bay kolonisinde böyle bir durum yaşanmayıp tam aksine din, sosyal hayatın tam ortasında yer almıştır. Böylelikle Williams, bu kolonide din odaklı siyasi düzenin yer almasını eleştirdiğinden ötürü koloniden sürgün edilmiştir (ABD Dışişleri Bakanlığı Ana Hatlar Serisi, t.y.).

Williams, kolonide yer alan liderlerin kilise ve devlet düzenine dair İncil’de yer alan öğretileri yanlış yorumladıklarını dile getirmiştir. Özellikle vatandaşların baskı altında kiliseye katılmak için zorlanması ve bu durumun bir nevi kişilerin dini vicdan hürriyetine müdahale etme olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Böylelikle Williams, kamuya alınırken belirli dini testlerin ve Tanrı adına yeminlerin yapılmasına da karşı çıkarak Providence’e gidip orada Amerika’da yer alan ilk Baptist Kilisesi’ni kurmuştur. Diğer kolonilerden farklı olarak, dini inancı farklı olan tüm insanların Rhode Island kolonisine gelebilmesi, Amerika’nın aslında ilk demokrasisini inşa ettiğini göstermektedir (Davis, 1999, s. 203-4). “Tanrı adına yapılan yeminler ve dini testler” teolojik argümanların yönetim üzerinde pratiğe geçişini sağlayan uygulamalardır. Williams ise, aslında politik teolojide yer alan devlet ve kilise olmak üzere bu iki kurumun ayrılığını istemiştir.

Williams, devlet ve dinin birbirinden ayrı amaçları olduğunu ve bunun karıştırılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Rhode Island’da Providence adını verdiği yerleşimde Williams, birçok farklı dini inançları ve bunların ibadet ritüellerini özgür bırakmıştır. Böylece, kilise ve devlet ayrılığı üzerine inşa edilen bir devlet, Amerikan tarihinde ilk kez kendini göstermiştir (Reichley, 1985, s. 65). Kurulan bu yerleşim, ayrıca tarihte “ilk seküler devlet” olma özelliğini de taşımaktadır (Williams, 2002, s. 178). Williams’ın seküler bir temel üzerine bina ettiği bu koloni, Amerikan Cumhuriyeti içinde model niteliği taşımaktadır (Summerlin, 1984, s. 186). Buraya kadar anlatılan herhangi bir koloni içerisinde böyle bir durum yaşanmamıştır. Williams’ın yapmaya

çalıştığı şey ise politik teoloji çerçevesinde teolojinin modernizm ile karşılaşmasının ön ayağını oluşturmaktır. Bu modernizm krizini yönetme, politik teoloji olarak da adlandırılırken, teolojiden tamamen kopamayan politikanın içerisinde “sekülerlik” kavramı altında teolojik nosyonlar, kendini ifade etmeye çalışmıştır.

Williams, devletin dini amaçlarını reddederek, siyasetin ve yönetimin püritenlerce kutsallaştırılmasına dair fikirlerin, aslında insan temelli olması gerektiğini düşünüp bu algıyı yıkmaya çalışmıştır. Oysaki devletin amaçları arasında bireyler ve onlara ait olan mülklerin korunması yer almaktadır (Davis, 1999, s. 204). Böylelikle Williams, devlet ve kilisenin ayrılmasına yönelik teolojik argümanları bulmaya çalışmıştır. Bu süreçte ise, 1644 yılında Massachusetts Bay kolonisinden biri olan John Cotton ile giriştiği risale tartışması sonucunda teolojik açıdan din baskısının reddiyle alakalı “The Bloody Tenent of Persecution (Zulmün Uyuşuk İnanç Sistemi)” eserini oluşturmuştur. Bu eserde Williams, kilise ve devlet argümanına dair ana unsurları göstermiştir. Bunlar arasında yer alan resmi kilise anlayışına dair karşıt fikir ve görüşleri şu şekildedir:

Dinin bütün bir millet ya da devlette tek şekilde uygulanması zorunluluğu, hem siyasi hem de dini düzeni bozar; Hıristiyanlığın ilkelerini zedeler ve İsa Mesih’in aramıza geri döneceği inancını reddeder (...) Bir devletin resmî olarak kabul ettiğinden başka inanç ve ibadetlerin hoş görülmesi, (Tanrıya göre) kesin ve uzun ömürlü bir barış ve huzur ortamı yaratır (Bu, aynı zamanda, vatandaşların gönüllü itaatinin de teminatıdır) (İmga, 2010, s. 97).

Bu çalışmasında yer alan dünyevi ilişkilere dini inancın karıştırılmamasına yönelik düşünceleri de önem arz etmektedir:

Tanrı, vicdana ilişkin meselelerde, ruhun kılıcına destek sağlaması için, çelik bir kılıca ihtiyaç duymamıştır. Ancak bu adamlar, bu yargıçlar ve onlara bu görevi veren halk; doktrin, öğretisi, yönetim, v.b. ilişkin bütün büyük ihtilafları çözmede, İsa’dan kaynaklanan güç ve otoriteye ihtiyaç duyuyorlar (İmga, 2010, s. 98).

Görüldüğü üzere, devlet ve kilisenin ayrı kalması amaçlanırken daha çok “siyasi düzeni korumak” ve “İsa Mesih’in geri döneceği” inancı ön plandadır. Bu duruma karşılık Kenneth Reinhard’ın tanımladığı politik teolojide yer alan politik düzen, tamamen asimile edilemeyen teolojik kavramlarla desteklenirken, bununla birlikte

teolojik kavramların siyasete dâhil edilmesi sonucu oluşan yansımaların (Vardoulakis, 2009, s. 125) neler olabileceği de William tarafından ifade edilmeye çalışılmıştır.

Politik teolojinin özellikle pratikteki yansımalarında kullanılan sembol ve metaforlar için Amerikan tarihinde yer alan “ayrım duvarı” metaforuna değinmek, politik teoloji açısından önem arz etmektedir. 1802’de Amerikan Başkanlarından biri olan Thomas Jefferson’ın Danbury Baptist Birliği’ne ithafen yazdığı mektupta yer alan “ayrım duvarı” metaforunu, Amerika’nın ilk ayrılıkçısı olarak da bilinen Roger Williams kullanmıştır. “Duvar” metaforunu Jefferson, kilisenin olası etkilerinden devleti korumak amacıyla kullanmıştır. Williams ise, devletin etkilerinden kiliseyi korumak adına bu metafora vurgu yapmıştır. Jefferson ve Williams, din ve devlet ilişkisinin sağlıklı devam etmesi ve bütünlüğünü koruyabilmesi adına, her iki kurum arasında yer alması gereken esnek bir sınırın olması gerektiğine inanmışlardır (Davis, 1999, s. 201).

Williams, 1644’te uyarladığı bu metafor ile Kutsal Kitap’ta hem dünyanın yabaniliği hem de kilisenin kendi bahçesiyle arasında herhangi bir “ayrım duvarı veya çitin” bulunmasının önemli olduğunu ifade etmiştir. Bahçe ve yaban metaforu aslında Matta İncili’nde yer alan hikâye üzerinden ortaya çıkmıştır. Buna göre, İsa’ya gelip Farisilerden birkaçı, pagan olan Roma imparatoruna karşı verginin ödenip ödenmemesinin aslında Tanrı adına suç sayılıp sayılmadığını sormuştur. Buna karşılık İsa ise “Sezar’ın hakkını Sezar’a, Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya verin” şeklinde yanıtlamıştır. Buradan yola çıkarak Williams, Massachusetts Bay kolonisinde bulunan papazların, püriten olmayan kişilerden de Tanrı’nın huzurunda kendilerine sadık kalmalarını sağlamak adına yemin ettirmeyi istemelerine karşılık “Tanrı ve Sezar’ı birbirine” karıştırdıklarını söyleyerek papazları suçlamıştır. Böylece papazlar, bağlılık yemini sayesinde koloni halkı üzerinde kontrollerini artırarak, siyasi emellerini kutsallaştırma yoluna gitmişlerdir (Fishman, 2007, s. 38). Williams’a göre bahçe ya da kilise, ahlaki açıdan doğru olanın figürlerini yansıtmaktadır. Fakat “yaban” metaforu, bozulmuş ve geçici olan dünyada bulunan hükümetlerin politikalarını ve bu politikaların ahlaki açıdan temel ilkeleri tehlikeye attığını ifade etmiştir. Eğer kilise, siyasete katılmayı tercih ederse karşılarına iki durum çıkmaktadır. İlk olarak adalet, sevgi ve tevazua dair ilkelere kiliseler vazgeçtikleri anda siyasetçiler bu ilkelere el koyup

onları kullanmış olacaktır. İkinci olarak kiliseler, kendi inançlarını başka birilerine empoze etmek adına siyasi gücü kullandıklarında, bir nevi kendi değerlerine hakaret etmiş olacaktır (Fishman, 2007, s. 37).

Yukarıda bahsedilen “duvar” metaforundan yola çıkarak, aslında bu kavram, teolojik anlamlarla harmanlanıp siyasi liderler tarafından kullanılmıştır. “Sezar’ın hakkını Sezar’a, Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya verin” sözü de politik camiada kullanılan söylemlerden biridir. Hâlbuki bu sözün, teolojik argümanlarla beslendiği ve Matta İncil’inden yola çıkarak söylendiği açıklanmıştır.

Bir başka yerleşim birimi olan “Pennsylvania kolonisi” dini özgürlükler adına önem arz eden bir yer haline gelmiştir. William Penn, İngiltere’de bulunan cemaatine karşı yapılan uygunsuz muameleden sonra 1681 yılında bu kolonide Quakerlar’ın inançlarını örnek alarak bir cumhuriyet kurmayı düşünmüştür. Kolonistlere, komşularıyla “adalet ve eşitlik” içerisinde yaşayabilecekleri garantisini vererek Penn, koloniyi daha ilgi çekici hale getirmeyi amaçlamıştır. Böylelikle Hristiyan, kendi din ve mezhebenden ötürü farklı bir muameleye maruz kalmayacak, medeni konular, kanunlar üzerinden ilerleyecek ve halk da bu kanunların yapım aşamasına katılacaktır (Nevins ve Commager, 2021, s. 25). Bu kolonide ahlaki düzenleme ve kurulu kilise olmadan kişilerin kurtuluşu, gönül rızası ve ruhsal aydınlanma ile sağlanmaya çalışılmıştır. Penn, Pennsylvania’ya gelen yerleşimcilerin zengin olmak amacıyla değil de Tanrı’nın kendi toprağına bir nevi tohum ekmek için geldiklerini ifade etmiştir. Sekülerist olmayan Penn, Tanrı tarafından yönetilmediğimiz takdirde tiranlar tarafından yönetilebileceğimizi söyleyerek, püriten toplumun aksine, “teosantrik (Tanrı merkezli)” cemiyet kurmayı istemiştir (Reichley, 1985, s. 78; Adam ve Emmerich, 2003, s. 65). Teolojiiyi politikanın potasında ortak tutan Penn, mutlak egemen olarak Tanrı’yı öne sürerek yönetimi devam ettirmek istemiştir. Bunun olmaması durumunda tiranları ön plana atarak Tanrı odaklı hareket etmeyi amaçlamıştır.

1682 yılında William Penn, Pennsylvania’da yönetim esaslarını, inanç ve ibadet özgürlüğü üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Kolonyal Dönem’in sonlarına doğru, Penn’in dini hoşgörü adı altındaki uygulamalarından sonra birçok göçmenin bu koloniye yerleşmesini sağlayıp en kısa sürede nüfusun hızlı bir şekilde artmasını sağlamıştır

(Pfeffer, 1967, s. 89). 1682 yılında ise iki bölümden oluşan kanun hazırlanmıştır. Kanun bir nevi idari yetkenin kaynağını ve ölçütünü şekillendiren ilahi doğal hukuk anlayışının sembolü niteliğindedir. Bu kanun, ayrıca devlet ve kilisenin farklı olduğunun Tanrı tarafından kabul edildiğine ardından bu iki kurumun birbirine karışması durumunda ilahi düzenin ihlal edildiğine dair teolojik inanca yönelik temellendirilmiştir. Bu anlayışa göre devlet, toplumu kontrol altına alıp ahlaksız olan herhangi bir davranışa karşılık barışı sağlamak adına ceza vermek için kılıcı silah olarak kullanırken; kilise, toplumu aydınlatmak, tebliğ etmek ve inandırmak adına hakikat ve nuru silah olarak kullanmıştır. Tanrının otoriteyi devlete bahşetmesinin sebebi, dünyadaki kötülüğü cezalandırıp topluma erdemli olmayı özendirmesidir (Adam ve Emmerich, 2003, s. 66-7). 17. yüzyılda birçok Amerikalı ve İngiliz düşünür, ideal olan demokratik hükümeti yaşatmak adına çeşitli teoriler öne sürmüştür, fakat Penn, koloni içerisinde demokratik anayasayı teori olarak kalmasından ziyade pratikte uygulayan kişi olmuştur (Morris, 1993, s. 84).

İngilizler ve Fransızlar arasında Amerika'da çıkan savaştan ötürü İngiltere Krallığı, 1692 ile 1694 yılları arasında Pennsylvania'nın yönetimini ele geçirmiştir. Pennsylvania bu dönemde çoğulcu cumhuriyetçi uygulamalarının gerisinde kalarak, 1776'daki ilk eyalet anayasasına Hristiyanların bir nevi yasama meclisine dair üyeliklerine belirli sınırlamalar eklemiştir. Sadece özgür olan beyaz erkekler için tanınan oy kullanma hakkı -diğer kolonilerde de bu durum yer almaktadır-, 1790 Anayasası'nın kabul edilmesiyle kaldırılmıştır. Böylece kurulan bu koloni ardından eyalet olarak, çoğulcu olan değerleri hem fiilen hem de kurumlar üzerinden pratikte uygulamayı başaran bir örnek haline gelerek, Amerikan yönetim ve kilise anlayışına dair politik teoloji çerçevesinde büyük etkiler oluşturmuştur. (Recihley, 1985, s. 82; Adam ve Emmerich, 2003, s. 58).

Vicdanı baskı altına alan yöneticiler, Tanrı'nın alanını gasp edip toplumdaki barış ve refahı riyakârlık üzerinden bozmuştur. Bu yolda ilerleyen Sezarlar, kendilerine ait olan payları almakla kalmayıp Tanrı'nın payını da almıştır (Adam ve Emmerich, 2003, s. 63). Böylelikle Penn, sivil yöneticilerin, vicdani alanı kısıtlayıp ilahi mülkiyete karıştıklarında onlara karşı herhangi bir itaat borcunun olmadığını ifade etmektedir. Bir nevi devletten daha üstün değerlerin varlığını söyleyerek "sivil itaatsizliğin" bu tür

durumlarda meşru; fakat diğer zamanlarda ise cebri olabileceğini vurgulamıştır. Penn'e göre din, ferdi bir mesele olup kamusal alanda yer almayan, insanları bencil olmaktan "altruizme"³ doğru yönlendiren etkili bir güçtür (Adam ve Emmerich, 2003, s. 67-70). Tanrı'nın meşru alanını kullanan yöneticiler, bu durumdan faydalanarak vicdanı baskı altına alıp Tanrısal mülkiyete karışma imkânına sahip olmuşlardır. Teolojinin bu imkânını politik arenada kullanan yöneticilere karşılık, "sivil itaatsizliğin" meşru ve cebri uygulamaları gösterilmiştir.

Amerikan Devrimi'ne kadar olan süreçte koloniler arasında yer alan New York, din özgürlüğünü en iyi şekilde yaşayanlardandır. Kolonide yer alan kurulu kilise eşliğinde dini grupların birden fazla oluşu, din hürriyetini sağlayan nedenler arasındadır (Adam ve Emmerich, 2003, s. 17). New York kolonisi İngilizlerin eline geçmeden önce, 1647 yılında Hollanda Reform Kilisesi, resmi kilise haline gelmiştir. Ayrıca kilise, devlet tarafından desteklenmiş olup, belirli politikalar sayesinde papazlara destek vermeyen koloni halkına hapis cezası öngörmüştür. Politikalar arasında, dini törenlerin sadece Reform Kilisesi ve kilisede yer alan papazlar tarafından yapılması yer almaktadır (Pfeffer, 1967, s. 79).

1664 yılında bu koloni İngilizlerin yönetimine geçtikten sonra Reform Kilisesi'nin ayrıcalıklı olma durumu sona ermiştir. Yapılan değişimler içerisinde, her cemaatin kendine ait bir kilise inşa etmesine yönelik izinler yer almıştır. Reform Kilisesi'nin ortadan kalkması, yönetim ve kilise ilişkilerinde ayrılığın yaşanmasına neden olmayıp, tam tersine yönetimin, hemen hemen çoğu mezhepler üzerinde etkisini artırmıştır. Kolonide yer alan kiliselerin hiçbiri resmi bir statüye erişememiştir. Lakin hukuki açıdan Protestan inancı, kolonide bulunan mezheplerin hepsini temsil eder hale gelmiştir. Yönetimin başı, ayrıca eyalette yer alan bütün kiliselerin başı konumuna erişmiştir. Bu durumun istisnası, İngiltere kralının Anglikan Kilisesi ve İskoç Presbiteryen Kilisesi'nin başı olmasıdır (Pfeffer, 1967, s. 80). New York, 18. yüzyılın ortalarında Anglikan piskoposluğuna karşı direncin ana merkezi haline gelmiştir. Böylece "1777 New York Anayasası" ile kurulu olan Hristiyanlık anlayışı yok sayılmış olup yönetim ve kilise arasındaki ayrılığa dair ilerleme kaydedilmiştir. Bu anayasada,

---

³ Özgeçilim olarak da adlandırılan altruizm, kişinin, toplumun yararını ve çıkarlarını bir nevi kendi istek ve arzularına göre tercih etmesini ifade eden yaşam biçimidir. Bkz. İmga, 2010, s. 110

herhangi bir din adamının hangi inançla bağı olduğu önemsenmeyip, hiçbir askeri ya da sivil dairelerde ayrıcalıklı konumda yer alamayacağı da belirlenmiştir (Reichley, 1985, s. 77-8). Her ne kadar din, politikadan uzak tutulmaya çalışılsa da tamamen bu ikiliyi ayırmada başarılı olunamamıştır. New York'un ilk haline göre, 1777 Anayasa'sı ile kurulu Hristiyanlık ortadan kalkmış olsa da New York için hukuki açıdan Protestan inancı hala devam etmektedir. Böylelikle, politika ve teoloji farklı formlarda bir araya gelebilmiştir.

New Jersey kolonisi, New York gibi ilk Hollandalıların elinde olup ardından İngilizler tarafından ele geçirilmiştir. New Jersey koloni sahiplerinin diğerleri gibi bu yeni topraklardan beklentisi para kazanmaktır. Bu beklentiyi sağlamak için kolonide yer alan göçmenlere dair dini imtiyazlar eşliğinde uygulanan liberal politikalar söz konusudur (Hutson, 2007, s. 32). New Jersey kolonisinin 1677 yılında yürürlüğe giren "The Concessions and Agreements of West Jersey (Batı Jersey'in İmtiyaz ve Sözleşmeleri)" kanununda, herhangi bir insanın ve topluluğun, dini konulardaki üstünlüğü, diğer insanlar üzerindeki egemenliği ve yetkisi bulunmamaktadır (Adams ve Emmerich, 1990, s. 64-5).

Batı Jersey'de, kurulu bir din anlayışı olmamakla beraber Doğu Jersey'de kurulu bir Anglikan Kilisesi yer almaktadır. Ayrıca Doğu Jersey'de Reform Kilisesi sakinleri tarafından açık bir din özgürlüğü söz konusudur. Doğu ve Batı Jersey'in 1702 yılında İngiliz Kraliyetinin egemenliği altında birleşmesiyle artık koloni içinde etkin bir Anglikan Kilisesi'nin denetimi söz konusu değildir. Böylece İngiltere'nin kilise düzeni, yalnızca kâğıt üzerinde yer almıştır (Esbeck, 2004, s. 1470). Kolonide yer alan 1683 Anayasası'nda ise Tanrı'ya inananlara karşı ibadet özgürlüğü tanınmış olsa da kamuda belirli mevkilere ulaşabilmek için "Hristiyan olmak" gerekli hale getirilmiştir (Curry, 1986, s. 73). Bağımsızlığın 1776'da ilan edilmesiyle beraber, kurulu din anlayışı net bir şekilde yasaklanmış olup, yönetim ve kilise ilişkilerindeki belirsizlik giderilmiştir (Esbeck, 2004, s. 1472). New Jersey kolonisi, maddi durumunu ilerletebilmek için koloni halkına karşı dini imtiyazları öne sürmesi, teolojinin yine bir başka kullanım alanını göstermektedir. Koloni içinde etkin bir kilise denetimi olmasa bile kamu alanında belirli bir seviyeye ulaşabilmek için "Hristiyan olma şartı" öne sürülmüştür. Böylelikle inanç durumu, bu koloni içerisinde kamusal hayatta önemli hale gelmiştir.

Delaware kolonisi, 1638 yılında “New Sweden (Yeni İsveç)” adıyla İsveçliler tarafından kurulmuştur. Koloniye yerleşenler, hayatlarını sürdürmek amacıyla hareket ettikleri için burada herhangi bir müesses kilise oluşmamıştır. 17. yüzyıl Amerikan kolonilerinde Delaware kolonisinin dini geleneğinin hem karakteristik özelliği hem de İngiliz geleneğine dair ilişkileri, diğer kolonilere göre azdır. Kolonide hayatta kalma durumu o kadar önemlidir ki dini hayata yönelik uygulamalar arka planda kalmıştır. Böylece, yönetim ve kilisenin birbirinden bağımsız kalmasında koloninin dini çoğulculuk anlayışı ve ekonomik koşulları etkili olmuştur (Esbeck, 2004, s. 1459).

Amerika’da baş gösteren Büyük Uyanış Hareketi, Delaware kolonisinde büyük etkiler yaratmıştır. Ardından “İkinci Kıta Kongresi’nin” yapılmasıyla koloniler bağımsız devlet şeklinde kabul edilip, eyaletler arasında ilk Anayasası’nı hazırlayan Delaware olmuştur. Ardından 1776 Anayasası’nda müesses bir kilisenin Delaware eyaletinde yer almadığı açıkça kabul edilmiştir. Siyasi açıdan birçok makama getirilen görevlilerin ise Hristiyan inancına sahip olması gerekmiştir. İlerleyen dönemlerde kamuda yer alan dini ilişkilere dair kısıtlamalar, 1792 yılında kabul edilen Anayasa ile kaldırılmıştır. Amerikan tarihinde kişinin Hristiyan olup olmamasının önemli olmadığı, her dini geleneğe dair din ve ibadet özgürlüğünün güvence altına alınması ile tarihteki en eski kolonilerden birini Delaware oluşturmuştur (Esbeck, 2004, s. 1462-68). Delaware kolonisinde politik alanda teolojinin hüküm sürmesine çok fazla izin verilmemiş olup sadece bir önceki kolonide olduğu gibi siyasi alanda belirli bir yere gelebilmek için din, ön planda tutulmuştur.

İlerde “Kuzey ve Güney Carolina” olmak üzere adlandırılacak olan Carolina kolonisi, ekonomik güdülerle vicdan özgürlüğünü garanti altına almada örnek teşkil etmektedir (Hutson, 2007, s. 27). Koloninin beraati, sekiz lord tarafından alınmıştır. Bu yerleşim içinde yürürlüğe konulacak olan dört anayasa söz konusudur. Anayasa metinleri esasen siyaset düşünürü olan “James Harrington’ın” görüşleri üzerine temellendirilmiştir. Ayrıca, aralarında yer alan 1669 Anayasası -ki bu anayasa en önemlilerini teşkil etmektedir- Aydınlanma düşünürü olan John Locke’n kaleminden çıkmıştır. Locke, yürürlüğe konulan bu anayasa ile herhangi birinin din ve ibadet şeklinin başkalarını rahatsız etmeyeceğini bildirerek hoşgörü hakkındaki mütevazılığını bir kez daha göstermiştir (Güriz, 1999, s. 207). Bu anayasa ile hem Teslis inancını kabul

etmeyen Hristiyanlara hem de Musevilere ve yalnızca tek bir Tanrı inancıyla kilise oluşturmak isteyenlere karşı “vicdan hürriyeti” sağlanmıştır. Lakin bu sekiz lord, 1669 Anayasası’nın açık uçlu olmasının, İngiliz Parlamentosu’nu rahatsız edebileceğini düşünerek, anayasanın resmi kilise olarak Anglikan Kilisesi’nin varlığını kabul etmesi şartı ile 1670’de anayasa tadil edilmiştir. Ardından 1682 ve 1698 Anayasaları ile kurulu olan bu kilise uygulaması devam etmiştir. Bu duruma karşılık koloni içerisinde herhangi bir dinin liderliğine dair çalışmalar yapılmamıştır. “1688 Devrimi’ne (Glorious Revolution)” kadar yerleşimciler bu durumdan istifade edip din özgürlüğünden yararlanmıştır. Böylelikle, Carolina kolonisindeki “dinsel çoğulculuk”, Maryland kadar başarılı olabilmıştır (Hutson, 2007, s. 30). Ayrıca, Amerika’da yeni kolonilerin ortaya çıkmasına bağlı olarak, farklı dinlerin de coğrafyaya yerleşmesiyle “dinsel hoşgörü” kendiliğinden gelişmeye başlamıştır (İmga, 2010, s. 56).

Burada koloni içerisinde kabul edilen şey, tek Tanrı inancına karşılık “vicdan hürriyetinin” sağlanmasıdır. Yani, Tanrı inancı olmayanlar koloni içerisinde hoş karşılanmamaktadır. Buradaki ibadet özgürlüğü sadece tek Tanrı inancına sahip olanlara özgüdür. Neticesinde Locke, Tanrı’ya inanmayanların, birbirlerine güvenmelerine de gerek kalmadığını söyleyerek, ateizmi “nihai yozlaşma” olarak görmektedir. Locke’a göre, barışçıl toplum kurmanın yolu, insanların birbirlerine karşı olan güvenlerine bağlıdır ve barışçıl bir toplum kurmak ise Tanrı’nın emridir. Böylelikle Locke, Tanrı’nın varlığını inkâr edenlere herhangi bir hoşgörünün gösterilmeyeceğini açıklamıştır (Kurun, 2018, s. 250).

Bağımsızlığın kazanılması ile 1776’daki Kuzey Carolina Anayasası’nda, kurulu olan Anglikan Kilisesi’nin uygulamalarına dair yeni bir düzenleme yapılarak, hususi bir Protestan mezhebinin tercih edilmeyeceği kati bir biçimde belirtilmiştir (İmga, 2010, s. 113- 361. Dipnot). Bu yıllarda Güney Caroline’de, kurulu kilise anlayışı devam ederek 1778’deki anayasal düzenleme ile bu durum, kurulu Protestan kilise rejimi ile yer değiştirmiştir. Kabul edilen çoklu kilise anlayışı, devlet ile Protestan cemaatlerini birleştirebilmiş olsa da bu cemaatlere karşı herhangi bir vergi takviyesi yapılmamıştır. 1790’da kabul edilen yeni anayasa ile kurulu olan Protestan kilise anlayışı ortadan kaldırılmış olup ibadet özgürlüğü de güvence altına alınmıştır. Yönetim ve kilisenin ayrılığını hissettiren bu anayasada, dine yönelik düşmanca bir tavır söz konusu olmayıp,

ayrıca din görevlilerinin kamu hizmetine girmeleri de engellenmiştir (Esbeck, 2004, s. 1493-4). Böylelikle, koloni içinde daha çok politikanın yardımı ile toplum genelinde dinsel hoşgörü sağlanmaya çalışılmıştır. Önemli düşünürlerin katkılarıyla oluşturulan anayasalarda, teolojik argümanlar, müesses kilisenin varlığı ya da “tek Tanrı inancı” etrafında ibadet özgürlüğünün sağlanması için kullanılmıştır.

Amerikan tarihinde din hürriyetini ele alarak yaptığı çalışmasında Michael W. McConnell, Amerikan kolonilerindeki din özgürlüğüne dair uygulamaları, yönetim ve din ilişkisine dair modelleri kendi aralarında yer alan farklılıklar nezdinde dördü bir tasnif üzerinden açıklamaya çalışmıştır (McConnell, 1990, s. 1421-30). Çalışmasında bahsettiği dördü tasniflerden ilki, Virginia kolonisinde yer alan uygulamadır. Burada, Anglikan Kilisesi, İngiliz hükümeti tarafından finanse edilerek kontrol altına alınmıştır. Böylece, kilise, hükümetin sosyal kontrol aracı olarak kurulmuş ve devam etmiştir. En eskiler arasında yer alan ve ikinci olan model ise New England sakinleri yani püritenler ya da “Congregationalist”ler (yerel ve özerk cemaatin kilisenin üstünde yer almasını öngören örgütlenme ilkesi -*Kongregasyonalizm*-) olarak benimsenmiştir. Bu topluluk, Hristiyan bir ulus inşa etmek amacıyla Yeni Dünya’ya doğru ilerlemiştir. New York ve New Jersey’de ortaya çıkan bu üçüncü model, dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın kendi şartları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Dini çeşitlilikten ötürü bu yerlerde dini hoşgörü kendini göstermiştir. Dördüncü model ise daha çok “dini muhalifler” için kurulmuş olan yerleşimler içindir. Bu tür yerleşimlerde birbirinden farklı dini yönelimler söz konusudur. Bunlar arasında, Katolik olan bir mülk sahibi tarafından kurulan Maryland, Protestanlığa karşı olan biri tarafından kurulan Rhode Island kolonisi, Quakerlarca kurulan Pennsylvania ve Delaware kolonisi ardından John Locke ve Aydınlanma düşünürlerince hoşgörüye ait ilkelere bağlı olan grup tarafından kurulan Carolina yer almaktadır (İmga, 2010, s. 59-60).

Görüldüğü üzere, Kolonyal Dönem’le ilgili olarak dini süreç, oldukça parçalı bir halde devam etmiştir. Bazı kolonilerde yönetim, baskıcı bir şekilde halkı tek bir kiliseye itaat etmeye zorlarken bir yandan da dini, halkın vicdanlarını ilgilendiren bir yapı ya da bir güç olarak kabul etmiştir. Ayrıca yönetimin, dini alanı düzenlemekten kaçındığı koloniler de bulunmaktadır (Hutson, 2007, s. 1). Amerikan siyasetini ve toplumsal hayatını açıklamada Amerikan kültürünün yapı taşlarından biri olan Hristiyan dini,

ülkenin kuruluş dönemlerinden başlayıp bugüne kadar ki süreçte hayati bir öneme sahiptir. Neticesinde Hristiyan dini, hem doğrudan hem de dolaylı bir şekilde etki yaratmaktadır (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 4). Siyasi süreçte dine bu kadar atıf yapılmasının sebeplerinden biri de budur. Amerikan başkanları arasında neredeyse Tanrı'dan, Kutsal Kitap'tan bahsetmeyen ve alıntı yapmayan yok gibidir. Paranın üzerinde "In God We Trust (Tanrı'ya Güveniriz)" ifadesinin yer alması Amerikalılar için gayet olağan iken bu durum, dini imgesel yollarla gösterilmiştir (İmga, 2010, s. 56).

Sonuç olarak politik teoloji, neticesinde geleneğe özgü teolojik deyimlerden yeni kavramsal kaynaklar üretir. Amerika Birleşik Devletleri'nde politik teolojiye bakmak için de tarihsel olarak kendi ulusunun geleneksel teolojik deyimlerine bakmak gerekir. Böylelikle Kolonyal Dönem içerisinde yer alan kolonilerin sistemsel düzenleri arasında teolojik argümanların kullanımı bir nevi din devlet ilişkisi olarak görülebilmektedir. Unutulmamalıdır ki, politik teoloji değişken bir karaktere sahip olup teolojik kavramları yorumlama yönteminden yola çıkarak siyasette yer alan kurumların, dini aktörlerin ve normların analizi eşliğinde teoloji ve politikanın ortak yönleriyle ilgilenmektedir. Böylece, politik teoloji kavramının ilk bölümde açıklanan anlamları Kolonyal Dönem'de yer alan sistemin işleyişi üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Neticesinde Anayasal Dönem'i anlatabilmek için Amerikan ulusunun Kolonyal Dönem içerisinde yer alan dini aktör, kurum ve uygulamaların analizine bakmak gerekir.

Buraya kadar, Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturan 13 koloni arasından politik teolojiyi içeren ve bunların pratik yansımalarını oluşturan kolonilere yer verilmiştir. Bazı koloniler, yukarıda da bahsedildiği üzere politik teolojinin argümanlarını fazlasıyla barındırmaktadır.

Coğrafi açıdan bakıldığında Amerikan kolonilerinin her birinin denize ait çıkışının olduğu görülmektedir. Bu durum Amerikalıların bağımsız topluluklar halinde hareket etmesine neden olmuştur. Buradan yola çıkarak birbirinden bağımsız her bir koloninin kendine ait inanç ve fikirleri doğrultusunda yönetim içerisinde pratiğe yansıttığı politik teolojik kavramları görmek mümkündür (ABD Dışişleri Bakanlığı Ana Hatlar Serisi, t.y).

Kolonide yer alan yöneticiler ve onların oluşturdukları anayasalar ile teolojik söylem, politik arenada vücut bulmuş ve bu durum, Amerikan tarihinde politika ve teolojinin birlikteliğini gözler önüne sermiştir. Bazıları katı teolojik argümanlar kullanırken, bazıları bu argümanları sadece belirli kamusal alanlarda ön plana çıkarmıştır. Bir sonraki bölümde ise, Amerikan tarihinde başlayan Anayasal Dönem, politik teolojik açıdan değerlendirilecektir.

2.2. ANAYASAL DÖNEMDE AMERİKAN TOPLUMU VE POLİTİK TEOLOJİ ETKİSİ

Bu başlık altında Amerikan tarihinin anayasal süreci ile başlayan dönem, politik teoloji açısından değerlendirilirken, özellikle Büyük Uyanış Hareketi ile anlatılmaya başlanmıştır. Buradan yola çıkarak, bu dönem içerisinde yaşanan tarihi olaylar, kurucu babalar, bazı Amerikan başkanlarının politik süreçleri ve konuşmaları politik teoloji açısından değerlendirilmiştir.

1776'da bağımsızlığın ilanından önce, Amerikan tarihinde yaşanan dini hareketler aslında önemli siyasi hareketlerin doğuşuna neden olmuştur. 1730'larda başlayıp 1770'li yılların başına kadar devam eden "Birinci Büyük Uyanış (First Great Awakening)", Amerika'nın dini canlanma hareketi olarak bilinmektedir (Merriman, 2007, s. 543). Amerika tarihinde 18. yüzyılın sonlarında başlayan "İkinci Büyük Uyanış Hareketi'nin" etkileri ise 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir (İmga, 2010, s. 114). Yaşanan bu hareket, kolonilerin Büyük Britanya'dan ayrılmasına zemin hazırlamıştır (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 16-7).

Birinci Büyük Uyanış hareketi, bir nevi milletin hem liberal hem de daha eşitlikçi ve halkçı olması yönünde harekete geçiren "politik-dini" canlanmadır (İmga, 2010, s. 114). Amerikan kolonileri arasındaki dini farklılıklar hasebiyle 1700 yılından sonra dini açıdan bütünleşme imkânsız olarak görülmektedir. Kilisenin tazyik uygulamalarının bu dönem içinde son bulmasıyla, yönetim ve kilise ayrılığı daha

görünür hale gelmiştir. Fakat kurulu olan dinin, gerilemeye başlaması ile din içinde duygusal temeller üzerine dayalı yeniden bir canlanma hareketi yaşanmıştır (McNeill, 2005, s. 599). Bu dönemde dinin kendi içinde yaşadığı dönüşüm söz konusudur. Böylece dönüşüm sonucu dinde görülen değişimler ile politik alan şekillenmeye başlamıştır.

Avrupa'dan gelen seyyah vaizler, Büyük Uyanış Hareketi ile ruhları kurtarabilmek adına Amerikan kolonilerine gelmiştir. Avrupa'dan gelen vaizler, bu yeni kıtada birçok yeni mezhebin ve okulun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Merriman, 2007, s. 543). Ayrıca bu vaizler, bireyin gerçek dine ulaşmasının kilise yoluyla olmadığını tam tersine “bireyin kendi dönüşümü” sayesinde olabileceğini geniş kitlelere anlatmışlardır. Burada özellikle Büyük Uyanış Hareketi'nin septik önderlerinden biri olan Jonathan Edwards'ın verdiği vaazlarda, Tanrı'nın dünyanın kurtuluşuna dair yaptığı planda Amerika'nın önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır (Wallace, 2008, s. 110). Bireysel dine yönelmenin gerekliliğini belirten Büyük Uyanış Hareketi'nin tamamlayıcısı olan rasyonel din anlayışı ise bir nevi gerçek Hristiyanlık inancını anlatmaktadır (McGraw,2008, s. 2). Tanrı nezdinde Amerika'nın üstünlüğü, verilen vaazlarda ön plana çıkarılmıştır. Bunun sonucunda teolojik argümanlarla Amerika'ya yüklenen bu ilahi anlamı, yönetim, politika içerisinde kullanabileceği bir araç haline getirebilmektedir.

Locke'un fikirleri arasında “sosyal sözleşme”, “hayat”, “mülkiyet”, “özgürlük”, “doğal hukuk” ve “doğal durum” kavramları yer almaktadır. Bu kavramlar, hem halkın kendi doğal haklarının ne olduğuna dair vaazlar içeren kiliseler için hem de keyfi ve baskıcı olmayan yönetim karşıtı söylemler içeren kilise vaazları için ilham kaynağı olmuştur (McGraw, 2008, s. 12). Böylelikle, kilise vaazlarında kullanılan terimler, siyasi argümanlar içererek yönetime karşı etkili hale gelmiştir. Özellikle 18. Yüzyılda Amerika şehirlerinde eğitilmiş olan üst sınıf kişiler, “Aydınlanmacı rasyonalizmin ilkelerini” püriten bağnazlığına tercih etmişlerdir. Yaşanan bu süreçte vaizler, yaklaşık yüz elli yıl boyunca Amerikan kültüründe etkili olan püritenliği, popülistliği fazla, kötümserliği daha az şeklinde yorumlayarak “evanjelizme” dönüştürmüştür. Herhangi birinin tekrar doğabileceğini veya öncesinde ne yaşanırsa yaşansın bu durumun

değişebileceğini gösteren bir hareketi ve ibadet şekli demokratik bir kültürü özendiren eşit katılımı ifade etmiştir (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 16-7).

Evanjelic önderlere göre bir ulus yaratmak, Tanrı'nın Amerika'yla ilgili planları arasında temel bir adım olarak görülmüştür. Ayrıca Bağımsızlık Savaşı'na destek veren Evanjelic liderler, savaş içinde önemli yer tutan amiyane insanların harekete geçmesini sağlamıştır (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 17). Böylece, Amerikan tarihinde yaşanan başarıların arkasında din ve onun tarihsel süreçteki dönüşümü etkilidir. Bağımsızlık Savaşı'nda ön plana çıkan evanjelikler, toplumu yönlendirmede ve Amerikan ulusunun kurulmasında büyük bir öneme sahiptir. Bir ulusun kuruluşunda dinin etkili olması, bundan sonraki süreçte Amerikan toplum ve siyasetinin şekillenmesinde önemli bir rol oynayacağını göstermektedir.

Büyük Uyanış Hareketi ile yaşanan dini dönüşüm beraberinde mezhepsel hizipçiliği de artırmıştır. Bunun sonucunda kamusal ya da şahsi meseleyi ifade etmede dine başvurulmuştur. Bağımsızlık Savaşı'na doğru, hizipleşen cemaatler artık Amerikan ulusuna destek vermek için kendi aralarında ideolojik birliği sağlamak zorunda kalmıştır. Amerika'daki Hristiyanlık anlayışının daha çok "demokratikleşmesi" ve "bireyselleşmesi" sonucunda bireyin, kendine ait dini yaşam alanına ve demokratik bir yapıya sahip olan dini cemaatlere yönelik ilgisi artmıştır. Püritenliğin hem hiyerarşik hem de katı kuralcılığı, yaşanan bu dönüşüm sayesinde kurulu dine karşı olan inancı geriletmeye başlamıştır. Böylece cemaatlerin kendi düşünce ve görüşlerini geliştirmesine yönelik hür iradeleri kapsamında yer alan arzuları, evanjelikliğin ilerlemesiyle de beraber yönetim ve kilisenin ayrılığına ilişkin algıyı güçlendirmiştir (Duncan, 2008, s. 69). Amerika'da güçlenen bu ayrılık fikri, Büyük Uyanış Hareketiyle beraber Fransız Aydınlanma düşüncesi, "septisizm" ve "deizm" anlayışlarının ittifakıyla ortaya çıkmıştır (Pfeffer, 1967, s. 103). Püritenliğin daha çok bireye yönelik dönüşümü sonucunda oluşan cemaatler, her ne kadar şahsi ya da kamusal sorunları dile getirirken dine başvursalar bile, bu cemaatlerin artışı ile müesses kilisenin oluşumu engellenmiştir. Böylece müesses kilisenin yokluğu, yönetim ve kilisenin ayrılığını sağlarken, politik teolojinin kullanım alanını daraltmaktadır. Fakat dini cemaatlerin kamusal alandaki sorunları için dine başvurmaları, hala politik teoloji kavramında yer alan hem siyasal

hem de teolojik olanın birbirleriyle olan ilişkisi yani Türk'ün açıkladığı gibi “ortaklaştırıcı bir içerik arayışı” görülebilir.

Amerikalıları, Britanya karşısında siyasi bağımsızlığa iten nedenlerden biri de Birinci Büyük Uyanış Hareketi'nin hem oluşan siyasi etkisi hem de inanç ve akla dair yapılan tartışmalar eşliğinde yaşanan bilimsel gerçeklik algısıdır. Bu dirilişi savunanlar ile karşı taraf arasındaki mücadele, Sanayi Devrimi'nin de etkisiyle, hem kültürel hem de siyasi alanda değişimlere neden olmuştur (Hashim, 2008, s. 201-2). Yaşanan bu algı tartışmasında bilimselliğin ön plana çıkmasıyla, inanç değerlerinin akla karşı sorgulanmasına neden olurken; inanç değerlerindeki yaşanan bu değişiklik ve tarihsel süreçteki diğer olayların da etkisi ile siyasi alanda politika ve teoloji yeniden harmanlanmıştır.

19. Yüzyıla kadar devam eden Evanjelik dönüşümde, Metodistler ve Baptistlerin ardından diğer kesimin kiliseleri, toplum içinde siyasi ve sosyal reformları hareketlendirmiştir. İnançlı kişiler artık kendi dini vizyonları sayesinde eski dünyadan kalan gerçeklerin hayal kırıklıklarından arınmaya çalışmışlardır. Bu durumda cezaevleri yeniden yapılandırılmış, hastaneler, okullar ve yetimhaneler açılmıştır. İçkiden uzaklaşmayı sağlamak ve köleliği kaldırmak adına topluluklar kurulmuştur. Düelloyu yasaklayan kanunların çıkarılmasına da yardımcı olup üniversiteler inşa edilmiştir (Holcomb, 2008, s. 69). Günümüz ABD içinde bu durum geçerli olup (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 17) dini okullar, üniversiteler ve hastaneler hala etkinliğini korumakta ardından dini bağlantıları olan hastaneler ve üniversiteler genele göre oldukça fazladır. Doğrudan dinle herhangi bir bağlantısı olmayan üniversite ve hastanelerin yaptıkları faaliyetlere, hem federal hükümet tarafından hem de eyalet hükümetlerince her yıl olmak üzere milyonlarca dolar tahsis edilmektedir. Ayrıca ek olarak dini kökenli yardım derneklerince, ABD içinde kendi hizmetlerini desteklemesi amacıyla yıllık belirli meblağda bu kurumlara para yardımı sağlanmaktadır (D'antonio ve Hoge, 2006, s. 349-50).

Evanjelik dönüşümün, politik teolojiye getirilerinden biri de kiliselerde verilen vaazların Amerikan siyasi alt yapısını şekillendirmesidir. Yukarıda bahsedildiği gibi, inançlı kişilerin kendi içinde yaşadığı dini dönüşümün pratikteki yansımalarını, açılan

hastanelerde, okullarda, yetimhaneler ve üniversitelerde görebilmek mümkündür. Özellikle hükümetler ve dini dernekler tarafından bu kurumlara finansal desteğin yapılıyor olması, politik teoloji kavramının etkilerini hissettirmektedir. Neticesinde yönetim tarafından desteğin sağlanması, politik teoloji kavramında açıklandığı gibi, politika içerisinde yer alan yapı unsurlarının dini argümanlarla karakterize edilmesi ya da dini argümanlarla olan birlikteliği ile yapılan bu durumun politika içerisinde kullanılması, siyasi uygulamaların etki alanını olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Amerikan topraklarında bağımsızlığın kazanılmasına giden süreç, 1763 tarihinde anavatan olan İngiltere ile Amerika arasında yaşanmıştır. 1763 tarihine kadar İngiltere, Yeni Dünya üzerinde kapsamlı olarak emperyalist politika sistemini kuramamıştır. Koloniler ise kendilerini, daha çok İngiltere ile sıkı ilişkiler içine girmeyen devletler olarak tanımlamışlardır. Kolonilerin siyasi yapıları neredeyse İngiltere ile aynı olsa da Kuzey Amerika'nın kendilerine ait şartlarından ötürü, İngiliz kanunları işlevsiz hale gelmiştir. Böylece koloniler, kendi toplum zihniyetlerine karşılık gelen kendi yaptıkları kanunlarla ilgilenmişlerdir (ABD Dışişleri Bakanlığı Ana Hatlar Serisi, t.y.).

Kolonyal Dönem, daha çok anavatan İngiltere'nin atadığı valiler ile halkın seçtiği meclisler arasında yaşanan mücadeleleri içermektedir. Valiler, koloni halkına göre, İmparatorluğun zihniyetini dayatmaya çalışan özgürlük karşıtı kimselerdir (ABD Dışişleri Bakanlığı Ana Hatlar Serisi, t.y). İngiltere ile Fransa arasında geçen çatışmalar sonucunda yaşanan hem İngiliz hem de Fransız Devrim'lerindeki gibi 1763 zaferi ile yeni vergi kanunlarının ortaya çıkmasıyla, Amerikan Devrimi patlak vermiştir (Ateş, 1997, s. 90). Avam Kamarası'nda kolonilerin üyeleri olmadığı için kendilerini parlamentoda temsil edemediklerinden bu vergi kanununu protesto etmişlerdir. Koloniler tarafından reddedilen bu kanun, yapılan protestolar sonucunda hükümsüz kalarak, geçici barış süreci sağlanmıştır (Braudel, 2006, s. 506). Fakat İngiltere'nin 1767'de yeni tedbirler almasıyla, karşılıklı anlaşmazlıklar tekrar yaşanmaya başlamıştır. Bostan'da ortaya çıkan muhalefette vergi almaya çalışan gümrük memurlarına karşı halk, gösterdikleri kötü muamele ile onları hırpalamıştır. Bunu üzerine İngiliz askerlerinin bölgede artan sayısı sonucunda askerler ile halk arasında çatışmalar başlamıştır. Çatışma sonucunda üç Bostonlu vurulmuş olup bu durum, tarihe "Boston Katliamı" olarak geçerken, koloni halkının da İngiltere'ye karşı mücadelecı tavrı

artmıştır. İngiliz Parlamentosu bunun üzerine geri çekilerek çay hariç diğer tüm ürünler üzerinden alınan vergileri kaldırmıştır (ABD Dışişleri Bakanlığı Ana Hatlar Serisi, t.y.).

1773 yılında İngiltere, kolonilere çay ihracının tekeline Doğu Hindistan ticari ortaklığına devretmiştir. Bunun üzerine çay kaçakçılığında artış yaşanırken bu kumpanya, ortaya çıkan bu kaçakçılığı kârsız hale getirebilmek adına bazı tedbirlere başvurmuştur. Çoğu koloni, kumpanyanın uyguladığı faaliyetlere karşı önlemler alıp, birkaç kişi özellikle ihracı sağlayan üç gemiye girmeyi başararak gemideki tüm çayları denize dökmüşlerdir. Böylece tarihte yerini bulan “Boston Çay Partisi” olayı, İngiltere tarafından karşılıksız kalmayıp “Zorlayıcı Kanunlar” adı altında bazı tedbirler alınmıştır (ABD Dışişleri Bakanlığı Ana Hatlar Serisi, t.y.). Alınan tedbirler arasında direkt koloniye yönelik olmasa da Quebec’e dair yapılan düzenleme halkı rahatsız etmiştir. Düzenlemeler arasında yer alan Quebec Kanunu, koloni halkının din özgürlüğünü kabul etse de, yalnızca Katoliklerin bu konuda özgürlüğünü sağlamaya yönelik olması hem Kıta Kongresi hem de Amerika’da yer alan eyaletlerin yasama meclisleri tarafından “tiranlık” olarak gösterilmiştir (Gunn, 2006, s. 44). Quebec Kanunu ile din hürriyeti konusunda ayrımcılığın yaşanması, hükümetin teolojiyi kullanarak halk üzerinde oluşturduğu baskıyı ifade edebilir. Ruston’a göre ise, teoloji geçmişte ve hatta şimdi bile insan hayatının politik belirleyicilerinde önemli rolde yer almaktadır. Siyasi olarak tarafsız hiçbir teoloji mümkün olmayıp siyasi deneyim, kendisini bir nevi teolojiye zorlamıştır; fakat unutulmamalıdır ki tüm teolojinin de siyasetle alakalı olduğu anlamına gelmemektedir (Ruston, 1980, s. 304).

Yaşanan bu olaylar, Amerikan Devrimi’nin sürecini hızlandırmıştır (Ateş, 1997, s. 91). Savaşın İngiltere’ye karşı başlamasıyla beraber artık tüm koloniler hem yöneticilerini seçip hem de kendi anayasalarını hazırlar hale gelmiştir (Şaylan, 1981, s. 91). Böylelikle 5 Eylül 1774’te toplanılan “Philadelphia Birinci Kıta Kongresi” tarafından, tüm koloni halkının Anavatan İngiltere’nin halkıyla aynı hak ve özgürlüklere sahip olduğu belirtilmiş, ayrıca İngiltere mallarının da boykot edilmesine dair kararlar alınmıştır (Okandan, 1955, s. 258).

1775 yılına gelindiğinde ilk defa İngiltere ile Amerika gönüllüleri arasında kitlesel çatışma başlamıştır (Ateş, 1997, s. 91). “Philadelphia İkinci Amerikan Kongresi”

aynı yıl içinde toplanmıştır. Bu kongrenin üyeleri arasında “Thomas Jefferson ve Benjamin Franklin” yer almaktadır (Akbaş, 1950, s. 30). Kongre, oluşturulan ordunun başkomutanlığına “Albay George Washington’ı” getirmiştir. İngiltere ise bu duruma karşılık kolonilerin isyan ettiğini içeren emirname yayımlamıştır. Bunun üzerine Thomas Paine, “Sağduyu (Common Sense)” isimli metni yayımlayarak, bağımsızlığa olan ihtiyacı dile getirmek istemiştir. Bu metin, tüm kolonilerin kamuoyu desteğini sağlamış ve Bağımsızlık Savaşı’nın ilerlemesine büyük bir etkisi olmuştur. Thomas Jefferson başkanlığında yürütülen komisyonun hazırladığı ve çoğunluğu Jefferson tarafından oluşturulan “Bağımsızlık Bildirisi (The Unanimous Declaration of the Thirteen United States of America)” 4 Temmuz 1776 yılında Kongre tarafından ilan edilmiştir. Bildiri metni, “bireyin hürriyetine” hitaben hazırlanmıştır. Böylece altı yıl süren Bağımsızlık Savaşı, Fransızların da desteği ile 3 Eylül 1783’te Paris Barış Antlaşması’nın İngiltere ve Amerika arasında imzalanmasıyla sona ermiştir. Böylece İngiltere, 13 koloninin bağımsızlığını, egemenlik ve özgürlük haklarını tanıyıp ayrıca Mississippi’nin batısında yer alan araziyi kolonilere vermiştir (ABD Dışişleri Bakanlığı Ana Hatlar Serisi, t.y.).

Bağımsızlığın kazanılması ile 1787⁴ yılında ABD Anayasası, bir nevi iktidarın birçok farklı gruplar arasında paylaşılarak dengelenmesi adına hazırlanmıştır (Braudel, 2006, s. 508). 1787 Anayasası’nda herhangi bir ilahi varlıktan söz edilmeyip ayrıca Tanrı sözcüğü de anayasa içinde kullanılmamıştır (Whitfield, 1995, s. 133). Bu anayasanın dine karşı atıfta bulunduğu tek bir maddesi vardır. “VI. madde” de bu durum geçerli olup şöyle ilerler: “1787 Anayasası’nı korumak adına eyalet ve federal memurları söz verme ya da yemin etmekle yükümlüdür. Ayrıca, Birleşik Devletler’de herhangi bir görev ve memuriyete girmek için dini test önkoşul sayılmayacaktır” (İmga,

⁴ Tarihsel süreçte 1787 yılından itibaren başlayan dönem içerisinde “Din ve Anayasa” başlığı altında “Benjamin Franklin’in Anayasa Konvansiyonu’nda dua istemesi”, “Dini Testlerin Yasaklanması’na dair Amerika Birleşik Devletleri Anayasası’nda yer alan Detay Komite Raporu, “Din ve Haklar Bildirgesi” ile önerilen anayasa değişiklikleri, “Dinin Retorik Desteği: Washington ve Adams” üzerinden Washington’un Duası ve “Piskoposluk Vestryman” son olarak “John Adams’ın Din Üzerine” adlı başlıkta kendisini “Kiliseye giden bir hayvan” olarak itiraf ettiği 1817 yılında yazdığı mektup yer almaktadır. Ayrıntılı olarak bkz. <https://www.loc.gov/exhibits/religion/rel06.html>. Böylece, politik teoloji kavramı, teolojik kavramları ve yorumlama yöntemlerini kullanarak siyasi arenada bulunan dini aktörlerin, kurumların, normların analizi ile ya da teoloji ve politikanın ortak olan yönleriyle ilgilenmekte olduğu tanımından yola çıkarak, siyasi liderlerin teolojiyi politik olaylar içerisinde kullanmasına örnek olarak gösterilebilir.

2010, s. 128). Hâlbuki güçlü bir inanca sahip olan kurucuların çoğu, dinle ilgili konularda otorite sahibi olmayan bir nevi tarafsız devlet inşa etmeyi arzulamışlardır (Davis, 1996, s. 7). Kilise ve yönetim ayrılığını anayasal bir yapıda resmi olarak kabul eden Amerika Birleşik Devletleri, bu durumu kabul eden ilk devlet konumundadır (Davis, 1996, s. 21). Nitekim siyasal teolojinin yükselişi, erken moderniteden bu yana dinin bir nevi kamusal alandan kademeli olarak yer değiştirmesiyle paradoksal olarak örtüşen modern bir icat olduğudur (Papais, 2019, s. 1).

Sonuç olarak dinin, anayasa içinde kullanılmamasına dikkat edilmiş olsa bile yine de dine atf yapılmıştır. Özellikle anayasayı korumak adına siyasi merciler tarafından yemin edilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Lakin Koloni Dönemi'nde teolojik argümanlar içerisinde yer alan dini testin yapılması, bu anayasa içerisinde yer almamaktadır. Kolonyal Dönem'e göre politik teoloji kavramı, bu dönemde kendi varlığını üniversiteler, hastaneler ve diğer açılan kurumlar sayesinde hissettirmeye devam etmiştir. Böylece, kamusal söylemde dini fikirlerin etkisi resmi olarak azalmasına rağmen seküler güç yapıları, toplumların kendi meşruiyet ve temsil ilkeleri etrafında inşa ettikleri kutsalın yerini (dinin aşkın boyutunu) gasp etmek için yarışmışlardır (Papais, 2019, s. 1). Ayrıca anayasa içinde siyasi görevlilerin yemin etmesi durumu hala yönetimin teolojiden kopmadığını göstermektedir.

1791 yılında Anayasaya eklenen on değişiklik söz konusudur. Bu değişikliklerin birincisini içeren "İlk Tadil", din ile devlet faaliyetlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin niteliğini ve sınırını belirleyen hukuki bir çerçeve oluşturmaktadır. Böylece Amerika halkının din özgürlüğü korunurken bir yandan da herhangi bir dinin kurulu hale gelmesi engellenmiştir (Kelly, 1984, s. 51). Ayrıca kongre, dinin özgür bir şekilde yaşanmasını yasaklayan bir düzenleme yapamayacaktır (Mason ve Beaney, 1955, s. 653). Bu dönem içinde hem siyasi hem de teolojik düşünceleri içeren tartışmalar yaşanmıştır. Teologların salt doğruları, Aydınlanmacıların şüpheci yaklaşımları, siyasi öncülerin politik idealleri ardından dindar kesimin inançları bu tartışmayı oluşturan nedenler arasındadır (Witte, 2006, s. 376). İlk Tadil'in varlığı, bir nevi politik teolojiye sınırlandırma getirerek yönetim içinde kurulu bir dine izin vermemiştir. İlk Tadil ile başlayan dönem, politik teolojinin tartışma sürecini oluşturmuştur. Birçok teologlar, siyasi liderler ve düşünürler tarafından bu konu ele alınmıştır.

İlk Tadil yorumlanırken katı ayrımcılar, kurucuların devlet ve kilise arasında ayırım duvarının gerekliliğini savunurken; devlet ve din kurumlarının uzlaştırılmasını savunan taraf ise, kurucuların herhangi bir dinin devlet içinde müesses din haline gelmesini engelleme niyetinde olduklarını söylemiştir (Hitchcock, 2004, s. 29). Ayrıca uzlaştırıcı taraf, yönetim ve dinin karşılıklı ilişkilerinde daha hoşgörülü olması gerektiği görüşündedir (Wallace, 2005, s. 603-4). Amerikan Yüksek Mahkeme Yargıcı olan Antonin Scalia, kurucu babaların dinin yönetimle daima ilişki halinde olmasını ve herhangi bir “kilise ve devlet ayrılığı” ibaresini kullanmadıklarını belirtmiştir (İmga, 2010, s. 132). İlk Tadil, bir nevi sınırlı bir devlet inşa etmek için yürütülen projedir. Bu görüşe dair Esbeck, İlk Tadil’in kiliseyi, inanan kesimi ve herhangi bir dini kısıtlamadığını aksine yönetimin sınırlanması gerektiğini ileri boyutlara götüren düzenleme olduğunu ifade etmiştir (Esbeck, 2001, s. 886). Böylelikle yönetim içinde teolojinin kullanılması da sınırlanmıştır. Tamamen her iki kurumun da ayrılığı olmadığından, İlk Tadil, politik teoloji kavramı çerçevesinde kilise ve devletin daha ılımlı hale gelmesi şeklinde yorumlanırken bir yandan da daha sert bir ayrılığın olması gerektiğine yönelik yorumlar mevcuttur. Buradan yola çıkarak politik teoloji ifadesi, sistematik olarak belirsizdir; çünkü teolojinin politik iddiaları, “teolojiden politika” veya “teolojiye benzer bir politika” anlamına gelebilir. Schmitt’in hukuki terimle açıkladığı politik teoloji olarak “teolojik kavramların hukuk teorisi alanına aktarılma süreci” anlamına gelebilmektedir (Geréby, 2008, s. 10).

Kurucular, İlk Tadil ile daha çok gücün belirli bir yerde toplanmasına karşı çıkmayı hedeflemişlerdir. Bu sebepten dolayı, anayasanın temel ilkelerinden biri olarak, iktidarın farklı birçok kurumlar arasında yayılması ile gücün sınırlandırılmış olması yer almaktadır. Ayrıca Kurucu Babalar, devleti etkisi altına alabilecek herhangi bir dine ve devlet dinine anayasada yer vermemiştir. Dinin güçlü bir yapıya sahip olması ve yönetimin bu güç karşısında ayakta duramayacağı gerçeği Kurucu Babalar tarafından bilinmektedir. Böylece federal hükümet, ortaya çıkabilecek dini hareketleri bastırma çabası içinde olmamıştır. Kurucular, dini çoğulculuğa karşı hoşgörü ile yaklaşım özellikle ilerde birçok kilisenin bölünmüş olacağı beklentisiyle hareket etmişlerdir. Bu durum onlara göre faydalı hale gelmiş ve bu çoğulculuk sayesinde iktidar, tek bir yerde toplanamamıştır (D’antonio ve Hoge, 2006, s. 347). Kurucular, hem anavatanı olan

İngiltere'den hem de Kolonyal Dönem'in getirisiyle beraber dinin ne kadar etkili olabileceğini bizzat görmüş ve bu durumu yaşamışlardır. Böylece, alınan tedbirler doğrultusunda politika içinde teolojinin etkinlik alanı kısıtlanmıştır. Lakin tam bir ayrılığı sağlayamayan kurucular, dini hoşgörü altından ortaya çıkan dini çoğulculuğun etkisi ile iktidara tek bir dinin egemen olamayacağını anlamışlardır. Ayrıca, yaşanan dini hareketlere karışılmasını istemeyen kurucular, bu şekilde politikanın, teoloji içinde yaşanan olaylara karşı uzak kalmasını istemiştir. Vardoulakis'in dediği gibi politik teoloji kavramı, politika ile dini hem tamamen ayırmanın hem de tamamen birleştirmenin imkânsızlığını ifade etmektedir (Vardoulakis, 2009, s. 125).

Amerika'da 18. yüzyılda özellikle kuruluş döneminde yaşanan tartışmalar, iki ana görüş olan teolojik ve siyasi görüşlerden beslenmiştir (Bowser ve Muse, 2008, s. 43). Bunların ilki olan teolojik yaklaşım, hem püriten hem de evanjeliklerin görüşlerini yansıtırken, bir diğeri ise sivil cumhuriyetçiler ve aydınlanmacıların görüşlerini yansıtmaktadır (Witte, 2006, s. 377). Çalışmayı oluşturan bu bölümün devamında, siyasi yaklaşımlar olarak politik teolojik tartışmaları yansıtan sivil cumhuriyetçilerin ve aydınlanmacıların görüşlerine yer verilmiştir. Teolojik yaklaşım içerisinde yer alan püriten ve evanjelik yaklaşımlar ise, çalışmanın bir diğeri başlığını oluşturan *Politik Teoloji Üzerinden Amerika Tarihinde Yer Alan Temel Kavramlar* başlığı altında anlatılacaktır.

Amerikan siyasetinde yer alan Sivil Cumhuriyetçi kesim, püriten yaklaşıma yakın olması hasebiyle kamusal arenada hem ortak bir dinsel ahlakın hem de belirli bir dini tutumun var olması yönünde hareket etmiştir. Her kesimin vicdani özgürlüğünü savunan ve toplumda yer alan dinler için devlet desteğine hak veren Sivil Cumhuriyetçiler, bu durumun teokrasiye neden olabileceğinden endişelenmişlerdir. Böylece, dinin hem politik alanda bulunmasına hem de kurulu hale gelmesine engel olabilmek adına siyasetin dinsel alana müdahalesine karşı çıkmışlardır. Yeni bir ulus adına ortak inançlar ve değerler bina etmek için mücadele eden Sivil Cumhuriyetçiler, din adamı, siyasetçi ya da vaiz gibi çeşitli kesimlerden oluşan bir nevi seçmeci bir yapıyı temsil etmektedir. Amerikan tarihinde "George Washington, John Adams" gibi liderler bu kesimde yer almıştır (Witte, 2006, s. 385-6).

Dini kurumları, iyi bir yönetimin aracı olarak gören bu kesim, devlet desteğinin bu yöndeki teşvikini artırmak istemiştir. Dini gruplar içinde yer alan Quakerler, Museviler ve Katolikler, devlet desteğinden mahrum bırakılarak sadece belirli olan Protestan gruplar için bu destek sağlanmıştır. Sivil Cumhuriyetçiler, 1787 Kuzeybatı Kanunu ile hem dinin hem de ahlak ve bilginin iyi yönetim, okul, eğitim ve insanların mutluluğu için önem arz ettiğini belirtmişlerdir (Witte, 2006, s. 387-8). Yönetimin ana temelini dini kurumlarda bulan Sivil Cumhuriyetçiler, devletin desteğini bu yönde ilerleterek politik teoloji kavramının etki alanını artırmışlardır. Her ne kadar politikanın dine müdahalesine engel olmak maksadıyla müesses dine karşı çıkmış olsalar bile, politika içinde birden fazla dini gruplara destek vermişlerdir. Fakat bu konuda ayrımcılığa giden Sivil Cumhuriyetçiler, sadece belirli Protestan gruplarına bu durumu sağlamıştır. Buradan yola çıkarak, dinler arasında yer alan özellikle insan ve evren üzerine konumlanan her din, kendisine ait siyasi bir öğreti türetebilir. Böylelikle politik teolojiler, herhangi bir dinsel topluluğun kendine ait olan vahiy öğretileri sonucunda o vahiyden türeyebilecek olan siyasi bir iktidar altında bir arada yaşamayı sağlayan siyasi teorilerdir (Kurtoğlu, 2016, s. 208).

Amerikan Aydınlanmacı yaklaşım, Protestan öğretiyile beraber gelişmiştir. Yaşanan Devrim sonrası Aydınlanma, siyasi alanda yerini bulabilmiştir. Amerikan tarihinde Thomas Jefferson ve Benjamin Franklin, anayasal sisteme Aydınlanma geleneğinin ideallerini dâhil etmeye çalışan liderlerdir. Aydınlanmacı yaklaşımın amaçlarından biri, devlet ve siyaseti, hem dinin hem de kilisenin etkisinden uzak tutmaktır. Böylece teolojik değil de siyasi bir amaç söz konusudur. Aydınlanmacılar, devletin örgütlü bir dine, herhangi bir imtiyaz ya da destekte bulunmaması gerektiğini savunup, ayrıca devletin kendi kanun ve politikalarını herhangi bir dini zemine ya da argümanlara dayalı olarak oluşturmaması gerektiğini belirtmiştir (Witte, 2006, s. 383). Devlet desteğinin dini gruplara verilmemesi gerektiğini savunan Aydınlanmacılar, bu yönüyle Sivil Cumhuriyetçilerden ayrılmaktadır. Devleti, kilisenin etkilerinden korumayı hedefleyen bu kesim, politika içinde teolojinin alanını kısıtlamak istemişlerdir. Özellikle devlet desteğini keserek ardından politika ve kanunların din üzerine inşa edilmemesine dikkat ederek bu durumu sağlamaya çalışmışlardır. Neticesinde politik teoloji, ittifaktan çok çekişme olarak ifade edilen siyaset ve

teolojinin, erken modernitenin etrafında kurulduğu bölünmeyi betimlediğinde daha polemik anlam kazanmaktadır. Böylece politik teoloji, belirli bir hükümet biçimi olmayıp daha çok tekrar eden bir çatışma sahnesidir (Political Theology Network, 2012).

Amerika’da püriten anlayışla bir arada kalmaya zorlanan kurumsal din, totaliter bir eleştirinin boyunduruğu altına girmemiştir. Böylelikle, radikal bir eleştiriden ziyade, liberal öğelerin egemen olduğu bir din zihniyeti inşa edilmiş olup Avrupa’nın yaşadığı Aydınlanmanın seküler özyapısı, Amerikan Aydınlanmasında yer bulamamıştır (Çiğdem, 2006, s. 76). Aydınlanmacıların kişisel dini hakları korumaya yönelik aldıkları tedbirler, onların temsilcileri tarafından savunulan toplu dinsel haklara karşı oluşturulan kısıtlamalarla beraber ilerlemiştir. Örneğin, “Dini birlikleri (şirketleri)” yasaklayan Virginia’daki yasama meclisinin bu maddesi, 19. yüzyıldan hemen önce başlamış olup hala devam etmektedir (Witte, 2006, s. 384).

Aydınlanmacı görüşte, örgütlü olan dine karşı güvensizlik duygusu ve otokrasi yönetime karşı da korku söz konusudur. Böylece hem kiliseyi hem de devleti kısıtlamamak, keyfi hareketler eşliğinde belirli suiistimallere neden olmaktadır (Witte, 2006, s. 383-4). Politik teoloji çerçevesinde sadece politika içerisinde teolojiye imkân verilmeyip, teoloji içerisinde de politikaya yer verilmemiştir. Özellikle, iki tarafın ortaya çıkardığı yıkımdan yola çıkarak Aydınlanmacı kesim, her iki tarafı da birbirlerinden korumak istemiştir. Amerikan’ın kurucularından olan Thomas Jefferson ve James Madison, Aydınlanmacı görüş içerisinde yer alıp devlet ve kilise ayrılığının dini baskıya engel olabileceğini düşünmüşlerdir (İmga, 2010, s. 156).

James Madison, “Önerge ve Protesto (Memorial and Remonstrance)” adlı eserinde yönetim ve kilise ayrılığı üzerinden devletin dinle ilgili görüşlerini beyan etmiştir (Whitten, 2005, s. 13). Özellikle dinin zorla değil de akıl vasıtasıyla yönlendirilmesine inanan Madison, dinle ilgili konulara, yönetimin sadece dinsel uygulamaların toplumsal barışı ve refahı tehdit etmesi şartıyla müdahalede bulunabileceğini söylemektedir. Madison’ın Önerge ve Protesto’sunda iki temel sonuç söz konusudur. İlkinde bireyi ön plana alarak, her bireyin herhangi bir dini seçebilmede özgür olduğu vurgulanmıştır. Böylece herhangi bir dini kurumsal yapıyı destekleme gibi

bir zorunluluk bulunmamaktadır. İkincisinde ise yönetim ve kilise, yapı gereği birbirinden ayrılmalıdır (Drakeman, 1983, s. 437). Siyasetin ikincil statüye yerleştirilmesi ve ayrılık sonucu somut bir düzleme taşınan ilahi düzen ile hakiki olan dinin gerçekleşmesi söz konusudur (Lindsay, 1991, s. 1322). Ayrıca sivil otoritenin yetki alanında bulunmayan din, vatandaşları herhangi bir finansal desteğe zorlayan kanun maddesi oluşturmaya teşvik edemez. Böyle bir kanunun varlığı bir nevi, vicdan hürriyeti üzerinde yer alan anayasal teminatın ihlaline neden olmaktadır (Brant, 1951, s. 8).

Buradan yola çıkarak, Schmitt'e göre politik teoloji aslında ikili bir hareketi içermektedir. İlkinde devletin sekülerleşmiş teoloji adı altında Bodin ve Hobbes gibi düşünürlerin dini sorununa çözüm olarak ortaya çıkmıştır. İkincisinde ise, Schmitt çatışmanın geçici olarak askıya alındığı Avrupa'da ve düzensiz bir vahşet alanı haline gelen Yeni Dünya'da devletlerarasında olan çatışmayı ve bölünmeyi nasıl güçlendirdiğini göstermeye çalışmıştır (Political Theology Network, 2012).

Her iki kurumun ayrılığını savunan bu görüş, ilahi düzeni somut bir alana yerleştirerek teolojinin görevlerini politikanın dışında tutmaya çalışmıştır. Özellikle dinin, insanların belirli kanunlar oluşturmaya engel olarak, politik teoloji kavramının pratikteki yansımaları kısıtlanmak istenmiş olabilir. Böylece Amerika içerisinde 20. yüzyıldan itibaren kamu alanında dinin yerini kısıtlamaya yönelik hem kültürel hem de siyasi bir ilgi ortaya çıkmıştır (Jeffrey, 1999, s. 22). Fakat politik teoloji üzerinden dinin pratikteki yansımalarını da görmezden gelmemek gerekir. Özellikle 19. yüzyılın Amerikan tarihinde kongre tarafından, halkın deist inanca yönelebileme durumuna karşılık, 1790 yıllarında hem ordu ve donanma içinde din görevlisi bulundurulmasına hem de madeni paralarda bulunan "In God We Trust (Tanrı'ya Güveniyoruz)" yazısının yer almasına destek verilmiştir. Ayrıca kongre, Başkan John Adams ve Washington tarafından kutsal günlerin artık ulusal gün şeklinde ilan edilmesini mutlulukla karşılamıştır (McLoughlin, 1968, s. 1402-3).

Bir dizi Cumhuriyetçi liderin ardından gelen Demokrat lider Bill Clinton, kürtaj sorunları ve eşcinsel çiftler için eşitlik konusundaki liberal politikaları nedeniyle birçok dini otorite tarafından saldırıya uğrarken, güçlü inancını kamuoyunda savunmaya

devam etmiştir (Linder, 1996, 740-741). Clinton, ulusun Amerikan sivil dini çerçevesinde kuruluşunun altını çizmiştir:

“Kurucularımız, Amerika’nın bağımsızlığını dünyaya ve amaçlarını Yüce Tanrı’ya gösterdiklerinde, Amerika’nın devam edebilmesi için değişmesi gerektiğini biliyorlardı; değişim için değil, Amerika’nın ideallerini korumak için değişin: yaşam, özgürlük, mutluluk arayışı” (Clinton, 1993).

Bu pasaj, Clinton’ın Amerikan ulusunun kuruluşuna olan bağlılığını “Yüce” olana atıfta bulunarak göstermekte ve aynı zamanda Amerika’nın önceden belirlenmiş azametini yansıtmaktadır. Clinton yine de dine başvurarak Amerikan sivil dinini kullanmıştır; ancak özellikle Hristiyanlığı kullanımında öncekilerden ayrılmaktadır. Clinton, Tanrı’dan bahsederken nadiren “İsa” adını kullanmıştır. Bazen doğrudan Kutsal Yazılardan alıntılar yapsa da, daha çok Mukaddes Kitap’tan gelen ancak dünyevi anlamları da olan sözcüklere ve ifadelere yer vermiştir” (Pitney, 1997, s. 92). Bu şekilde Clinton, politikalarına destek toplamak için dini kullanma yönündeki eğilimini sürdürmüştür, ancak Clinton daha geniş bir kitleye hitap eden Yahudi-Hıristiyan geleneğinden yararlanmıştır. Böylece, Clinton, İsa’dan bahsetmek veya Yeni Ahit’ten alıntı yapmak yerine, konuşmasını açıkça Hristiyanlaştırmadan politik teoloji bağlamında Amerikan sivil dini çerçevesine oturtmak için dini daha geniş bir şekilde kullanmıştır.

2008 yılında seçilen başkan Obama, kendinden önceki başkanlar gibi farklı bir şekilde de olsa, ulusu politikalarının arkasında birleştirmek için dini kullanmıştır. Cumhuriyetçi başkanlar ulusu muhafazakâr politikalar etrafında birleştirmek adına dini kullanırken, Obama ulusu liberal olanlar için birleştirmede kullanmıştır. Bu nedenle, Obama’nın ilk açılış konuşmasında, diğer konulara yaklaşırken laik bir dil kullanırken, ulusu sosyal refah programlarında birleştirmek için dini kullanmıştır. Frank, ilk açılış konuşmasında Obama’nın “kamusal alanda dinin alanını doğrulanabilecek olanla, kamusal akıl, söylem ve bilim gerektiren bir yaklaşımla sınırladığını” açıklamıştır (Frank, 2009, 607). Obama, Amerika’yı “Hristiyanlar ve Müslümanlar, Yahudiler ve Hindular ve inanmayanlardan oluşan bir ulus” olarak nitelendirmiştir (Obama, 2009). “İnanmayanlar” a yapılan bu atıf, bir başkanın açılış konuşmasında laik bireylere yer vermesinin ilk örneğidir. Ayrıca, Bush gibi Obama da Müslümanları bu pasajda ulusal

anlatının bir parçası olarak tanımış ve Amerika'da daha geniş bir din görüşünü benimseme eğilimini sürdürmüştür. Obama, "Müslüman dünyasına, karşılıklı çıkar ve karşılıklı saygıya dayalı yeni bir yol arıyoruz" diyerek devam etmiştir (Obama, 2009).

Frank, birden fazla dini bağlantının bu şekilde kullanılmasının politik teoloji bağlamında, "inancın küresel toplumda oynadığı rolün yeniden canlandırılması olmasa da sürdürülmesini" gösterdiğini açıklamaktadır (Frank, 2009, 607). Bush gibi, Obama da Amerika'yı ve onun başkanlığını dine bağlayacak şekilde Hristiyan Kutsal Yazılarına başvurmuştur. Frank, Obama'nın Açılış Töreni'nde "Amerikan yurttaşlık dini geleneğinden ve sivil haklar lideri Joseph Lowery'nin kutsamalarından açıkça kozmopolit bir teoloji" kullandığını belirtmektedir (Frank, 2009, 606). Frank ayrıca, bu kozmopolit ideolojinin "Hristiyanlığın kehanetsel bir ifadesine, Tanrı'nın dünyada hâlâ faaliyet gösterdiğine, diğer dinlerin ve dinsel olmayanların diğerlerine karşı kutsal bir sorumluluğu olduğu inancına olan bağlılığını" gösterdiğini açıklamaktadır (Frank, 2009, 609).

Donald J. Trump, Presbiteryen bir ailede doğdu ve gençliğinde Manhattan'daki Marble Collegiate Kilisesi'nde papaz olan ünlü bakan Norman Vincent Peale'yi takip etmeye başlamıştır. Peale, Hristiyanlığın serbest piyasalarla uyumluluğunu ve finansal başarıyı savunan, işadamlarına ve üst sınıfa hitap eden bir vaazda bulunmuştur. Yine de bu vaaz, Peale'in İncil'in en önemli kıssalarına itibar etmeden sadece İncil'in ihtiyaçlarını karşılayacak kısımlarını seçtiğini savunan din adamları arasında bir kargaşaya neden olmuştur. Trump özellikle Peale tarafından alınmış ve çıkarları için uygun olduğunda dini kullanarak Peale'ninkini taklit etmiştir (Burke, 2016).

Nitekim Trump dindar olduğunu iddia etse de üç kez evlenmiş, striptiz kulüpleri kurmuş, kadınlar hakkında açıkça konuşmuş ve onun cinsel serbestliği hakkında haberler yapılmıştır (Stemberger, 2016). Çok meşgul olduğunu iddia ettiği için Noel ve Paskalya hariç, 1980'lerden beri nadiren kiliseye gitmiştir (Mansfield, 2017, s. 41). Hem Demokrat hem de Cumhuriyetçi taraftaki seçmenlerin ön seçimleri sırasında, Trump çok dindar biri olarak görülmemiştir, ancak Trump seçmenlerde başarı kazandıkça, dindar Amerikalılardan aldığı destek artmaya başlamıştır (Smidt, 2017, s. 144). Özellikle, evanjelikler seçimde Trump'ın etrafında toplandılar: Cumhuriyetçi

kongreye göre, evanjelikler 2012 seçimlerinde Romney’i nasıl destekledilerse benzer şekilde Trump’ı da desteklemişlerdir. Evanjelikler, Trump’ın söyleminden çekinirken, onun yabancılar konusundaki söylemlerinden büyük ölçüde etkilenmişlerdir (Smidt, 2017, 151). Nitekim Corwin E. Smidt, şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

“Seçim Günü yaklaşırken, yapılan yeni bir ankette, evanjelik Protestanların, özel hayatında ahlaksız bir eylemde bulunan birinin, yine de etik davranabileceği ve kamu hayatındaki görevlerini yerine getirebileceği konusunda diğerlerinden çok daha istekli olduğu ortaya çıkmıştır” (Smidt, 2017, 152).

Trump, açılış konuşmasını politik teoloji bağlamında dini bir çerçeveye yerleştirerek Obama ve diğer birçok başkanla aynı stratejiyi kullanmıştır. Ancak onun din vurgusu farklıdır. Obama, insanların farklı bir vizyonunu oluşturmak için dini bir çerçeve kullanırken, Trump bunu Amerikalıları diğerleriyle karşı karşıya getirmek için kullanmıştır. Trump, Amerikan sivil dininin arketipsel bir örneği olarak “Yaşam tarzımızı kimseye empoze etmeye çalışmıyoruz, bunun yerine herkesin takip etmesi için bir örnek olarak parlamasına izin vermeye çalışıyoruz” şeklinde konuşmaya başlamıştır (Trump, 2017). Trump, “Eski ittifakları güçlendirip yenilerini oluşturacağız ve medeni dünyayı, yeryüzünden tamamen yok edeceğimiz radikal İslami terörizme karşı birleştireceğiz” diye devam etmiştir (Trump, 2017). “Radikal İslami terörizmi” ortadan kaldırma vaadinin hemen ardından Trump, Mezmur 133:1⁵’den alıntı yapmıştır: “Kalbinizi vatanseverliğe açtığınızda, önyargıya yer yoktur. Mukaddes Kitap bize, ‘Tanrı’nın halkının birlik içinde yaşamasının ne kadar iyi ve hoş olduğunu’ söyler.” (Trump, 2017).

Bu pasaj, Amerikan halkını dini bir birlik altında birleştirme stratejisini yansıttığı gibi görünse de, bu çağrı daha açık bir şekilde Trump’ın politika hedeflerine yöneliktir. Gerçekten de modern ulus-devletlerin tarihi bu Mezmur’un yazılmasından binlerce yıl sonra, 1648’e kadar uzanmaktadır (Lempres, 2018, s. 77). Trump, Amerikan halkını birleştirmede, insanlara yabancı düşmanlara karşı bir vizyon oluşturmayı hedeflemiştir. Ayrıca Trump, “Ordumuzun ve kolluk kuvvetlerimizin büyük erkek ve kadınları tarafından korunacağız ve en önemlisi Allah tarafından korunuyoruz” demiştir (Trump, 2017). Bu şekilde, Trump ulusu birleştirmek için politik teoloji açısından dini

---

⁵ Bkz. Psalms 133:1. In King James Version, <http://biblehub.com/psalms/133-1.htm>.

argümanları kullanırken bu birleşmeyi kendi özel politika pozisyonlarına göre yönlendirmektedir.

Soğuk Savaş sonrası Amerika'da, politik teoloji bağlamında başkanlar sadece açılış konuşmalarında dini ve birçok kutsal imgeleri kullanmaya devam etmekle kalmadılar, aynı zamanda kişisel dini biçimlerini iç ve dış politikalarını desteklemek için de kullanmışlardır. Dahası, ulus giderek daha fazla dini çeşitlilik kazanırken, başkanların dini kullanımı artık Amerikalıları ortak dini değerler altında bir araya getirmek için birleştirici olarak hizmet etmemiş, ancak belirli Amerikalılara hitap eden bölücü bir retorik biçimi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Son dönem başkanların birçok inananlara ve inanmayanlara karşı atıfta bulunması, belirli grupları kendi söylemleri etrafında toplayabilmek adına yaptıkları politik eylemlerini oluşturmaktadır. Bu şekilde başkanlar, genellikle politik teoloji bağlamında yer alan sivil din ve kutsala yapılan birçok atıf üzerinden belirli politikalar adına belirli grupları harekete geçirmek için hesaplanmış bir araç olarak kullanılmaktadır.

Buraya kadar, Anayasal süreçle beraber başlayan dönemde politik teoloji bağlamında Amerikan siyasetinin ilerleyişi, Amerikan başkanlarının söylemleri içerisinde yer alan dini retorikler ve kutsal anlatılar örneklerle açıklanmaya çalışılmış ve dini argümanların politik teoloji açısından dönüşümü birçok siyasi söylem ve alınan politik kararlar içerisinde yer aldığı da gösterilmiştir. Kurucu babalar ve devamında gelen başkanların oluşturdukları anayasal zemin, politik teoloji bağlamında şekillenmeye başlamıştır. Sonuç olarak, politik teoloji kavramı farklı formlarda da olsa kendini belli ettiği güncel siyaseti analiz etmede bize yardımcı olmaktadır. Amerikan tarihinde yer alan siyasi ortam, politik teoloji bağlamında birçok dini atıf ve kutsal motiflerle farklı şekillerde kendini göstermektedir. Bir sonraki bölümde Amerikan tarihinden yola çıkarak politik teoloji kavramını oluşturan temel kavramlara yer verilmiştir.

2.3. POLİTİK TEOLOJİ ÜZERİNDEN AMERİKA TARİHİNDE YER ALAN TEMEL KAVRAMLAR

İlk bölümde politik teolojinin ne olduğu, hangi sorulara cevap verdiği açıklanırken; ikinci bölüm içerisinde politik teoloji üzerinden Amerikan tarihi açıklanmaya çalışılmış olup, son kısım olan bu başlıkta ise buraya kadar anlatılan tarihsel süreç üzerinden politik teolojide yer alan kavramlara değinilmiştir. İlk olarak püritenliğe yer verilirken ardından evanjelizm, Amerikan dini milliyetçiliği ve sivil din kavramları açıklanmıştır. Böylelikle, bu çalışmanın ana konusunu oluşturan politik teoloji, Amerikan tarihinde yaşanan olaylar nezdinde analize tabi tutulmuştur.

2.3.1. Püritenlik ve Devlet Oluşumu

Kelime anlamı olarak püritenlik daha çok yergi öğeleri taşıyan ve küçültücü anlamlara gelmektedir. Günümüzde püritenlik “soğuk, neşesiz, dar kafalı, sıkıcı, katı kuralcı, bağınaz” olarak tanımlanmaktadır (Murrin, 1990, s. 19). Püritenliğin anlamsal kökeni ise Anglikan Kilisesi’ni ve genel anlamda 16. ve 17. yüzyılın ilk dönemlerinde yer alan toplum yapısını ıslah etme ve durulaştırma arzusuna dayanmaktadır (Reichley, 1985, s. 55). Böylece, püriten teolojisi, Kalvinci teolojiden ayrı olarak yozlaşmaya başlayan Hristiyan kiliselerine karşı bir tepki olarak oluşmuştur. Püriten teolojisi sadece dini bir kurgu şeklinde görülmemiştir. Neticesinde “korporasyon düşüncesi ve sözleşme anlayışı” gibi toplumsal hayata yönelik fikirler, ilk dönem püritenleri etkileyen durumlar arasında yer almıştır (Noll, 2002, s. 32).

Tocqueville ise püriten kesimin, hem bireyi kontrol altında tutabilmede hem de terbiye etme konusunda, toplumun bu konu hakkında sahip olduğu güçlü etkiyi kullanmaya çalıştığını açıklamak istemiştir (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 6-7). Sadece dinsel bir doktrin olmayan püritenlik, hem demokratik hem de cumhuriyetçi teorilerle harmanlanmıştır. Göçmenler arasında yer alan püritenler, kendilerini “seyyahlar (pilgrims)” olarak adlandırırken, ana yurtları olan İngiltere hükümeti tarafından eziyet edilip, hor görülen kesim içerisinde yer almışlardır. Böylelikle, püritenler göç ettikleri bu yeri, kendi hayat tarzlarını yaşayabileceği ve özgürce dua edebileceği bir yer olarak görmüşlerdir (Tocqueville, 2019, s. 58). Sonuç olarak, püriten öğretisi aslında dinsel olduğu kadar siyasi bir teoridir (Tocqueville, 2019, s. 60). Püritenliğin özellikle politik teoloji kavramı içerisinde değerlendirilmesinin nedenleri arasında yönetimin anayasal süreçle başlayan Amerikan tarihinde geleneğe özgü olan teolojik deyimden bir nevi

püritenlik anlayışından yeni kavramsal kaynaklar üretilebiliyor olması yer almaktadır. Püritenlerin yeni topraklara göçmesinde etkili olan bu süreç, aslında onların bu yeni yerde kendi özgürlüklerini kurmak adına ve bunu kuracakları sistemde politik teoloji kavramının “ortaklaşırıcı içerik arayışı” (Türk, 2019, s.3) tanımından yola çıkarak yapmayı düşünmüş olabilirler.

Püritenlerin geçmişten günümüze bıraktığı mirasa göz atmak gerekirse özellikle Amerika halkına bıraktığı sivil kurumların varlığı, yakın siyasetteki etkileri, kendi milletine özgü olan misyon bilinci ve halkı harekete geçirmeyi başaran reformcu istek, söz konusudur. Evanjelik Protestan kesim gibi aynı çağda yer almış olan dini topluluklar, günah olgusu ve bu durumun yönetim, sosyal yapı ve siyasetle olan ilişkisinde püriten düşüncelerin bugüne kadar uzanan etkileri arasında yer almaktadır (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 4). Püriten mirasının belirli bir bölümü, Amerikan siyasi düşüncesi açısından Reform sonrası oluşan Hristiyan teolojisinin püriten inancındaki yerine dayanır (Wald, 1992, s. 42-3).

Amerikan kolonilerini her ne kadar dini çeşitlilik oluşturmuş olsa da aslında püritenler, Bağımsızlık Savaşı öncesinde de etkili ve güçlü bir kişiliğe sahiptir (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 5). Bir nevi Protestan Amerika'nın kuruluşunda kilise ve yönetim arasındaki mükemmeliyetçiliğinin hem bilinçli hem de iradi uygulaması etkili olmuştur (Johnson, 1995, s. 25). Bahsedildiği üzere, püritenliğin birçok özelliği politik teoloji kavramının özünde sahip olduğu işlevlerin temelde benzerlikler gösterdiği ve bunun “işlev odaklı bir perspektif” (Türk, 2019, s. 39) şeklinde değerlendirilmesi, püritenliğin işlevsel olarak da bu kavrama kattığı anlamı ifade etmektedir. Püritenliğin siyasetteki etkileri, halkı harekete geçirebilmesi, misyon bilinci gibi özelliklerinin olması, Amerikan siyasetinin oluşmasında etkili olup, işlevsel açıdan benzerliklerin olmasına örnek olarak gösterilebilir.

Püritenler, göç etmeden önce buldukları ülkelerde kurulu olan dini ve siyasi elitlere ahlaki açıdan mecburi olmayı dayatarak, onları tehdit etmişlerdir. Böylelikle, buldukları yerde etki yaratabildikleri kadar hem zulüm hem de baskı altında yaşamışlardır. Oluşan bu baskı sonucunda püriten topluluğu, 1600'lü yılların ilk

dönemlerinde yeni bir başlangıç yapabilmek adına bir başka dini muhaliflerle birlikte yeni topraklara doğru yola koyulmuşlardır (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 4-5).

Püritenizm, İngiltere’de ortaya çıkan Reform Hareketi’ndeki zayıf olan halkalardan birinde doğmuştur. Püritenliğin amaçları arasında, anavatan olan İngiltere’deki Reform Hareketi’nin, kilise yapısını ve doktrinlerini yeterince değiştiremediğinden dolayı Anglikan Kiliselerinin Katolik etkisinden tamamen kurtarılması isteği yer alır. Bu düşünce, temelde kilisenin arınması olarak başlayıp ardından püritenlerin iç arınmasına ve son olarak toplumun arınması gerektiği fikrine götürmektedir. Püritenlerin kurumsal bir kimliğe sahip olamamasının nedenleri arasında başlangıçta yer alan amaçlar yatmaktadır. Bu amaçlar içerisinde yalnızca reform yapıp alternatif bir kilise inşa etmektense, müesses kiliseyi Katolik etkilerden arındırma söz konusudur (Şahin, 2003, s. 108). Püritenler, yaşanan bu olaylar sonucunda dini geleneklerin oluşmadığı Amerikan topraklarına göç ederek, Protestanlıkta yer alan hem Tanrı hem de insanlık anlayışlarını hür olarak tesis edebilecekleri bir ortam bulup, kiliseyi bu yerde gündelik düşüncenin temel kabullerinden biri haline getirmişlerdir (Wald, 1992, s. 42-3).

Püritenler hakkında yer alan düşünceler arasında hem dini hem de siyasi otoriteyi ayırmak, kilisenin kendi mahkemelerini tanımamak koşuluyla Amerika’nın dini özgürlük anlayışına büyük katkılar sağladığı yer almaktadır (Adam ve Emmerich, 1990, s.14-5). Fakat diğer araştırmacılar, bu görüşün aksine Avrupalıların aslında din özgürlüğünü gerçekleştirebilmeleri için Amerika’ya göç ettiklerini ve ilerleyen dönemlerde bu din hürriyetinin ABD’nin kurucu ilkesi olarak yer aldığını ifade etmiştir. Özellikle 1620 yılında yapılan Myflower sözleşmesinde yer alan Tanrı inancı ile bu ülkeyi birleştirmeye yönelik maddeyi savunanlar, püriten toplum tarafından işletilen, gerçek olan yönetim sistemini görmezden geldiklerini açıklamışlardır (İmga, 2010, s. 70). Koloniler arasında çıkan birçok yasa içinde Yüce Tanrı’dan başka bir ilaha tapmak ya da inanmak suç olarak kabul edilmiş olup birçok Quaker, Tanrı ile olan iletişimde rahiplere ihtiyaç olmadığını öne sürdüğünden dolayı idam edilmiştir. Böylece, birçok Anglikan ile püriten, Tanrı’ya inandıkları halde din özgürlüğüne inanmamışlardır (Gunn, 2006, s. 41-2). Din ve politik yaşam arasında yaşanan değişim ve anlaşmalar, devlet egemeninin ya da hükümdarın egemenliğini meşrulaştırmak ve bu durumu

yapmak için de kutsal anlatıların kullanımını belirlemede “politik teoloji” kavramı kullanılmaktadır. Böylelikle, çıkarılan birçok yasa içerisinde Yüce Tanrı’dan başka bir ilaha tapmak ya da inanmak suç olarak kabul edildiğinden bu kavram, yukarıda yapılan tanımından ötürü egemenliğin neden meşru hale geldiğini ifade etmede yardımcı olmaktadır.

New England kolonisinde yer alan püritenler, 1630 yılından beri egemenliklerini devam ettirip hem teolojik hem de siyasi ilkelerini anayasal sürece aktarma imkânı bulmuşlardır. Püriten yaklaşımda devlet ve kilise, Tanrı otoritesinin iki farklı görünümü olarak tasvir edilmiştir. Farklı iki kurumun antlaşmaya dayalı farklı işlevleri yer almaktadır. Bu görüş dâhilinde kilise, vaaz veren, ayinlerle ilgilenen papazlar ya da eğitimciler tarafından yönetilirken, devlet ise kamusal işlerde suçluların cezasını veren, toplumsal düzeni koruyan ve kanunlarla hareket eden otoriteler tarafından yönetilmektedir. New England’da devlet ve kilise ayrılığını inşa edebilmek adına püritenler, korumacı bir mekanizma geliştirmişlerdir. Bu mekanizmaya göre, her iki kurum da kendi görevleriyle ilgilenmelidir. Kilise çalışanları asla siyasi zümreye katılamazken devlet görevlilerini de eleştirmeleri engellenmiştir. Aynı şekilde siyasi zümrede çalışan kesimin, dini alanda görevde bulunmaları ve kilise yönetiminin iç meselelerine karışmaları engellenmiş olup, kilise görevlilerini tenkit etmeleri de yasaklanmıştır (Witte, 2006, s. 378-9).

Püritenizm algısında, Tanrı otoritesi altında iki kurum olan devlet ve kilise, birbirlerinden ayrı tutulmaya çalışılsa da pratikte hem doğaları gereği hem de işlevlerinden ötürü ayrılmaz bir bütündür. Bu algıdan dolayı, bu iki kurumun karşılıklı iş birliği içinde olmaları tuhaf karşılanmamıştır. Devlet otoritesi altında bulunan mekânlar, kiliselere kullanmaları için bağışlanmıştır. Hem papazlara hem de kilise üyelerine destek vermek amacıyla belirli vergiler sağlanmıştır. Seçili dini örgütlere, eğitim kurumlarına karşı bazı ayrıcalıklar tanınmış olup vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bazı mülkler ki bunlar, dini amaçlı kullanılarak verilen hizmetler, özel ceza kanunlarına tabi tutulmuştur. Resmi kurumlar aracılığıyla Pazar ve geri kalan dini günlerin unutulmaması adına belirli tedbir ve uygulamalar düzenlenmiştir. Buna karşılık kilise mensupları tarafından da devlet için çeşitli yardımlar sağlanmıştır. Kilise mensuplarının toplantı için kullandıkları binaların, siyasi amaçlı toplantılara, eğitim ve

kütüphanecilik hizmetlerine, doğumdan başlayıp ölüme kadarki süreçte yer alan evlilik törenlerine kadar eşlik etmesine izin verilmiştir. Ayrıca kiliseler tarafından kamusal kurumlara manevi güç sağlanmış olup kamu görevlilerine siyasi olaylara karşı daha etkin olmaları için destek verilmiştir. Bu yönde, her yıl yapılan Hristiyanlığın politik esaslarına dair seçim gününde verilen vaazlar söz konusudur. Ek olarak kilise mensupları, hem yasama meclisine hem de mahkemelere “Tanrısal hukuka” yönelik bilgi sağlayarak önerilerde bulunmuştur (Witte, 2006, s. 379-80). Böylelikle, püritenlik anlayışında devlet ve kilise ayrı tutulsa bile her ikisinin Tanrı’dan geldiği ifade edilmiştir. Ulutürk’ün tanımı gibi politik teoloji, karşılıklı olarak dinin devlet devletin de bir din haline gelme imkânını anlatmak istemiştir (Ulutürk, 2010, s. 1). Dinin siyasi kullanımı şeklinde de genel bir tanıma sahip olan politik teoloji, püritenlik algısının siyasi arenada nasıl kullanıldığını analiz etmede yardımcı olabilmektedir.

Püritenizm anlayışında, devlet ve insan yapısı sayılan tüm kurumların aslında içi boş ya da çürük olduğuna dair görüş yer almaktadır. Bu sebepten ötürü, püriten anlayışta otokratik yönetim şekline karşı direniş düşüncesi vardır. Püritenliğin otokrasiye olan tavrı sonucunda, bir nevi demokrasi açısından gözle görülebilir bir katkının yanında insanın kendi isteği ve iradesi sonucu oluşan bir sivil düzen söz konusudur (Reichley, 1985, s. 57). Püritenler, Reformu’n varisleri olarak, hem İncil’i artık tek başına herhangi bir dini aracı olmadan okuyabilecekleri için hem de Tanrı ile olan ilişkilerde herhangi bir aracı olma durumunu reddettiklerinden ötürü eğitime verdikleri önem büyüktür. Birleşik Devletlerde ise, bu durumu görmek mümkündür. Birçok köklü hale gelen eğitim kurumları, kiliseler tarafından kurulmuş olup teoloji, doğa bilimleri, Latince ve Grekçe diller olmak üzere birçok disiplin, eğitim müfredatında yer alan önemli parçalardan biridir. Harvard Üniversitesi, ülke genelinde yer alan en eski eğitim kurumlarından biri olup püriten alt yapısı olan eğitim kurumudur (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 7). Amerikan siyasal kültürünü etkileyen Püriten doktriniyle beraber Amerikan halkına etkili ve güçlü bir ahlaki yetkinliği miras olarak bırakmıştır. Bu durumu, siyasi hareketlerde yer alan dini etkiler bugüne değin kendini göstermektedir (İmga, 2010, s. 77). Kahn’ın açıklamasına göre, “modern ulus devletin siyaseti gerçekten kiliseyi reddetti, ancak aynı zamanda yeni bir kutsal deneyim alanı

sundu” (Kahn, 2012, s. 26). Böylelikle, sunulan yeni kutsal deneyim alanına örnek olarak püritenlerin eğitim başlığı altında ABD’ye bıraktıkları yetkin miras gösterilebilir.

Amerika’nın kuruluşunda etkili olan Protestan Hristiyanlık, siyasi hayatta dahi kendini göstermektedir. Böyle bir etkinin oluşması, püriten düşüncede yer alan üç temel özelliğe dayanmaktadır. Bu özellikler, “sözleşme teolojisi, ilk günah yaklaşımı ve seçilmiş insanlar” doktrinlerinden oluşmaktadır. Böylece her bir düşünce, püriten halefleri tarafından ve püriten düşünürlerce siyasi açıdan uygulama alanı oluşturmuştur. Politik teoloji kavramı etrafında değerlendirilen bu doktrinler, püritenizmin siyasi arenadaki varlığını keskinleştirip, etkinliğini artırdığı söylenebilir. Sözleşme teolojisi, daha çok yönetime itaat etmenin hangi koşullar altında olup olmayacağına karar vermekle ilgilidir. İlk günah yaklaşımı ise insanın aslında günahkâr bir varlık olduğu ve bunun, istikrarlı yönetimin inşa edilmesi açısından önemli bir seçenek olduğudur. Seçilmiş olma fikri ise, Amerikalıları özellikle ait oldukları ulusu, misyoner bir düşünce yapısıyla tahayyül etmelerini sağlamaktadır (Wald, 1992, s. 45). Böylelikle, her biri politikanın teoloji ile olan hareket alanını genişletmesine yardımcı olmuştur.

Amerika siyasi düşüncesinde ana karakterlerden biri olan sözleşme teolojisi, yöneticiler ile vatandaşlar arasında geçen, yönetimin bu sözleşmeye aykırı davranması sonucu hükümsüz sayılabilen ve şarta dayalı olan bir sözleşme anlayışıdır (Wald, 1992, s. 46). Bu anlayış sonucunda Amerikan sistemi ile püriten inanç arasında benzer bir ilişki bulmak mümkündür. “Kralların ilahi hakları” düşüncesini reddeden Püritenler, bir nevi sözleşmeye bağlı olan teolojiyi kendi inançlarına eklemişlerdir. Lakin bu sözleşme, her iki taraf için de geçerli sayılan bir yükümlülük içermemektedir (Reichley, 1985, s. 55). Bu anlayışa dayanarak, halkın Tanrı ile olan antlaşması neticesinde oluşan bir yönetim fikri söz konusudur. Bu duruma ek olarak hem özerk hem de özyönetime dayalı, cemaati esas alan püriten kiliseler inşa edilmiştir. Böylece, özyönetimci topluluk anlayışının gelişmesi, bu doktrinin bir nevi siyasi alanda zuhur bulmasındadır (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 5). Püritenler, sözleşme anlayışına göre kiliseyi yeniden tanımlayarak, herhangi bir coğrafyada egemenlik sahibi bir kurum olmaktan çıkarıp Tanrı’nın aslında bu dünyadaki aracı olarak tanımlamıştır. Sivil toplum alanına zamanla yayılan bu sözleşme fikri, yönetim anlayışının oluşmasını sağlamıştır (Wald, 1992, s. 46).

Amerikan siyasi fikrin oluşmasında etkili olan bir diğer doktrin ise ilk günah anlayışıdır. Bu püriten anlayışa göre siyasi önderler, diğer insanlar gibi baştan çıkartılmaya meyillidirler. Bu sebepten dolayı böyle bir durumun yaşanmaması için belirli önlemler alınması gerekir. Bazı araştırmacılar, “ilk günah anlayışı” doğrultusunda James Madison’ın, Anayasa’da yer alan siyasi gücün hem dağılmasına hem de kontrol altına alınmasına yönelik fikir ve görüşlerini, püriten Hristiyanlığın kültürel etkisi olarak yorumlamaktadır. Diğer taraftan araştırmacıların bazıları da bu anlayışa karşılık aslında ilk dönem Amerikalıların Avrupa’da yaşanan Fransız Devrimi’ne neden olan ütopyik ve romantik düşüncelerden kaçınmak amaçlı olduğunu ifade etmiştir (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 6). Siyasi liderlerin iktidarı şekillendirirken kullandıkları metotlar, bir nevi püriten anlayıştan gelmektedir. Teolojinin bu denli yönetim içinde kullanılması, püritenizmin toplum üzerindeki etkinliğinden kaynaklanırken ayrıca zamanında bu topraklara göç etme nedeni de ön plandadır.

Amerika’nın kuruluşunda esasen üç ana unsur bulunmaktadır: Maruz kaldıkları baskıdan kaçarak kendilerine yeni bir yurt ve örnek bir yer kurmak. Kendilerini Tanrı tarafından seçilmiş topluluk şeklinde göreyerek kendilerine özel bir görevin vaat edilmiş olması; son olarak, kendilerine özgü olan dünya düzenini kurup ardından bu kurulan düzeni diğer uluslara da aktarmaktır (Kırtunç, 2005, s. 101). Bu açıdan püritenler, sadece Amerika’yı kendi dinlerini özgürce yaşayabilecekleri bir yer olarak görmemişlerdir. Ayrıca, kutsal bir ulusu inşa edebilecekleri ve eski dünyanın vermiş olduğu çürümüşlükten yeni bir dünya, yeni bir mekân ortaya çıkarabilmeyi hedeflemişlerdir. Böylece püritenler, kurdukları bu Yeni Dünya’ya kutsal bir anlam yüklemişlerdir. Bu bakış açısı, Amerika başkanlarının söylemlerinde de zuhur bulmaktadır. Amerikan başkanlarından biri olan Ronald Reagan, diğer uluslara da yol göstermek maksadıyla sıkça kullandığı “Tepede Parlayan Şehir (Shining City Upon a Hill)” söylemi, püritenizmde yer alan metaforlardan biridir. Böylelikle kurulan bu yeni ulus, kendilerini hem seçilmiş insanlar hem de kutsal olanın aktif araçları olarak tabir etmektedir (Johnson, 1995, s. 25). Özellikle politik teoloji kavramında yer alan dini söylemler ve metaforlar, siyasi liderler tarafından kullanılmıştır. Bu durum, halkı bir arada tutmaya yararken ayrıca toplum üzerinde dini etkinlik sağlayarak, yönetime karşı itaati kolaylaştırmaktadır.

“Seçilmiş insanlar” fikri, bir nevi kendilerinin dünyadaki geri kalan insanları kurtaracak bir millet olarak tasvir edilmesidir. Böylelikle, önceden kaderi belli olan bu milletin “seçilmişlik” anlayışı, kutsal anlamda bir sorumluluk duygusu oluşturmaktadır. Püritenlerin zamanında dini yönden yozlaşmış ve baskı altında yaşadığı yerleri geride bırakarak geldikleri bu ilahi topraklar, zamanı geldiğinde “Tanrı Krallığı’na” münasip bir yer olmalıdır inancıyla hareket edilmiştir (Ataç ve Gürsel, 2005, s. 76). Bu inanç doğrultusunda hareket edilmesi, Amerikan siyasi emellerinin ne yönde şekillendiğini göstermektedir. Seçilmişlik anlayışı, yönetimde yer alan liderlerin teolojik açıdan hareket alanını genişleterek, politika içinde belirli bir gücün oluşmasına neden olduğu söylenebilir.

Amerikan başkanlarından biri olan George W. Bush’un 2004 yılında tekrar başkan seçilmesi ile gündemden düşmeyen, Amerikalı halkın kendilerine isnat ettikleri bu hususi misyon, Amerika Birleşik Devletleri’nin kuruluşunda yer alan en etkili mitlerden biridir. Bu fikir, Püriten göçmenlerin kıtaya yerleşmesi ile oluşarak, tarihsel süreç boyunca güç kazanıp Amerika’nın siyasi kültürünü hem etkilemiş hem de günümüze damgasını bırakan bir iz olarak kalmıştır (Ataç ve Gürsel, 2005, s. 73). 1820-30’larda Başkan James Monroe tarafından ilan edilmiş olan “Kaçınılmaz yazgı (manifest destiny)” doktrini ile Batı’ya açılmayı bir nevi ABD’nin hem kaderi hem de görevi olarak Amerikalılar tarafından kabul edilmiştir. Bu doktrin, Pasifik kıyısından başlayıp ileriye doğru açılmayı Amerika’nın özel bir sorumluluğu olarak göstermektedir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri’nde, kendisinin de yer aldığı yarımküredeki diğer devletlerin özel olarak koruyuculuğunu savunan “Monroe Doktrini” bildirisi söz konusudur. Bu yolla Amerikalılar “demokrasi başlığı altında”, Orta ve Güney Amerika’da yer alan ülkelerin ekonomilerine, siyasetlerine ve genel olarak yaşamlarına hem askeri yolla hem de şirketler aracılığıyla müdahalede bulunmuştur (D’antonio ve Hoge, 2006, s. 354). Böylelikle, püritenlerin Amerikan halkına yüklediği özel misyon, politik teoloji kavramında yer alan argümanların aracılığı ile dünya çapında ses getirir hale gelmiştir. Siyasi liderlerin söylemleri ve ürettikleri politikalar, püriten metaforlarının siyasi alanda kullanımını sağlamıştır. Özellikle, “demokrasi” söylemi ile yapılan eylemler, püritenizm algısının pratikteki yansımalarını göstermektedir.

Amerikalı siyasi liderler, kötülüğü yok etmeye yönelik yapılan hareketleri desteklemeye çalışmışlardır. Özellikle, ahlaki olan değerleri siyasi alana aktarırken tam tersi olarak siyasi konuları da ahlaki konulardan biri olarak görmüşlerdir. Bu durum Amerika toplumunda açıkça kendini belli etmiştir. Siyasiler arasında yer alan Abraham Lincoln'un kurulan bu Birliği koruma adına uyguladığı kararlılık, yeryüzünü demokrasi için güvenli hale getirmeyi planlayan politikası ile Woodrow Wilson ve J. F. Kennedy'nin Barış Gücü politikası, bu zamana kadar hem kader bilinci hem de iyi ve kötü olarak belirli bir misyon ile hareket etmişlerdir (Fowler ve Hertzke, 1995, s. 5). Baştan beri kendilerini seçilmiş insanlar olarak gören Amerikalılar, buldukları yerde oluşturdukları kutsal dönüşümü, tüm dünyaya yayma çabası içinde ilerlemişlerdir. Böylece Birleşik Devletleri'nin vaatleri arasında, “şeytanın gücüne son vermek” ve “Tanrı ile barışmanın” insanlığın kurtuluşunda önemli olduğu yer almaktadır (Ataç ve Gürsel, 2005, s. 80). Burada yine “şeytanın gücüne son vermek” ve “Tanrı ile barışmak” söylemlerinin yer alması, Paul Kahn'ın siyaset teorisinin dışında tutulan inanç, fedakârlık ve kutsal bir dizi kavramların yer alması (Kahn, 2012, s. 8) şeklinde açıkladığı politik teoloji tanımından yola çıkarak, siyasette kullanılan teolojik argümanların belirli siyaset türlerini nasıl meşru hale getirdiği gösterilebilir.

Buraya kadar politik teoloji kavramı için önemli yere sahip olan püritenliğin Amerikan siyasetindeki etkisi anlatılmıştır. Ardından bir diğer önemli kavram olan Evanjelizmin, politik teoloji kavramı üzerinden Amerikan tarihindeki etkileri değerlendirilmiştir.

2.3.2. Amerikan Siyasetinde Evanjelizm Etkisi

Bu bölümde politik teoloji kavramı içinde ele alınan evanjelizmin Amerikan siyaseti üzerinden etkileri ve pratikteki yansımaları gösterilmek istenmiştir. İlk olarak evanjelizmin tarihsel kökenine ve kelime anlamına değindikten sonra Amerikan tarihindeki etkinliği incelenmiştir. Fakat unutmamak gerekir ki evanjelizm, aslında başlı başına Amerikan siyasetinde bir konu oluşturabilmektedir. Böylelikle, bu çalışmada evanjelizm, politik teoloji çerçevesinde siyasi liderler üzerinden değerlendirilmiş ve yer yer Amerikan siyasetindeki konumuna da değinilmiştir.

Kelime kökeni olarak evanjelik, “iyi haber” anlamında ve Yunanca olan “euangelion” kelimesinden türemiştir (Spector, 2009, s. 36). Anlamsal açıdan İsa’nın “kurtuluşu” tüm insanlara müjdelemesi şeklinde yorumlanırken, bu dini öğreti, Protestan Reformu ile ortaya çıkmıştır. Düşünürler olarak, “Martin Luther, John Calvin ve John Knox”, bir nevi Roma Katolik Kilisesi’ne ait geleneklerin, uygulamaların ve otoritenin yanlış olduğunu ifade ederek bu duruma karşı çıkmışlar ve böylece, Hristiyanlık dininin yenilenmesi adına Protestanlığı başlatmışlardır. Bireyin kendi inancında yalnızca İncil’in, insanın kurtuluşunda ise tek aracın İsa peygamber olması gerektiğini açıklamışlardır. Böylelikle kilise ve rahiplerin, inanan kesim üzerindeki etkisi sorgulanmıştır (Oran, 2017, s. 2022).

Protestan Hristiyanlığa dayanan Evanjelizm, temelde dört ayırt edici düşünceye dayanmaktadır. İlk olarak, Mukaddes kitabın, ahlak ve din açısından tek bir otorite olduğuna dair inanç; ikinci olarak, insanlığın kurtuluşu için tek kaynağın İsa’nın haç üzerindeki ölümüne dair olan inanç; üçüncüsü, yeniden doğumun olabileceğine dair inancın varlığıdır. Son olarak ise Evanjelik inancı yaymak ve Tanrı’ya hizmet etmenin aslında gerçek olan dinin yapılması gerekenleri arasında yer aldığına dair olan inancı kapsamaktadır (McGrath, 2015, s. 5-6).

Siyasal açıdan değerlendirildiğinde Evanjelizm, temelde beş ayırt edici özelliğe sahiptir. İlk olarak, “öteki dünyanın üstünlüğü”; dünya ve ahiret vatandaşlığı; insan onuruna olan saygı; bireysel açıdan sorumluluğa öncelik tanınması ve son olarak, devlet otoritesinin sınırlandırılmış halde olmasıdır (Amstutz, 2014, s. 80-90). Böylelikle, kilise ve devlet, Tanrı ile birey arasında herhangi bir aracı konumuna getirilmemiştir. Her iki kurumun da üstünde olan yüce bir otorite mevcuttur. Evanjelistlere göre devletin görevi, bireylerin temel haklarını ve ortak yararını koruyarak bu konuda hizmet etmesidir. Evanjelizm, siyasi açıdan değerlendirildiğinde tabandan gelişen ve merkezileşmemiş gayri resmi hareket şeklinde yayılmıştır. Ayrıca, Roma Katolik Kilisesi’nde yer alan doktrinlerden farklı olarak, herhangi bir papaya veya otoriteye sahip olmadığından ötürü gayri resmi olarak ilerleyen kurum ve girişimlerle, dinamik bir dini hareket şeklinde devam etmiştir (Oran, 2017, s. 2022). Böylelikle, evanjelizm politik teoloji kavramında büyük bir yere sahiptir. Özellikle, yukarıda belirledikleri beş ilke ile hem devletin ne

olduğu hem de Tanrı'nın kurulu düzen içerisinde yeri ve üstünlüğü belirtilmiştir. Bu ilkeler, Amerikan siyasetinin şekillenmesinde büyük bir etkinliğe sahiptir.

Evanjelicler, erken dönem olan Amerika anayasasını oluşturmada önemli katkılarda bulunmuştur. Püritenler kadar evanjelicler de kurumsal açıdan kilise ve devletin iki ayrı kurum şeklinde devam etmesi gerektiğini savunmuş olup, “Ayrım duvarı” metaforu da onlar için evanjelic yaklaşımın sembollerinden birini oluşturmuştur. Ayrıca kilise ve devletin ayrılığında püritenlerden daha keskin görüşlü olan evanjelicler, her bir dini topluluğun özgürlüğünü korumayı hedeflemişlerdir. Devlet içinde herhangi bir dinin kurulu hale gelmesine ve siyasetle dinin karıştırılmasına engel olmuşlardır. Evanjelicler, din özgürlüğünün “kutsal bir hak” olduğunu iddia ederek, tüm dini yapıların devletin siyasi kontrol ve müdahalelerinden uzak kalması gerektiğini savunurlar. Ayrıca onlar, dini örgütlere yönelik yapılan devlet yardımlarını bir nevi devlet baskısı olarak görüp bu durumdan endişe duyarlar. Böylece püritenlerden farklı olarak dini grupların devlet desteğine karşı çıkarlar. Zira bu yardımların yapılması durumunda devlete karşı minnet borcuna giren dini kurumlar, kendi görevlerinden uzaklaşmış olurlar (Witte, 2006, s. 381-2). Yukarıda da bahsedilen beş ayırt edici özellik içerisinde devletin ne olması gerektiği açıklanırken, burada da devlet ve kilise ayrılarak her iki kurumun farklı olduğu dile getirilmek istenmiştir. Kilise ve devlet, Tanrı ile birey arasında herhangi bir aracı olarak değerlendirilmezken, kurulu bir din, devlet içinde engellenmeye çalışılıp din özgürlüğünü ön plana çıkarmak istemişlerdir.

Evanjelicler, dini azınlık olmalarından dolayı temel endişeleri, siyasi olmaktan çok teolojiktir. Bu yüzden, uzun bir süre baskı altında kaldıklarından, hem kiliseyi devletin elinden hem de dini, bir nevi hukukun etkisinden kurtaracak olan “anayasal bir vasıta” arayarak “siyasal teorinin ilk basamağını” atmışlardır (Witte, 2006, s. 385). Evanjelizm liderlerinden biri olan John Witherspoon'un, Bağımsızlık Bildirisi'nde imzasının bulunmasının yanında devlet ve kilisenin ayrılığı konusunda da önemli çalışmaları vardır. Witherspoon, New Jersey'de yer alan Princeton Üniversitesi'nin başına geçmiştir. Witherspoon, cumhuriyetçi hükümet kurmanın erdem üzerine inşa edilmesi gerektiğini söylerken, gerçek erdem ise gerçek din olan Hristiyanlıkta ortaya çıktığını ifade etmiştir. Böylece Witherspoon'a göre, siyasi liderler, erdemli bir toplum

oluşturmak adına gerçek olan dini yani Hristiyanlığı yüceltmelidir. Ayrıca yöneticiler, dini, baskı altında tutmayıp özendirilmeli, kutsal olan şeylere karşı yapılan saygısızlıkları ve inançsız olanları cezalandırmaya yönelik kanunlar çıkarmalıdır (Adams ve Emmerich, 2003, s. 42). Witherspoon, bu görüşleri savunurken, dinin müesses hale gelmesini de engellemeye çalışıp din özgürlüğünü korumayı hedeflemiştir (Albritton, 2003, s. 5-6). Böylece her ne kadar devlet ve kilise ayrı kurumlar olsa da iyi bir hükümet ve toplum oluşturmak için, dini değerlere ihtiyaç duyulmuştur. “Siyasi liderlerin gerçek olan dini yüceltmeleri”, “kutsal olanı korumak adına ve inançsızları cezalandırmak için kanunların çıkarılması”, politika ve teolojinin karşılıklı olarak işbirliği ve “ortaklaştırıcı bir içerik arayışı” içerisinde olduğu gösterilebilir. Ayrıca Rae'nin Schmitt'in politik teolojisini “modern anayasal devletin teolojik modeli terk etmediğini; fakat teolojinin yapısal kavranışının ifade edilme biçimini değiştirdiğini” (Rae, 2016, s. 558) ifade etmeye çalışırken de kutsal anlatıların modern devlet anlayışı içerisinde devam ettiği gösterilebilir.

Tarihsel süreçte evanjelik kelimesi, özellikle 17. yüzyılda Protestan kiliseleri tarafından Hristiyan öğretilerine olan bağlılıklarını ve devamlılıklarını göstermek adına kullanılmıştır (Albritton, 2003, s. 30). Bu kelime yaygın olarak, İngiltere’de, İskoçya’da, Galler’de ve Britanya’nın hâkim olduğu Kuzey Amerika kolonilerinde “Büyük Uyanış Hareketi” ile kullanılmaya başlanmıştır. İlerleyen bu süreçte Evanjelistler, “Reformist Püriten” öğretilerinin, insanları zenginlik ve gücün ortaya çıkardığı etkilerden alıkoyamadığını ifade ederek, toplumu asıl olan gerçek dindarlığa teşvik edip çağırışlardır. Evanjelizm, 1780’lerde başlayıp 1800’lerin ortasına kadar “İkinci Büyük Uyanış Hareketi” ile ilk başta Amerika olmak üzere dünyada yer alan birçok farklı toplumlara, Amerika’da yer alan Protestan kiliselerinin gönderdiği misyonerler sayesinde, ulaşmayı başarabilmiştir. Evanjelizmi ilerletmek adına, kiliseler inşa edilmiş ve Kutsal Kitap birçok yabancı dillere çevrilerek halka öğretilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, misyonerler tarafından gidilen yerlerde okullar, dispanserler, yetimhaneler ve klinikler açılmış; okuma yazma oranı artırılmış ve tarımsal kalkınma için destek sağlanmıştır. Siyasi açıdan da önemli olan “eşitlik, özgürlük ve insan onuru” gibi kavramlar, farklı kültür ve coğrafyalarda öğretilerek, belirli bir “kültürel dönüşümün” yaşanması söz konusudur. Böylelikle, misyonerler farklı kültür ve diller

üzerindeki uzmanlıkları ile Amerikan uluslararasılığının liderleri haline gelmiştir. Evanjelizm, 1880-1910 tarihleri arasında yaşanan “Üçüncü Büyük Uyanış” ile Latin Amerika, Afrika ve Asya’da yayılarak küresel hale gelmiştir (Oran, 2017, s. 2023).

Anlatıldığı üzere, Büyük Uyanış hareketi ile evanjelizm, kendi varlığını politik arenada daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Gönderilen misyonerler, kurulan kiliseler ve eğitim kurumları ardından hastaneler bunlar tamamen, politik teoloji kavramının pratiğe yansıtılmasını sağlayan araçlardır. Evanjelistler, bu araçları kullanarak politika içinde kendi inançlarını halka karşı empoze etmek istemişlerdir.

20. yüzyılın ilk yarısında evanjelizm, Protestanlıkta yer alan Anglikanizm, Metodizm ve Luteranizmden farklı olarak öncelikle, Hristiyan sağ ve Amerikan alt sınıf arasında gelişmeye başlamıştır (Murray ve Worth, 2013, s. 738). ABD içinde Hristiyan sağ kesimi, ilk olarak “muhafazakâr Evanjelistler” olmak üzere “Cumhuriyetçi Parti’de yer alan Katolikler” oluşturmaktadır. Bu kesim, siyasi sorunlara karşı dini inançları doğrultusunda hareket etmektedir. Özellikle ötenazi, kürtaj, kök hücre araştırmaları, cinsellik ve serbest piyasa ekonomisi gibi alanlarda “ahlaki muhafazakârlığı” savunarak parti içinde örgütlenebilmektedirler (Oran, 2017, s. 2024). Evanjelistler, Amerikan siyasetinde birçok politik çalışmalar üzerinde etkinliğini koruyarak, siyasi partiler içinde yerini almaktadır. Kavka’nın politik teolojisi, siyasi kavramların desekularizasyonu ve bir devletin yasalarının doğruluğunu bir kişi veya kişinin otoritesi ve kararlarında köklendirmeyi amaçlayan bir disiplin olması (Kavka, 2018, s. 699-700) şeklinde ifade etmesi, Evanjelistlerin siyasi arena içerisindeki yerini analiz etmede yardımcı olmaktadır.

Evanjelistler, ortaya çıkardıkları birçok farklı hedef ve amaçlar doğrultusunda “dini partizan” söylemini ilerleterek kendi etki ve güç alanlarını artırmış oldular. Özellikle bir grup kilise liderlerinin kendilerini “köktendinci” şeklinde yapılan yorumlardan uzaklaştırarak “yeni evanjelizmi”, artık resmi olarak kurumsal hale getirebilmelerinde bu durum etkili olmuştur. Ayrıca 1943 yılında “Ulusal Evanjelistler Birliğini” kurarak daha etkili hale gelmişlerdir (Spector, 2009, s. 40). Böylece, kullanılan bu dini söylemler, hükümetin ya da devletin egemenliğini meşru hale

getirebilmede yardımcı olmaktadır. Bu durum onların politika içindeki yerini sağlamlaştırırken, halkın bu yönde etkilenmesini de sağlamıştır.

Evanjeliklere göre Kutsal Kitap, dünya üzerinde adalet ve barışı korumak adına sekiz ahlaki ilkenin kaynağını sağlamaktadır. Bunlar: Devletin ahlaki açıdan meşruiyeti; Tanrı'nın her şeyin üstünde ve egemen olması; bireylerin önceliği; günahın evrensel oluşu; sevginin önceliği; hak talebi; barış farzı ve son olarak affetmenin gerekliliği ilkesidir (Amstutz, 2014, s. 21-31). Evanjelikler'e göre, dinin asıl aracı olan Kutsal Kitap'ın oluşturduğu bu ilkeler, Tanrı ve devletin karşılıklı ilişkilerinin dünya üzerindeki ikame yollarını ve Kutsal Kitap'ın bu konudaki etkinliğini ön plana çıkarmıştır.

İlk olarak devletin ahlaki açıdan meşruiyetine göre, insanlar sosyal birer varlık olduklarından ötürü, onların ortak yararını garanti edebilmek için belirli bir düzen ve siyasal kurumların varlığı gereklidir. Bu durum ise Kutsal Kitap'ta, İsrailoğullarının tutsaklıktan kurtuluşuna ve Tanrı'nın İsrailoğullarına yeni bir ülke vereceğine dair olan vaadine dayanmaktadır. Tanrı ülkesinde inanan kesim, Tanrı'nın emirlerini hem bireysel hem de kolektif olarak yerine getirebileceği siyasal bir düzen inşa edip, bu durumu devam ettirebilme sorumluluğuna sahiptir. Ayrıca Tanrı'nın yarattığı düzenin kurucu birer parçası olarak devletler, meşrudurlar. İkinci olarak, Tanrı'nın her şeye egemen olması: Tüm bireyler, yaratılanlar, uluslar ve topluluklar kadir-i mutlak olan Tanrı'nın hem hükmüne hem de yargısına tabidir. Üçüncüsü, bireylerin önceliği: İnsanlar aslında Tanrı ülkesinde ayrıcalıklıdır. Bunun sebebi ise, insanların Tanrı'nın suretinden yaratılmış olması ve İsa'nın kefareti ile aşkın olan bir değere sahip olmasıdır. Böylece, insanlar sorumlu, eşit ve özgür bireyler olarak bir nevi insan onurunun taşıyıcı halindedirler. Bu durum, insan haklarının evrenselliğine dinsel bir altyapı oluşturmaktadır (Oran, 2017, s. 2025). Bu açıdan bakıldığında evanjelistler, toplumu ve siyasi düzeni oluşturan her bir durumu, Kutsal Kitap ile bağdaştırıp tarihsel bir geçmiş ortaya koymuşlardır. Bireye verilen önceliğin Tanrısal bir geçmişe sahip olarak, bu durumun insan hakları ile evrenselliğe ulaşması, politika içerisinde yer alan yapı unsurlarının dini argümanlarla karakterize edilip kullanılması sonucu siyasi uygulamaların etkinliğinin meşru bir zemine aktarıldığı söylenebilir.

Dördüncüsü, günahın evrensel oluşu: İnsan kusursuz yaratılmamış olup, doğasında bulunan egoizm, insanın doğru hareket etmesini engellemektedir. Bu sebepten dolayı insan, kendi düşünce ve davranışlarının sınırlarını belirleyip hem aklı hem de bedeni ve ruhuyla günahattan uzak kalmalıdır. Beşincisi, sevginin önceliği: Kutsal Kitap'ın ilk emri olarak, tüm kalbinle, aklınla, gücünle ve ruhunla Tanrı'yı sevmektir. İkinci emir ise, komşunu bir nevi kendini sevdiğin gibi sevebilmeyi öğütlemektir. İnsanlar arasında oluşan işbirliği ve dayanışmanın temeli, insanların karşılıklı sevgisinden ortaya çıkar. Böylece, Tanrı sevgisinin evrensel ve mutlak olması gibi tüm ulusların ve toplulukların birbirlerini korumaları, hakça bir sistem ve adalet düzenini sağlamış olacaktır. Altıncısı, hak talebi: İnsanların kötülükten kaçıp hak yolunda ilerlemek istemeleri, Tanrı sevgisinden kaynaklanmaktadır. Bu yolla, devletlerin hem iç hem de dış meselelerinde karşılıklı güç ve çıkar mücadelelerini dengelemeye çalışmaları, bir nevi karşılıklı olacak şekilde kardeşlik ve sevgi ile mümkündür. Bu ilke, hakkaniyetle ilgili olmayıp, hukukun adil olarak işlemesidir. Yedincisi, barış farzı: Hristiyan inancına dayanarak, siyasi topluluklar arasında yer alan ve kendi içlerinde barışı kurup, devam ettirmeye çalışanlar bir nevi Tanrı'nın çocukları olarak görülmektedir. Dolayısıyla siyasi barış; hak, adalet, yasa ve kuralların bir nevi devletin zoruyla yapılması ile sağlanmaktadır. Son olarak affetmenin gerekliliği: Hristiyan etiğinde yer alan en önemli unsurlardan biri bağışlamadır. İsa'nın kefareti ile Tanrı'nın günahları bağışlamasını insanlar örnek alarak aslında birbirlerini bağışlamalıdır (Oran, 2017, s. 2025-6). Bu ilkelerde de görüldüğü üzere, Hristiyan inancına dayanarak birçok siyasi hareketler şekillenmiş ve birçok siyasi kavramlar dini açıdan değerlendirip politik teoloji kavramının argümanı olarak kullanılmıştır. "İsa'nın kefareti", "Tanrı'nın çocukları" gibi söylemler politik teoloji kavramı içerisinde değerlendirilebilecek söylemleri oluşturabilmektedir.

Evanjelizmin bu değerleri ile Amerika içinde 1980 yılından itibaren yeni bir muhafazakârlık anlayışı yükselmeye başlamıştır. Bu yeni muhafazakârlık, iç ve dış politikalarda önemli etkiler bıraktığı gibi 1970'lerde başlayan ve yozlaştığı iddia edilen kültüre karşı eleştiriler getirmiştir. Böylelikle, kültür savaşına teşvik söz konusu iken yeni muhafazakârlar ile sağcı muhafazakârlar, ortaya çıkan kültür savaşında birbirleriyle iş birliği halindedirler. Bu işbirliğine neden olan sebepler arasında felsefe, sanat ve

eğitimde ahlaki açıdan belirli ilke ve değerlerin azalmış olması; devamında ise LGBT, siyahi ve yerlilerin ardından feministlerin haklarını savunan politikaların başarılı ve kürtajın da yasal hale gelmesini sağlayan düzenlemeler yer almaktadır. Ayrıca, yeni muhafazakâr kesime göre vatanseverlik, hem özel hem de kamu alanında özendirilmeli ve teşvik edilmelidir. Böylelikle etkili bir dış politika, ancak içeriden g alabilen bir Amerikan kimliği üzerine inşa edilmesi ile mümkündür (Oran, 2017, s. 2026). Evanjelizmde yer alan bu değerler, muhafazakârlık içerisinde birçok yeni ortak amaca hizmet etmektedir. Ruston'a göre, teoloji geçmişte ve hatta şimdi bile insan hayatının politik belirleyicilerinde önemli bir yere sahiptir (Ruston, 1980, s. 4). Böylelikle politik teoloji, biçimsel kalıpların, dışavurumsal alışkanlıkların, anlatı türlerinin ve metafizik sorunların tekrarını ciddiye alarak (Political Theology Network, 2012) teolojinin geçmişten beri insan hayatının her alanında yer aldığı ve modernitenin getirdiği ayrılığın tamamen olamayacağı şeklinde ifade edilmiştir.

Amerikan tarihinde birçok başkan, kriz zamanlarında dini söyleme başvurarak, kendi yönetimlerinin aslında tarihi önemine vurgu yapmak istemiştir. Tarihte yer alan Başkan Wilson ve Roosevelt, "şer retoriğini" iç politika üzerinden ülkeyi savaşa karşı bir arada tutup düzeni sağlayabilmek amacıyla kullanmıştır (Klein, 2004, s. 454). Evanjelizm içinde yer alan Amerikan Başkanı Jimmy Carter ise, inancının getirdiği misyon ve değerlerle beraber dış politika söylemlerinde insan haklarına olan vurguyu ön plana çıkarılmıştır (Steding, 2014, s. 39). Aynı şekilde 1981'de Amerikan Başkanı olan Ronald Reagan, evanjelizmin ilke ve ideallerine bağlı kalarak muhafazakrlığın lobi gurubu içinde önemli hale gelmesini sağlamıştır. Ulusal Evanjelikler Birliği'nin yapılan yıllık toplantısında özellikle "nükleer caydırıcılık" konusuna karşı çıkanlara Başkan Reagan, "şer imparatorluğunun gösterdiği saldırgan hareketleri ve Tanrı'nın gerçeklerini görmezden geldiklerini" söyleyerek karşı tarafa meydan okumuştur (Oran, 2017, s. 2027). SSCB'yi "Tanrısız Tiranlık" şeklinde tanımlayan Başkan Reagan, Sovyetler Birliği'ne karşı yapılan mücadelenin aslında "yanlışın doğruya", "iyinin şerre" karşı mücadelesini anlatmaktadır. Soğuk Savaş dönemi içinde ABD ve SSCB arasında yaşanan durumu, "şer imparatorluğuna" yani SSCB'ye karşı "zgr batı dünyanın lideri" olan ABD'nin zafer ile sonuçlanacağını ifade etmiştir (Steding, 2014, s. 113).

Ayrıca, Howard Phillips ve Jerry Falwell liderliğindeki ‘Ahlaki Çoğunluk’⁶, Reagan’ı ‘Tanrı yanlısı, aile yanlısı ve Amerikan yanlısı nedenleri’ için desteklemiştir. Richard V. Pierard’a göre, Ahlaki Çoğunluk, “Amerika’yı Tanrı’ya geri getirecek tanrısal, evanjelik bir Hristiyan olduğuna inandıkları Reagan için kendilerini seçim kampanyasına dâhil etmişlerdir.” (Pierard, 1985, s. 99). Reagan, “Biz Tanrı’nın altında bir milletiz ve Tanrı’nın bizim özgür olmamızı amaçladığına inanıyorum” diyerek özgürlüğü dinsel bir erdem olarak göstermekte ve bu amaca yönelik hükümet politikalarının yönünü belirlemektedir (Reagan, 1981). Genel olarak Reagan, dini kendi dini tabanına hitap etmek ve iç ve dış politikaları için bir alt yapı oluşturmak adına kullanmıştır. Böylece, insanları dini bir kimlik altında birleştirmek için Amerikan sivil din kavramlarını kullanırken, dini belirli bir mezhebe yani evanjeliklere hitap etmek adına da sık sık kullanmıştır. (Lempres, 2018, s. 60).

Tarihte yer alan bu başkanların birçok söylemi, aslında politik teolojinin geleneğe özgü bir teolojik terimden yeni kavramsal kaynaklar üretebiliyor olmasına örnek olarak gösterilebilir. Dini açıdan “yanlış”, “doğru”, “iyi”, “şer” ve “Tanrısız Tiranlık” kavramlarının politika içinde kullanılması, din dilinin hâkimiyetini ve bu dilin halkı yönlendirmek için kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca bu söylemlerin, liderler tarafından muhafazakâr olan Amerika halkının bir sonraki seçimlerde oylarını toplamak için de kullanıldığını söylemek yanlış olmaz. Nasıl olsa çoğu liderlerin başa geçmesinde Evanjelistlerin oyları ve onların çabaları önem arz etmektedir.

Böylece, Protestanlığın köktenci tarafını oluşturan evanjelistler, Amerikan siyasetinde iyi örgütlenmeleri sonucunda etkili bir role sahiptir. 1970 ve 1980’li yıllarda bu dini grup, Hristiyan sağ olarak anılmaya başlarken, ilk olarak Amerikan Başkanı olan Richard Nixon’ın başkanlığında bu evanjelist politikalar pratiğe geçmeye başlamıştır (Arslan ve Arı, 2004, s. 38). Hristiyan sağ içerisinde yerini alan evanjelikler, dini değerleri, Amerikan siyasetinde egemen hale getirmeye çalışırken özellikle 1980 seçimleri ile Cumhuriyetçi Parti içerisinde yerini alan Ronald Reagan’a başkanlık için destek sağlamıştır. Bu dini grup, yapılan her seçimde halkı yönlendirmek için milyonlarca broşür basmıştır. Bu durumu görev haline getiren evanjelistler, Hristiyan

---

⁶ Okullarda ibadet edilmesine izin verilmesi ve kürtaja karşı katı yasalar da dâhil olmak üzere muhafazakar ve dini bir gündemi iletme için 1970’lerde kurulan bir siyasi eylem grubu.

sağ içinde işbirliği yaparak, sağlanan desteği siyasi bir güce dönüştürebilmişlerdir (Çaha, 2008, s. 131-132). Siyasi gruplar, savundukları ideoloji ya da görüşler doğrultusunda politika içinde savundukları dini görüşlerin yerini ve konumunu belirleyebilirken, ayrıca din ve politik yaşam arasındaki değişim ve anlaşmalardan ötürü belirli türden siyasi topluluklara ya da devlete itaati sağlamak adına dini inanç ve kutsal anlatılar kullanılmaktadır (Political Theology, 2012).

Amerikan Başkanı olan George W. Bush'un başkanlık dönemi, tarihte dinin siyaset ile birlikteliğinin hat safhaya çıktığı dönemdir. Bush, ilk defa Amerikan başkanı olarak dini bir hareketin lideri şeklinde algılanmıştır. Hatta kilise ve kilise mensupları, halkı, Bush için oruç tutmaya ve dua etmeye davet etmiştir. Kiliseler, Bush'un bu siyasi çıkarlarını ya da hedeflerini konsolide etmek adına kendi aralarında örgütlenmişlerdir (Yıldırım, 2015, s. 103). Birçok evanjelist, Bush döneminde kıyamet savaşının aslında petrol sebebiyle çıkacağını ifade ederek, bu yüzden artan Orta Doğu çatışmalarını Kutsal Kitap'tan atıf yaparak açıklamıştır (Yıldırım, 2015, s. 105). Böylelikle Başkan Bush döneminde Hristiyan değerlere bu kadar atıf yapılıyor olması, gerçek anlamda "Evanjelizm döneminin" yaşandığını göstermektedir (Shriver, 2006, s. 52). D. Jason Berggren ve Nicol C. Rae, "Bush, din ve siyaset arasındaki sınırları bulanıklaştırma anlamında kesinlikle en dindar başkanlar arasında" diye açıklamıştır (Bergen ve Rae, 2017, s. 614). Bush'un 2000 ve 2004 seçimlerindeki en güçlü destek grubu, başkanlık kimliğine yönelik bu güçlü dini bileşenlerini oluşturan evanjelikler ve kiliseye giden kesimdir. Ayrıca, Berggren ve Rae, "Bush'un, siyaseti dini bir görev, bir çağrı, Tanrı ve insanlık için yerine getirilmesi gereken kutsal bir görev olarak gördüğünü" açıklamıştır (Bergen ve Rae, 2017, s. 614-615). Bush'un ilk icra emri, dini grupların hükümet fonu almasına izin veren "İnanç Temelli ve Topluluk Girişimleri Ofisi"ni kurmaktır. Bu nedenle, Bush'un dini görüşü Hristiyanlığın ötesine geçerken, eleştirmenler genellikle Bush'un kilise ve devlet arasındaki ayrımı ihlal ettiğini savunmaktadır (Frontline, 2004).

Hanson, Bush'un "demokratik inancımız ulusumuzun inancından daha fazlası olduğunu" söyleyerek "sivil din fikrini desteklediğini" ve "insanlığımızın doğuştan gelen umududur" diyerek, demokrasinin Tanrı'ya olan inancı taklit eden ve hatta bu inançtan inen bir inanç fikri olduğunu ifade ederek bu durumu pekiştirmektedir

(Hanson, 2001). Bush, 2004 seçimleri boyunca dini vurgulayarak ve Amerika'yı başarıya giden ilahi bir yol bağlamına yerleştirerek güçlü dini tabanına hitap etmiştir. Bush, bu dini bağlamı tarihsel bir çerçeveye yerleştirerek: "Kurulduğumuz günden beri, bu yeryüzündeki her erkek ve kadının hakları, haysiyeti ve eşsiz bir değeri olduğunu ilan ettik, çünkü onlar göğün ve yerin Yaraticısının suretini taşıyorlar." (Bush, 2005).

Bush, yine de Amerika Birleşik Devletleri'ni dini bir çerçeveye yerleştirirken bile, daha geniş bir din görüşü üzerinden ilerlemeye devam etmiştir. İlk açılış konuşmasında olduğu gibi Bush, Hristiyan, Yahudi ve Müslüman temalar dâhilinde konuşmaya başlamıştır:

"Özyönetim, sonunda, benliğin yönetimine dayanır. Bu karakter yapısı ailelerde inşa edilir, standartları olan topluluklar tarafından desteklenir ve ulusal hayatımızda Sina'nın gerçekleri, Dağdaki Vaaz, Kuran'ın sözleri ve halkımızın çeşitli inançları ile sürdürülür. Amerikalılar her nesilde daha önce gelen iyi ve doğru olan her şeyi yeniden onaylayarak ilerliyorlar - dün, bugün ve sonsuza dek aynı olan adalet ve davranış idealleri olarak." (Bush, 2005).

Bush, açıkça bir Hristiyan dininden ziyade, konuşmasını yalnızca Hristiyanlıkla ilişkilendirmeden Amerikan demokrasisini Tanrı'ya ve Kutsal Yazılara bağlayarak Amerikan sivil dinini kullanmıştır. Bu nedenle, Irak Savaşı bağlamında bile, Bush Amerikalıları birbirine bağlamak için dini retoriği kullanmış, farklılıklardan çok dinler arasındaki benzerlikleri vurgulamıştır. Ulusu, Amerikan sivil dini değerleri altında ve Amerika'nın ilahi kaderine yaptığı vurgu ile uluslararası bir tehdide karşı birleştirmiştir (Lempres, 2018, s.70).

Bush'un bu dönemi, politik teoloji kavramının olaylar üzerindeki değerlendirmesine yardımcı olmaktadır. Din dilinin çokça kullanılması ve kiliselerin siyasi olaylar sonucunda halkı yönlendirmeye çalışması, politika içinde dinin etkinliğini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, kavramsal olarak incelendiğinde "oruç", "dua", "Mesih", "kıyamet savaşı", ve "Kutsal Kitap" gibi kavramlar üzerinden politikaların oluşturuluyor olması bile politik teoloji kavramının etkinliğini gösterebilir. Ek olarak kiliselerin, dönemin siyasi liderinin hedefleri için halkı yönlendirmeye çalışmaları da bu durumu icra etmektedir.

Amerikan politikasında evanjeliklerin bu denli etkili olması, Amerika'nın aslında diğer Batılı toplumlara kıyasla daha dindar bir yapıya sahip olmasıyla ilgilidir. Halkın kendi gündelik yaşamında bile dinin güçlü bir etkiye sahip olması, bir yandan dini kuruluşları güçlendirirken bir yandan da ülke içinde “milliyetçilik, din ve siyaset” üçlüsünü bir arada tutmaktadır (Wald ve Calhoun-Brown, 2010, s. 55-6). Böylece, Amerika'da genel olarak dinin halk nezdinde kullanılıyor olması, ülke genelinde dinin etkinlik alanını artırmıştır. Özellikle milliyetçilikte yapılan din vurgusu, bu çalışmanın bir sonraki bölümünde anlatılacaktır. Ardından din ve siyaset ikilisinin, tarihsel süreç boyunca yaşadığı değişim ve birbirlerini ikame etme durumu, Amerikan toplumunda kendini göstermiş ve göstermeye de devam etmektedir.

Sonuç olarak, dini topluluklar, lobi grupları gibi ülke politikalarını doğrudan etkilememektedir; fakat hem halkın hem de karar vericilerin görüşlerini şekillendirmede önemli bir role sahip oldukları için ülkenin iç ve dış politikasını dolaylı yollardan değiştirebilecek siyasi bir araca dönüşebilmektedir (Çoban, 2017, s. 2025). Böylelikle oluşan bu siyasi araç, politik teoloji bağlamında değerlendirilebilir. Bir sonraki bölümde politik teoloji kavramı üzerinden Amerika tarihinde yer alan milliyetçilik, bu kavram içerisinde yer alan din vurgusu ile anlatılacaktır.

2.3.3. Amerikan Dini Milliyetçiliği

Amerikan tarihinde politik teoloji üzerinden değerlendirilecek olan dini milliyetçilik kavramı bu bölümde ele alınacaktır. Dini milliyetçilik nosyonu, Amerikan siyasetinde yer alan önemli bir faktör olarak değerlendirilirken, politik teolojinin de araçlarından biri haline gelmiştir. Milliyetçilik içerisinde bulunan din vurgusu bu konunun ana temasını oluşturmaktadır. Neticesinde siyaset, din ve milliyetçilik üçlüsü, politik arenada geçmişten günümüze kadar varlığını korumaktadır. İlk olarak Amerikan milliyetçiliği nedir sorusuna cevap verilirken, ardından Amerikan tarihinde milliyetçilik söylemleri içerisinde yer alan dini argümanlar, özellikle sivil din kavramı önemli bir yer tutmaktadır, devamında tüm bunlar eşliğinde, politik teoloji bağlamında dini milliyetçiliğin nasıl kullanıldığı açıklanacaktır.

Amerikan milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında herhangi bir ortak sayılabilecek kültür, tarih ya da etnisite söz konusu değildir. Bu ulus, daha çok ideoloji olarak

şekillenip ortaya çıkmıştır (Kazin ve McCartin, 2006, s. 11). Bu ideoloji, “Amerikan Ruhü (American Creed)” ve “Amerikan İstisnailiği (American Exceptionalism)” diyebileceğimiz bu iki nosyonla ifade edilmektedir (Tüter, 2009, s. 11). Amerikan İstisnailiğine göre, Amerika’nın sahip olduğu tarihsel gelişim, ulusal ruh, istisnai tarihi kökenler ve ayırt edici olan siyasi ve dini kurumlar bir nevi gelişmiş olan diğer tüm milletlerden farklıdır (Huntington, 1981, s. 259). Amerikan İstisnailiğinin temel özellikleri arasında “anti-devletçilik”, “sınıfsız bir toplum oluşu”, “âdem-i merkezîyetçilik”, “politik din” ve “bireyselliğe verilen önem” yer almaktadır (Tüter, 2009, s. 11). Böylelikle, Amerikan İstisnailiği içerisinde yer alan kavramlardan biri olarak “politik din”, aslında milliyetçilik algısında yer alan dini unsurun politik teoloji kavramındaki yerini vurgulamaktadır. Amerikan Ruhü anlayışında ise vurgulanmak istenen, tarihte ilk kez Amerika’nın birden çok farklı kültürlerin bir araya gelmesini sağlayarak “yeni bir ulus” oluşturabilmesidir. Bu anlamda, “liberal gelenek” ve “demokratik değerler” Amerikan Ruhunu oluşturan ana değerler arasındadır. Ayrıca diğer Avrupa ülkelerinde yaşandığı gibi Amerika’da da yaşanan Aydınlanma, Avrupa demokratik geleneğinin devamını göstermektedir (Tüter, 2009, s. 12).

Yukarıda bahsedilen Amerikan ideolojisi, bir nevi “ulus ötesi” olma özelliği ile 18. yüzyıl Aydınlanma ideolojidir (Hofstadter, 1996, s. 24). Amerikan aydınlanmasını diğerlerinden farklı kılan ve kendi özgünlüğünü oluşturmada katkı sağlayan durum, püritenizm içerisinde yer alan “misyon duygusu” ve seküler düşünce eşliğinde dinden kaynağını alan “ahlaki üstünlük” anlayışıdır (Cassara, 1975, s. 21). Aydınlanma ideoloji etrafında gelişen Amerikan ideolojisi, Aydınlanma Dönemi’nin özgünlüğünü oluşturmada yardımcı olan dini yapı ile oluşmuştur. Politik teoloji bağlamında özellikle dini argümanların farkındalığı, siyaset içerisinde belirirken burada da Amerikan ideolojisinin oluşmasında katkı sağlamıştır. Ardından bu durum, Amerikan siyasetinde milliyetçiliğin politik teoloji bağlamında dini etki ve dönüşümlerini göstermiş olacaktır.

Amerikan İstisnailiği açısından Amerikan milliyetçiliğinde, çeşitli kültürel ilkeleri içeren ve etnik temellere sahip olmayan bir millet anlayışı mevcuttur. Böylece, etnik sınırları olmayan Amerikan ulus kimliğini, ulus adına olan bağlılık ve Kuzey Amerika’da yer alan kolonilerin kurulmasıyla ortaya çıkan değerler sistemi oluşturmaktadır. İngiltere’den Kuzey Amerika’ya giden ilk koloni topluluğunda eski

dünyanın bozulmuşluğundan, baskı ve kısıtlamalarından kurtuluş fikri üzerinden hareket edilmiştir. Aralarında özellikle yeniden başlama fikriyle ilerleyen Püriten koloniler, kendi topluluğunu kurma imkânına sahip olmuşlardır. Püriten lider olan John Winthrop, “tepe üzerinde bir şehir olmalıyız” ifadesiyle İsa’nın arzuladığı ideal toplumu inşa etme yolunda hareket ettiğini açıklamıştır. Ayrıca yeni topraklara giden kesimin “seçilmiş” olduğu fikri, tepe üzerinde kurulan şehir miti de dâhil olmak üzere, Amerikan toplumunu oluşturan temeller arasında yerini almıştır. Winthrop’un bu ifadesi, Amerikan tarihinde yer alan “J. F. Kennedy, Ronald Reagan, George W. Bush, Barack Obama” gibi liderler tarafından kullanılmıştır. Böylece, Amerikan ideolojisinde “seçilmişlik” hissiyatı önemli hale gelmiştir. Ayrıca bu hissiyat, “Kaderini Gerçekleştirme (Manifest Destiny)” adıyla Amerikan milliyetçiliğini emperyalist bir sisteme dönüştürmede büyük bir etkiye sahiptir. Amerikan milletinin temel yapı taşları böylece, “Amerikan İdeolojisi” ya da “Amerikanizm” tarafından oluşturulmuştur. Amerikan ulusunda ortak olarak paylaşılan bir tarih, benzersiz bir lisan ya da münhasır bir etnik anlayışının bulunmayışı Amerikan kimliğinin oluşumunu, hem siyasi değerlere hem de coğrafi konuma indirgemıştır (Tatlisu, 2018, s. 35-6).

Püriten lider olan Winthrop’un, yukarıdaki ifadesinde yer alan “tepe üzerindeki şehir”, “seçilmişlik” ve “İsa’nın arzuladığı ideal toplum” (Tatlisu, 2018, s. 35-6) gibi dine yapılan atıflar bulunmaktadır. Bu atıflar ile o dönemde yer alan halkın inancı ve algısı üzerinden bir ulus kurulmaya çalışılırken, politik teoloji bağlamında milliyetçiliğin din ile bağlantısal dönüşümü kendini göstermektedir. Neticesinde İsa’nın arzuladığı ideal toplumu ortaya çıkarmak için ya Kutsal Kitap’a ya da dönemin Püriten liderlerinin yönlendirmelerine başvurulacaktır. Böylelikle dini algının ön planda olduğu bir ulus üzerinden inşa edilen Amerikan siyaseti, politik teolojinin etkinliği etrafında şekillenmeye devam etmiş olacaktır.

Amerikalılar kendilerini Anglosakson olarak nitelendirmişlerdir. İngilizlerin de Anglosakson kökenden geldiği düşünülürse Amerikalılar, onlardan ayrı bir kimlik oluşturmak istemişlerdir. Onlara göre İngilizler, Anglosakson’u oluşturan ideallerden uzaklaşmaya başlamıştır. Böylelikle Amerikalılar, kendi kimliklerini İngilizler tarafından bozulan Anglosakson ideallerden ayrı olarak ve olması gereken Anglosakson anlayış ile temellendirmek istemişlerdir. Bu anlayış üzerinden Amerikan milliyetçiliği,

Aydınlanma Dönemi'nden etkilenmiş olup Bağımsızlık Bildirgesi'yle literatüre geçerek, bireylerin doğal haklarına olan inanç ile Amerikan kimliğinin temelini oluşturmuştur. Amerika tarihinde yer alan koloni ve kuruluş döneminden temelini alarak hareket eden Püriten koloni halkı, Aydınlanma fikri ve liberalizm çerçevesinde özgürlük ve doğal haklar üzerinden Amerikan milliyetçiliğinin söylemlerini ortaya çıkarmıştır. Böylece Amerikan olabilmenin yegâne şartı Amerikan değerlerine karşı sürekliliğin devamıdır. Ancak etnik sınırlayıcılık, Amerikan milliyetçiliğinde çelişkiye neden olurken bunun sebebi ise koloni halkının çoğunluğunun Anglosakson etnik kökenden gelmesidir (Tatlısu, 2018, s. 37-9).

Milliyetçilikler genel itibariyle devlet ideolojisini, milli bir kültürün kutsal hale gelmesini sağlayarak ve “manevi çekirdek” sayesinde onu gerekçelendiren herhangi bir ideoloji ile şekillenmektedir (Mead, 1974, s. 59). Milliyetçilikler arasında en etkili sembollerden biri haline gelen ulus, dini açıdan büyük bir önem kazanarak, toplum bilincinde bir nevi dini kurumların yerini almaktadır (Marty, 1974, s. 140). Milliyetçilik çalışmaları ile adından söz ettiren Carlton Hayes, Amerikan milliyetçiliği içerisinde “ulusal marşın”, “geleneklerin”, “açılış ve tören konuşmalarının”, “tatillerin” ve bu gibi uygulamaların dine olan benzerliğini ortaya koymak istemiştir (Hayes, 1926, s. 108).

Ayrıca bu milliyetçilik içerisinde geleneksel dinlerin varlığı her ne kadar devam etse de bu dinlerin aslında milliyetçi dine adapte olmaları ve ileri ki zamanda yok olmaları durumu, milliyetçiğe göre daha yüksek bir ihtimaldir (Hayes, 1926,s. 123). Hayes'in milliyetçiliğe dair bu yaklaşımı, dinin etkinlik alanının Amerikan toplumunda ve politik arenada nasıl vuku bulduğunu göstermektedir. Özellikle “ulusal marş” ve “tören konuşmaları” gibi faaliyetlerin varlığı, politik teoloji bağlamında dinin ulus üzerindeki etkinliğini gözler önüne sermektedir. Ulusal marş sayesinde halk bir araya gelerek, iktidara ve devlete karşı bağlılığını ortaya koymaktadır. Bu durum ise, ulusal marş ve tören konuşmalarında yer alan Kutsal Kitap'taki olaylar ve dini sembollerle sağlanmaktadır.

Amerikan milliyetçiliğine dair, hem “dini milliyetçilik” hem de “sivil milliyetçilik” anlayışından bahseden Anatol Lieven, Amerikan tarihinde bu iki milliyetçiliğin aslında birbirlerinin tezi ve antitezini oluşturduklarını savunmuştur. Bu

iki anlayış arasında daha çok “zıtlıktan” ziyade “terkip” ilişkisi söz konusudur. Böylece karşılıklı etkileşimde bulunan bu iki anlayış, ayrıca “hegemonik” olarak bir mücadele içerisinde. Sivil milliyetçilik, Amerika içerisinde hem resmi hem de kamusal siyasi kültürün başat unsuru iken, özellikle Amerika’da yaşanan kriz dönemlerinde “etnik-dini milliyetçilik” kendini göstermektedir. Amerikan tezini oluşturan ve “Amerikan Ruhı” anlayışına dayanan sivil milliyetçiliğin ideolojik yapısını, Amerikan devleti ve anayasası üzerinden hem demokratik ve legal olan hem de bireyselci inanç ve prensipler bütünü belirlemektedir. Amerikan antitezini oluşturan dini milliyetçilik anlayışı ise, “etnik ve dini” kökenlerinden ötürü kompleks bir yapıya sahiptir. Protestan ve Anglo-Sakson kültürden gelmenin ve beyaz olmanın getirisi ile bu üç temel özelliği içinde barındıran dini milliyetçilik anlayışı, totaliter eğilimlere zemin hazırladığından dolayı, Amerika’nın bir nevi dünya ile sağlıklı ve düzenli bir ilişki kurmasını da engellemektedir (Lieven, 2004, s.5-6). Özellikle, Amerikan antitezini oluşturan dini milliyetçilik anlayışı, seküler bir fenomen olarak politik teolojinin rahatlıkla pratikte yer bulmasına olanak sağlamıştır. Ardından dini kültür yapısı ve beyaz olmanın getirisi politik teoloji açısından Amerikan siyasetini şekillendirmektedir. Tabii ki bu durum, siyasi liderlerin dış politikada yer alan söylemlerine de etki ettiği için Amerika’nın diğer ülkeler ile sağlıklı bir ilişki kurmasını etkileyebilmektedir.

Milliyetçilik, diğer dinlerde olduğu gibi kendine ait mit ve belirli dogmalara sahiptir. Buradan yola çıkarak, ayrıca insanların duygularına hitap ediyor olması ile merkezi açıdan birçok törenler ve ritüeller aracılığıyla toplumu bir arada tutarak, bireylerin birbirlerine karşı dayanışma duygularını ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle, son derece sosyal bir nitelik etrafında ilerleyerek, tüm bunların ana kaynağının insan unsuru olması ile aslında onun sivil din şeklinde nitelendirilmesine neden olmaktadır (Düzce, 2017, s. 649). Sivil din kavramı her ne kadar Amerikan siyasetinde önemli bir yer tutsa da politik teoloji açısından da önemi büyüktür. Çalışmanın devamında politik teoloji bağlamında sivil dinin Amerikan dini milliyetçiliği ile olan ilişkisi anlatılmıştır. Burada siyasi liderlere ve onların politik uygulamalarına değinilmiş olup politik teoloji açısından sivil din ve milliyetçilik kavramları eşliğinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Sivil din, Amerika tarihinde milliyetçilik ile din arasındaki bağlantıyı açıklayan önemli bir kavramdır. Bu kavram, Robert Bellah tarafından Amerikan yaşamının hangi

tür imgeler üzerine kurulduğundan hareketle kavramsallaştırılan bir fenomendir. Bellah, geleneksel dinlerin ve sekülerizmin anlaşılması için tek başlarına değil de karşılıklı etkileşim içerisinde değerlendirildiği takdirde hem sosyal hem de siyasal durumun etkili ve doğru olarak anlaşılabilceğini ifade etmiştir. Böylece sivil din, bu amaç için kavramsallaştırılmıştır (Tüter, 2009, s. 23). Bu fenomen, kutsal metinlere, kutsal metinlerin yorumcularına ayrıca inananlara ve ritüeller aracılığı ile kendini gösteren “bir evren ve insan algısına sahip olmalıdır”; sembolik sistemlerin yardımıyla aşkın olana gönderme yapıp, varlığı anlamlı bir hale getirebilmelidir (Stackhouse, 2004, s. 273). Böylelikle, Amerikan sivil dinine ait olan kutsal metinler, “Bağımsızlık Bildirgesi, kurucu belgeler ve Anayasa” iken; yorumcular da, “Amerika başkanları ve sosyal aktörler; ritüeller ise, “Şükran günü, Anma Günü, Noel gibi ulusal bayram ve anma törenleridir” (Tüter, 2009, s. 24). Politik teolojinin argümanları arasında yerini alan sivil din, aşkın olandan yola çıkarak Amerikan siyasetinde yer alan Bağımsızlık Bildirgesi ve anayasa gibi politik araçlarla kutsallık üzerinden etkinliğini korumaktadır.

Bellah, aslında Amerika’da yer alan sivil dinin hem politik hem de dini kurumlardan bağımsız olarak var olduğunu ifade etmektedir. Amerikan sivil dini ona göre, herhangi bir kilise ya da mezhepten farklı olarak, kendine ait kutsal bir sembole veya dinsel açıdan yeterliliğe sahiptir. Sivil din, aslında geleneksel Hristiyan dininden faydalanarak Hristiyanlığın bir kopyası olmadan kendine ait olan semboller ve belirli anlam kalıplarıyla, hem mezhepsel hem de dini farklılıkların yok olması adına hizmet eden, benzersiz bir şekilde yalnızca Amerika nezdinde var olan bir fenomendir. Her ne kadar kilise, sivil dine yardımcı olsa da ondan bağımsız olarak varlığını devam ettirebilmektedir. Ayrıca, hükümetler eşliğinde siyasi ritüel ve eylemler, sivil dini kurumsal yapının başkanlık için açılış konuşmaları ya da 4 Temmuz kutlamaları gibi bir parçası halinde devam etse de sivil din, hiçbir yönetimin ya da politik kurumun yardımı için onlara bağımlı olmamıştır. Böylece, din eşliğinde tamamlanabilen bu yapı dâhilinde Amerikan sivil dini, “vaat edilmiş toprak”, “kutsanmış ölüm”, “seçilmiş halk”, “göç”, “yeniden doğma” ve “yeni Kudüs” gibi “biblical arketipler” üzerinden anlatılmıştır. Sivil dini, Amerika’ya has ve yeni bir şey olarak algılayan Bellah’a göre, onun kendine ait bir “peygamberi”, “kutsal olayları”, “şehitleri”, “kendi mekânları”, “dinsel sembol ve ritüelleri” vardır. Ayrıca Tanrı’nın kutsal iradesi ile eşsiz bir uyuma sahip olan sivil

din, tüm ulusların ışığı eşliğinde Amerika'nın bir toplum olabilmesi ile ilgilidir (Bellah, 1967, s. 18).

Böylelikle Bellah, sivil din argümanını özellikle Hristiyan dini çerçevesinde değerlendirerek sivil dinin, Hristiyanlık inancından her ne kadar faydalandığını söylese de kendine has ve özel olarak dini sembol ve ritüellerinin olduğunu ve Hristiyanlıktan bağımsız olarak ilerlediğini anlatmak istemiştir. Bu durum üzerinden politik teoloji bağlamında sivil din argümanı, Hristiyanlığın kopyası olmadan kendine ait ve kutsal sayılan sembol ve olaylar aracılığı ile herhangi bir yönetim ve politik kurumun yardımını almadan Amerikan toplum ve siyasetinin oluşmasında büyük bir etkiye sahip olmuştur.

Bellah, sivil dinin Amerika halkının milliyetçi duygularını “dini bir dil kullanarak” ifade etmesini ve ayrıca halkın siyasi tercihleri ile dini görüşleri arasında tutarlılık olup olmadığına dair düşüncelerini sağlamıştır. Böylece politik teolojinin pratikteki yansımaları, kullanılan din dili ve halk üzerindeki etkinliği ile açıklanabilir. Bellah bu durumu, Amerikan başkanlarının konuşmalarını ve kurucu metinleri öne sürerek desteklemiştir. Bu durum özellikle politik teoloji bağlamında somut örnekler şeklinde gösterilebilir. Bağımsızlık Bildirgesi ve anayasa içinde kutsal metinlerden alınan kavramlar, örnek olarak “Exodus: Mısırdan Çıkış, Choosen Nation: Seçilmiş Ulus” gibi, bu kavramların Aydınlanma düşüncesiyle olan diyalektiği ile bir nevi Amerikan sivil dinin genel çerçevesi oluşturulmuştur. Dini dünya görüşünde yer alan sembol, davranış ve ritüel kalıplarının sekülerleşerek milliyetçi bir söyleme dönüşümün nasıl olduğunu sivil din fenomeni açıklamaya çalışmıştır (Tüter, 2009, s. 24-25). Sivil din açısından değerlendirilen Amerikan başkanlarının konuşmaları arasında önemli yere sahip olan George Washington ve John Adams tarafından “Tanrı'nın takdiri” ifadesinin kullanılması, kamusal alanda dinsel söyleme başvurulduğunu göstermektedir (Buckley, 2007, s. 43-46). Böylece sivil din, politik teoloji açısından somut olaylarla Amerikan siyasetinde yer alırken, milliyetçi söylem içerisinde de dini kalıpların seküler pencerede gösterilmesine de olanak sağlamıştır.

Sivil din kavramı ile sosyal bilimlerde, belirli bir dinin politikada sıkı sıkıya bağlı olmaksızın yer bulabilmesi anlatılmaktadır. Böylece dini semboller ve kavramlar,

siyasi arenada etkilidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Amerika’da Robert Bellah, sivil din tezinin önemli savunucusudur. Bellah’a göre, Amerika’daki kamusal yaşam, dini çerçevede ilerleyip seküler dünyada bulunan çoğu Hristiyanlık geleneğini içermektedir. Birçok ABD başkanlarının, Amerika’nın özel bir misyonu olduğunu savunan püriten anlayışa başvurması, bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Köktaş, 1997, s. 112-3). Sivil din kavramını Benjamin Franklin ise dinlerin mezheplere ayrılarak çoğulcu yapısını güçlendiren bir öge olarak Amerika’nın bir nevi “kamu dini (Public Religion)” şeklinde ifade etmiştir. Bu kavram, “vatanseverlik”, “Tanrı sevgisi”, “çalışkanlık”, “coşku”, “komşuluk”, “dürüstlük” ve “adanma” gibi ahlaki ilkeleri içermektedir. Kuruluş döneminde çeşitli dini geleneklerde bu tür ahlaki ilkelere yer verilmiştir. Böylelikle, politik teolojinin kavramsal olarak toplum içerisinde varlığı söz konusu iken, bu kavramlar daha çok ahlaki açıdan önemlidir. Ayrıca, sivil din kavramının Amerikan toplumunda yer alan bazı amentüleri bulunmaktadır. Bunlar; “Özgürlük Çanı”⁷, “Anayasa”, “İncil” ve “Bağımsızlık Bildirisi”dir. Kamu dininde yer alan ruhban sınıfını, dindar olan siyasetçiler ve Hristiyan rahipler oluşturmaktadır. Ayrıca, din ve devlet adamları tarafından “ayinler” gerçekleştirilip; “vaaz”, “dua”, “ilahi” ve “Şükran Günü” gibi etkinlikler de yapılmaktadır. Temel politikaları arasında, din görevlilerinin hem yasama organında hem de ordu içinde hükümet tarafından istihdam edilmesi, din eğitiminin yaygınlaşması ve dini temel alan ahlaki uygulamalar yer almaktadır (Witte, 2006, s. 386).

Yukarıda da bahsedildiği üzere sivil din, Hristiyanlıktan her ne kadar bağımsız kalmak istese de Hristiyanlığın ahlaki ilkelerini kendi içinde barındırmıştır. Özellikle, Amerikan siyaseti içerisinde din ve devlet adamları tarafından gerçekleştirilen ortak uygulamalar, politik teoloji bağlamında siyasi arenada din ve devlet kurumunun teoride ayrı kalmaya çalışıp pratikte bir arada kalmaya devam ettiğini göstermektedir. Yapılan “vaaz”, “dua”, ve “ilahiler” gibi etkinlikler kilise makamına ait olsa da devletin etkinliği söz konusudur.

Bellah’ın sivil din nosyonu aslında Rousseau’ya aittir. Rousseau’nun bu nosyon ile neyi kastetmek istediği, dönemin sosyal yapısını analiz etmekle anlaşılabilir (Tüter,

⁷ Amerika topraklarında Philadelphia’da bulunan ve ulusal simgelerden biri haline gelen çandır. Hem bağımsızlığı ve özgürlüğü hem de adaleti gösteren bir ikondur Bkz. İmga, 2010, s. 148.

2009, s. 25). Rousseau, Hristiyan inancının Aydınlanma Çağı tarafından zaafa uğratıldığı ve dinin artık meşruiyet potansiyelini yitirdiği dönemde yaşamıştır. Böylelikle ona göre, hem devletin hem de toplumun devam edebilmesi adına siyasi düzen içinde faydalı olabilecek bir inancın geliştirilmesi gerekir. İktidar ise ortaya çıkan bu dinin kurallarını bireylere karşı iyi ve sadık bir vatandaş olmak için dikte etmelidir. Bunu da devlet, sivil din anlayışında meşruiyeti kendisinin oluşturduğu aşkın değerlere dayandırmaktadır. Oluşturulan bu değerler, devlet tarafından vatandaşlara empoze edilebilme hakkına sahip olup, devletin ayakta kalabilmesi için de bu eylemler zorunluluk halini almaktadır (Rousseau, 2016, s. 190). Böylelikle, Rousseau politik teolojinin temelini bir nevi dönemin şartlarından ötürü inşa etmeye başlamıştır. Neticesinde Rousseau, toplum ve devletin devam edebilmesi adına siyasi mecrada kullanılması gereken bir inancın varlığına işaret etmiştir. Bu durum, politik teoloji bağlamında yer alan her iki kurumun da farklı versiyonlar içerisinde tekrar bir arada kullanıldığını göstermektedir. Politika ve teoloji, tarihsel süreç içerisinde dönemin sorunlarına karşılık hareket edip gerektiği yerde ihtiyaca yönelik karşılıklı etkileşimlerde bulunmuşlardır. Rousseau'ya göre, özünde dinin yer almadığı hiçbir devlet, ayakta kalamamış hatta kurulamamıştır (Rousseau, 2016, s. 185). Böylece, devletin temelini sağlam atmak için mecburi olarak dine gereksinim vardır. Hristiyanlık bu gereksinimi karşılayamıyor ve devletin temelini sarsıyorsa o zaman başka bir dine ihtiyaç duyulmaktadır. Böylelikle Rousseaucu sivil din olgusunun siyasi ve ideolojik tarafı bu şekilde ortaya çıkmıştır (Düzce, 2017, s. 646).

Ayrıca Rousseau, Platon'un totaliter olarak ifade edilen kutsal düzeninin karşı tarafına kutsal olanı koymaktadır; ancak toplumsal düzene insanların özgür katılımını ve toplumsal anlaşmayı öne çıkaran bir durumdan bahsetmektedir. Böylece hem dinin hem de dinsel algılamının araç olarak kullanılması söz konusudur. Geleneksel dinlerin aşkın değerlerinden kaynaklanan meşrulaştırıcı ve düzenleyici etkisi, seküler bir çatı altında korunmaya çalışılmıştır. Neticesinde sivil din, ulus inşasında toplumu hem ontolojik hem de epistemolojik olarak anlamlandıran "teopolitik" kavrayışı geliştirirken ayrıca bu aşamada oluşan tecrübelerin, tarihte vuku bulan kelimeler ve ritüeller aracılığı ile birey ve toplum içinde somutlaşmasını ifade etmiştir (Tüter, 2009, s. 25-26).

Sivil din, Amerikan sivil dini çerçevesinde “aşkın dinler manzumesi” olarak görülmektedir. Bellah’a referansla üç farklı sivil dinden bahseden Angrosino, ilk olarak “kültürel form” ardından “dinsel ulusçuluk” ve son olarak “aşkın değerler manzumesi”nden bahsetmektedir. “Kültürel form”, siyasette kullanılan ortak dilin yapısını ve toplumsal kimliğin temel yapı taşlarını oluşturan, kilise ve devletten bağımsız olarak bunları etkileyen bir sivil din anlayışıdır. “Dinsel ulusçuluk”, devleti bir nevi Tanrı’nın dünyadaki somut hali şeklinde algılayan, devleti kutsal kabul eden, dini duyguların çıkış noktasını devlet olarak gören ve bundan dolayı devlette somut hale gelen ulusal kimliğin artık “putperest tapınmanın” odağı haline gelmesinin tehlikesini barındıran bir sivil din anlayışıdır. “Aşkın değerler manzumesi” ise, Bellah’ın Amerika adına kullandığı anlayıştır. Evrensel olanın bir nevi “hakikate” karşılık gelerek ulusal tarihin kutsal olan mitolojik bir düzlemde dini değerler aracılığı ile deneyimlenmesini içeren bir sivil din anlayışıdır (Angrosino, 2002, s. 247). Angrosino’nun 3 farklı sivil dinden bahsediyor oluşu, politik teolojinin farklı form ve değerler üzerinden şekillendiğini ardından dinin her şekilde politika içerisindeki yerini göstermektedir. Ayrıca kutsalın yer değiştiği ve aşkınlıktan içkinliğe doğru ilerleyiş söz konusudur. Bu durumu yukarıda bahsedilen “dinsel ulusçuluk” anlayışı ile anlatmak mümkündür. Amerika ise, politik teoloji bağlamında yer alan sivil din anlayışı içerisinde “aşkın değerler manzumesi” olarak değerlendirilmiştir. Özellikle “kutsal” ve “dini değerler” üzerinden Amerika içerisinde işleyen bir sivil din anlayışı ifade edilmektedir.

Böylelikle, politik teoloji içerisinde yer alan sivil din ve onun tarihsel süreçteki etkinliği, Amerikan ulusunun oluşumu ile yakından ilişkilidir. Milliyetçilik kavramına da atıfta bulunan sivil din, Amerikalıları kendine has ve özel olacak şekilde diğer milletlerden ayırmıştır. Ortaya çıkardığı farkındalık ile Amerikalılar, kendilerini geleceğin topluluğu olarak düşünürken bu durum, politik teolojinin sivil din ve milliyetçilik üzerinden varlığını sürdürmeye devam ettiğini de göstermektedir.

Amerikalılar kendilerini bir ulus olarak, geleceğin topluluğu olacak şekilde hayal etmişlerdir. 1839 yılında John Louis O’Sullivan, *Democratic Review* gazetesinde “Geleceğin Büyük Ulusu” başlıklı yayınlanan makalesinde yer alan bazı alıntılar ile bu durumu gözler önüne sermiştir:

“...Biz bugün, zihnimizde Tanrı'nın hakikatleri, kalbimizde lütufkâr amaçlar ve geçmişiyile kirlenmemiş apaçık bir vicdan ile daha önce yürünmemiş bir yola giriyoruz. Biz insanlığın ilerlemesinin ulusuyuz; kim bizim daha ileri adımlarımıza sınır koyacak? Tanrı'nın takdiri bizimledir ve buna başka hiçbir dünya gücü sahip değildir... Kendi muhteşem zaman ve mekân alanında ulusların ulusu -Amerikan ulusu- insanoğluna tanrısal ilkelerin mükemmelliğini göstermek ve dünyada En Yüksek (Kutsal ve Hakikat) olana ibadet etmeye adanan en yüce tapınağı kurmak üzere tayin edilmiştir... Hakikatın aydınlatıcı ışığından uzak kalmış dünya halklarına karşı bu kutsanmış görev için Amerika seçilmiştir. Öyleyse, bundan sonra, kim bizim ulusumuzun, geleceğin büyük ulusu olarak tayin edildiği hususunda şüphe edebilir?” (Tüter, 2009, s. 30).

Görüldüğü üzere O'Sullivan'ın Amerika'nın ilahi bir kadere ait olduğu fikri, Amerikalıların bir ulus olarak Tanrı tarafından verilen misyonu gerçekleştirmesi düşüncesiyle bir araya gelmektedir (Tüter, 2009, s. 30). Bu yayınlanan makale, politik teoloji bağlamında etkin bir yere sahiptir. Her bir satırında Tanrı'ya olan atıf ve Amerika'nın Tanrı üzerinden değerlendirilmesi bu durumu gözler önüne sermektedir.

Amerikan dini milliyetçiliği, politik teoloji bağlamında özellikle Amerikan başkanlarının birçok söylemleri arasında da görülebilmektedir. Dini argümanların politik teoloji açısından dönüşümü ve siyasi söylem içerisinde yer alması, Amerikan başkanlarına birçok ayrıcalık ve ulusal birliği bir arada tutmayı sağlayabilmektedir.

George Washington, açılış konuşmaları boyunca dini çok geniş bir şekilde kullanmıştır. Din, retorik birleştirici olarak görülmekle beraber milleti belirli kutsal, evrensel değerler etrafında bir araya getirmeye çalışmanın bir yolu olarak da görülmüştür. (Lempres, 2018, s. 12). John Adams da benzer şekilde dini ulusal birliği desteklemek için kullanmıştır. Adams'ın açılış konuşmasının çoğunda, Amerika'nın oluşumu ve Anayasa'ya saygı duyulmasının gerekliliği ön plandadır. Ayrıca Adams, Amerika'yı vaat edilmiş topraklar olarak değerlendirip Amerika'nın sivil dini üzerinden açıklamalara devam etmiştir. Andrew Burnstein: “Jefferson'ın en dikkate değer halka açık konuşmalarına bakıldığında, en azından genel olarak vatansever amaçları desteklemek için Tanrı'nın adını anmaya özen gösterdiği açıktır” (Burnstein, 2006, 248).

Ulysses S. Grant, dini daha özel bir amaç için kullanmıştır: Batı zenginliğini altın standardına geri getirmek ve ulusu borçtan kurtarmak. Grant, mali açıdan muhafazakâr bir bakış açısına sahipti ve dolar olarak adlandırılan para birimi yerine altın destekli para birimini kullanmak istemiştir. Bu politika, özellikle Ohio gibi eyaletlerde tartışmalı bir hal içerisindeydi, ancak Grant, bu politikayı dini bir çerçeveye yerleştirerek ulusu tartışmalı konunun etrafında birleştirmeyi başarmıştır. Ayrıca Grant, ABD'nin “tek bir dil konuşan tek bir ulus haline gelmesine” yardım etmesi için “Büyük Yaratıcı”ya da çağrıda bulunmuştur. Böylece, bölünmüş bir ulusta Grant, ulusun farklı bölgelerini hem politika hem de kimlik açısından tek bir çatı altında toplamak için dini kullanmıştır (Lempres, 2018, s. 26).

Woodrow Wilson, ikinci açılış konuşmasından iki hafta sonra 2 Nisan 1917'de Almanya'ya karşı bir savaş ilanı ederek Amerika Birleşik Devletleri'ni resmen I. Dünya Savaşı'na dâhil etmiştir. Ann Duncan'a göre, Wilson, “kamuoyunu, savaşa girme konusundaki isteksizlikten kurtarmak adına bu durumu bir haçlı seferi zihniyetine çevirmek için dini imgeleri etkili bir şekilde kullanmıştır.” Duncan, “kriz zamanlarında başkanlar, yabancı eylemi meşrulaştırmak için dini inanca, ahlaki anlayışa ve Tanrı'nın yasasına başvururken” ayrıca “peygambersel düalizm” retorikleriyle de meşgul olduklarını ifade etmiştir (Neuman, 2013). Wilson, “Tanrı'nın takdiriyle, umalım ki, hizip ve bölünmeden arınalım, partinin ve özel çıkarların hatalı mizahlarından arınalım ve gelecek günlerde yeni bir ulusal gurur onuru ile öne çıkacağız” demiştir. Daha sonra, “Tanrı'ya, görevimi bu büyük halkın gerçek ruhu içinde yapma bilgeliği ve sağduyusunun bana verilmesi için dua ediyorum...” (Wilson, 1917). Wilson, politik teoloji bağlamında dini sadece ulusu birleştirmek için değil, aynı zamanda onu dünyevi görev ve hizmete yönlendirmek için de kullanmıştır. Daha kamusal ve aktif başkanlıkların başlamasıyla birlikte din, sadece ulusu birleştirmek adına değil, aynı zamanda ulusu belirli politika kararları doğrultusunda birleştirmenin bir yolu haline gelmiştir. Wilson böylelikle politik teoloji açısından dini, tüm ulusu ortak hedefler doğrultusunda birleştirmek ve dini bir çerçevede hizmet ve fedakârlığın gerekliliğini oluşturmak için kullanmıştır.

Roosevelt, II. Dünya Savaşı'na Amerikan halkını dini terimlerle hazır hale getirmeye çalışmıştır. Ayrıca Amerika'nın büyük tehlike karşısındaki gücünü

vurgulamıştır. Roosevelt, “Ulusların yaşamları yılların sayısına göre değil, insan ruhunun ömrüne göre belirlenir. İnsanın ömrü üç yıl on yıl: biraz daha fazla, biraz daha az. Bir Millet’in hayatı, yaşama iradesinin ölçüsünün doluluğudur” (Roosevelt, 1941). Roosevelt bu pasajı kullanarak, ulusumuzun gücünün herhangi bir bireysel hayattan çok daha büyük ve daha önemli olduğunu öne sürmüştür. Bu fikir aynı zamanda bir grup insanın yaşamını bir kişinin yaşamına bağlayan I. Korintliler⁸ 12:12-25’e de tekabül eder: “Çünkü beden birdir ve birçok üyeye ve o tek beden’in tüm üyelerine sahip olduğu için, çok oldukları için tek bedendir: Mesih de öyledir” (Biblegateway, 1993). İncil’den yaptığı referanslarla Roosevelt, tüm insanları olası bir savaş karşısında bir araya getirmiştir. Roosevelt şu sonuca varmıştır:

“Daha önce hiç karşılaşmamış büyük tehlikeler karşısında, güçlü amacımız demokrasinin bütünlüğünü korumak ve sürdürmektir. Bunun için Amerika’nın ruhunu ve Amerika’nın inancını topladık. Geri çekilmiyoruz. Amerikalılar olarak, Tanrı’nın izniyle ülkemizin hizmetinde ilerliyoruz” (Roosevelt, 1941).

Bu önceki başkanlar gibi, Roosevelt de dini, hizmet ve fedakârlığın önemini vurgulamak ve aynı zamanda savaşa ilahi bir ilhamla amaç vermek için kullanmıştır. Üstelik Roosevelt, birleşik bir Amerika’yı uluslararası bir tehdide karşı korumak için ulusu “tek bir vücut olarak” birleştirmek için politik teoloji bağlamında dini kullanmıştır. Böylece, Roosevelt ilk döneminde dini liberal iç hedeflerini ilerletmek için kullanırken, üçüncü döneminde dini uluslararası hedeflerini ilerletmek için kullanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde başkanlar, dini, komünizme karşı bir güç olarak ve Amerikan halkını anti-komünist politikaları desteklemek için ikna etme aracı olarak kullanmışlardır. Lincoln, Wilson ve Roosevelt’in uluslararası çatışma karşısında yaptığı gibi, Soğuk Savaş dönemi başkanları da ulusu, uluslararası bir düşmana karşı birleştirmek için dini kullanmışlardır. Bilhassa komünizm ne Tanrı’yı ne de doğal hakları tanır ve bu dönemde Sovyetler Birliği dindar insanlara zulmetmiş ve dini anıtları tahrip etmiştir (Lempres, 2018, s. 46). Böylece, bu dönemdeki başkanlar, din karşıtı güçle mücadele etmek için söylemlerini politik teoloji bağlamında Yahudi-Hıristiyan bir çerçeveye yerleştirerek, demokratik politika oluşturmayı dini bir bağlamda belirleyen

⁸ First Corinthians (Birinci Korintliler), Pavlus’un 1. Mektubu yani Korintoslulara yazdığı yunanca kutsal yazıların bir kitabıdır. Elçi Pavlus’un 14 mektubundan biridir. Korintos şehrinde yer alan Hristiyanlara hitaben Pavlus tarafından yazılmıştır.

Amerika'nın sivil dini temalarını kullanarak anti-komünist politikalar için ikna edici politikalar uygulamışlardır.

Elizabeth Spalding şöyle açıklıyor: “Truman, komünizme karşı dünya çapında bir dinler savaşının zamanla yenilmez olacağını savundu” ve 1951'de “komünizmin ortak bir dini çabayla yenilgiye uğratılmasını amaçlayan” küresel bir dini kampanyaya öncülük etti (Spalding, 2007, s. 2). Gerçekten de Truman, “komünizm ve demokrasi arasındaki farkların yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'ni ilgilendirmedigini, dünyanın her yerindeki insanlar söz konusu olanın maddi refah, insan onuru ve Tanrı'ya inanma ve ibadet etme hakkında olduğunu fark etti” şeklinde açıklamıştır (Truman, 1949). Truman, komünizm ve demokrasinin uyumsuzluğunu göstererek, komünizmi dini değerlere küresel bir tehdit olarak da görmüştür. Truman, Amerikan halkını komünizme karşı harekete geçmeye ikna etmek için dini retoriği kullanmıştır: “Her Şeye Gücü Yeten'e olan inancımızda sarsılmaz bir şekilde, insanın özgürlüğünün güvencede olduğu bir dünyaya doğru ilerleyeceğiz” ve “gücümüzü, kaynaklarımızı ve kararlılığımızı adayacağız. Tanrı'nın yardımıyla insanlığın geleceği adalet, uyum ve barış dünyasında güvence altına alınacaktır.” ifadeleriyle devam etmiştir (Truman, 1949).

Eisenhower, “komünizmin din karşıtı tehdidi karşısında Amerika Birleşik Devletleri'ni Tanrı'ya bağlamının özellikle gerekli olduğunu” düşünmüştür. Eisenhower bu amaca yönelik adımlar atmak için Başkan iken Presbiteryen Kilisesi'ne katıldı ve hatta görevdeyken vaftiz edilerek bunu yapan ilk başkan oldu (Eisenhower, 1953). Eisenhower, Amerikan inancımızın demokrasiye dayandığını açıklamış, ancak aynı zamanda bu fikri dini bir bağlama yerleştirerek doğrudan Amerikan sivil dinine bağlamıştır. Nitekim Eisenhower anılarında, çocukluğundan beri “Her Şeye Gücü Yeten'in lütfuna derin bir inancı” olduğunu ve “bu inancı açıklamak” istediğini açıklamıştır (Lempres, 2018, s. 49). Eisenhower, komünist misyonun “amaç olarak karanlık” olduğunu ve “dünyadaki tüm değişim güçlerini, özellikle açların ihtiyaçlarını ve ezilenlerin umutlarını... ele geçirmeye” çalıştığını savunmuştur (Eisenhower, 1957). “Karanlık”, kötülük ve “aç” ile ilişkilendirilirken, Mukaddes Kitap toplumda “ezilenleri” destekler. Eisenhower, bu iyi-kötü imgelerini kullanarak, Soğuk Savaş'ı Amerika'nın iyiliğini Sovyetler Birliği'nin kötülüğüne karşı koyan politik teoloji

bağlamında dini bir çerçeveye yerleştirmiştir. Bu şekilde Eisenhower, militan bir şekilde din karşıtı olan bir ulusa karşı birleşik ve dindar bir ulus oluşturmak için Amerikan sivil dinini ve dini retoriği kullanmıştır.

John F. Kennedy ünlü açılış konuşmasında benzer şekilde dini, Amerikalıları uluslararası hedeflere ve evrensel değerlere bağlamanın bir yolu olarak kullanmıştır (Lempres, 2018, s.51). Robert Bellah, Kennedy'nin açılış konuşmasını Amerikan sivil dininin prototipik bir örneği olarak kullanmaktadır. Bellah şöyle açıklıyor: “Bu konuşmanın tamamı, Amerikan geleneğinde çok derinlerde yatan bir konunun, yani Tanrı'nın yeryüzündeki iradesini hem toplu hem de bireysel olarak yerine getirme yükümlülüğünün yalnızca en son ifadesi olarak anlaşılabilir” (Bellah, 1967, s. 3). Kennedy, “atalarımızın savaştığı devrimci inançlar, dünyanın dört bir yanında hala varlığını devam ettirmektedir- insanoğlunun haklarının devletin cömertliğinden değil, Tanrı'nın elinden geldiği inancına” göre hareket etmektedir (Kennedy, 1961).

Kennedy bu şekilde Amerikan değerlerini doğrudan Bağımsızlık Bildirgesi'ne ve Tanrı'nın iradesine bağlayarak Amerika'nın başarı için dini kaderine olan derin inancını göstermiş oldu. Bu noktada Bellah, bu değerlerin özüne vurgu yaparak, “Başkanın yükümlülüğü sadece halka değil, Tanrı'ya da uzanır. Amerikan siyaset teorisinde, egemenlik elbette halka aittir, ancak örtük ve çoğu zaman açıkça nihai egemenlik Tanrı'ya atfedilmiştir” (Bellah, 1967, s. 4). Bu şekilde, Kennedy başkanlığını “Tanrı'nın yeryüzündeki iradesini yerine getirme” olarak yoluna koymuştur (Bellah, 1967, s. 5). Kennedy ulusu, çok daha geniş bir Amerikan izleyicisine hitap eden dini bir konseptle bağlamıştır. Ayrıca, politik teoloji açısından dini kavramların egemenlik üzerinden konumlandırılması siyasi söylemin ve uygulanan politikaların etkinliğini artırmaktadır. Kennedy'nin konuşmalarında, politikaları haklı çıkarmak için Yahudi-Hıristiyan dini retoriğin artan kullanımı da söz konusudur.

Lyndon B. Johnson, Richard Nixon ve Jimmy Carter'ın her biri açılış konuşmalarında dini kullanarak ulusu iç politikalarda bir araya getirmişlerdir. Ardından gelen başkanlar Soğuk Savaş tehdidine karşı Amerika'yı dini açıdan bir bütün olarak belirleme stratejisini devam ettirmişlerdir (Lempres, 2018, s.54).

Johnson konuşmasında, “biz inananlar ulusuyuz” diye açıkladı Nixon, “bizi yaratan Tanrı’ya olan inancımızla ayakta kalarak ve her zaman O’nun amacına hizmet etmek için çabalayarak ilerleyelim” dedi ve Carter, “[Amerika] kendisini hem maneviyat hem de insan özgürlüğü açısından açıkça tanımlayan ilk toplumdur” (Johnson, 1965). Bu dini yaklaşımların her biri Amerikan tarihini dini bir bağlam içine yerleştirmiştir. Ayrıca, dindarlıklarını tesis etmek ve ulusu daha genel olarak birleştirmek için belirli İncil metinlerini alıntılamlıdır. Johnson, açılış konuşmasında 2 Tarihler Kitabı⁹ 1:10’dan alıntı yaptı: “Şimdi bana bilgelik ve ilim ver ki, dışarı çıkıp bu halkın karşısına çıkabileyim: Bu halkını kim yargılayabilir ki, bu çok büyük bir şey?” Bu özel İncil metninden alıntı yaparak Johnson, yönetimini Yahudi-Hıristiyan geleneğine bağlamıştır (Levy, 2017). Dinin bu tür kullanımları ulusu birleştirmeyi amaçlamıştır; Carter ve Johnson, başkanlıklarını dini çerçeveler üzerine ilerletirken Nixon, Vietnam’daki bölücü savaş bağlamında ulusu barışçıl temalar altında birleştirmeyi hedeflemiştir (Lempres, 2018, s.55).

Johnson, “İyileştirici mucizeler ülkesinde, komşular acı çekmemeli ve bakımsız ölmemelidir. Büyük bilim ve âlimler diyarında gençlere okuma yazma öğretilmelidir” şeklinde açıklamada bulunmuştur (Johnson,1965). İsa’nın ihtiyacı olanları mucizevi bir şekilde iyileştirme yeteneğine yapılan atıflar Yeni Ahit’te yaygındır. Örneğin Matta 11:4-5’te İsa öğrencilerine şöyle der: “Gidin, işittiğiniz ve gördüğünüz şeyleri Yuhanna’ya tekrar gösterin: Körler görme yetisini kazanır, topal yürümeye başlar, cüzzamlı temizlenir, sağırlar işitir, ölümler diriltilir ve sefillere İncil’den vaaz verdiler” (Biblegateway, 1993). Böylelikle, politik teoloji bağlamında bu Hristiyan dini alegorisi, Johnson’ın iç politikasının İsa’nın öğretilerine göre hareket ettiğini göstermektedir.

Amerikan milliyetçiliği içerisinde yaşanan 11 Eylül olayı, politik teoloji nezdinde önemli bir yere sahiptir. Neticesinde bu olay sonucunda “kutsal dokunulmazlığın bozulması” şeklinde ifadelerin yer alması ile yıkım ya da parçalanmanın yaşandığı gösterilmeye çalışılmıştır (Tüter, 2009, s. 38-40). Bu konuya dair, Richard T. Hughes’ın düşüncesine başvurulabilir. Hughes, Amerikan tarihini “beş ana dönem” olarak değerlendirip “bunlara karşılık gelen mitleri” merkeze alarak

⁹ Babil Esaretinden dönüşüne kadar Yahuda ve İsrail tarihini anlatan iki Eski Ahit kitabından ikincisi. Bkz. https://biblehub.com/kjv/2_chronicles/1.htm

Amerikalılığı tanımlayan ve Amerikan halkını dini bir “aura” kapsamında Amerikan istisnacılığını sağlayan fonksiyonların, Amerikan milliyetçiliğinin temel yapısını oluşturduğunu anlatmaktadır. Bu mitler ise, “Seçilmiş Millet Miti”, “Hristiyan Millet Miti”, “Doğanın Ulusu Miti”, “Binyılın Ulusu Miti” ve “Masum Ulus Miti” olarak ifade edilmiştir. Genel hatlarıyla bu mitler, Amerika’nın kuruluşundan başlayıp günümüze kadar devam eden bu süreçte, hem Eski hem de Yeni Ahit’in metinlerinde bulunan sembol ve metaforlar merkeze alınarak, Amerika’ya göç eden kişilere İlahi bir rol biçen, arınmışlık ve dokunulmazlığı tahvil eden, kıtanın uzaklığını kültürel ve ruhsal uzaklık olarak gören niteliklere sahiptir. Böylece dinsel bir havaya bürünen Amerikan milliyetçiliğinde bu mitler, zamanla Aydınlanma düşüncesi ile olan birlikteliği sonucunda kendilerine Hristiyanlık ötesi bir rol kazandırıp seküler olan dini yapının kapısını aralamıştır. Bu sivil din ile Amerikan ulusu, hem kendisine hem de kendi mensuplarına aşkın olan bir referans noktası belirlemiştir. Böylelikle ülke içinde yaşanan Amerikan milliyetçiliği tartışmalarında hâkim olan genel din algısı ve dini grupların etkileri görmezden gelinemeyecek kadar büyük bir etkiye sahiptir (Hughes, 2004, s. 5-8). Milliyetçiliğin bu denli dini açıdan kendini göstermesi bir nevi mitlerin kattığı o kutsal etkidir. Mitler içerisinde yer alan semboller politik teoloji bağlamında ortaya çıkan etkilerin pratik alanda varlığını korumasına yardımcı olmaktadır.

Mitler arasında Amerikan milliyetçiliğine dair söylemleri oluşturan ve en önemli mitlerden biri olan “Masum Ulus Mitinde” Amerikan ulusu, kendilerini Tanrı rehberliğinde ve O’nun koruması ile kutsandığını ifade ederek, kendilerini diğer uluslardan farklı görüp istisnai bir yere koymuştur. Bu mit bir nevi “Hristiyan Millet Mitinin” dönüşümüdür. Yaşanan 11 Eylül saldırısı da bahsedilen mitlere karşı hem dönüştürücü hem de sağlamlştırıcı etkilerinden dolayı ele alınmıştır. Bu açıdan 11 Eylül saldırısı, yalnızca terörist başlığı altında değil “metafiziğe yapılan bir tecavüz” olarak da ifade edilmektedir (Tüter, 2009, s. 42-44). Böylelikle bu olay, Amerika’nın kutsal dokunulmazlık fikrini, ulus bilincini ve psikolojisini büyük bir sarsıntıya uğratmıştır (Wallis, 2005, s. 88-9).

11 Eylül’ün Amerikan milliyetçiliği açısından etkilerine bakıldığında ilk olarak, mevcut olan milliyetçi söylemin, inanılan mitlerin ve değerlerin yeniden kurulumuyla ilgilidir. İkincisi ise, radikal bir şekilde saf ve halis olan mitsel geçmişin kutsanması ile

dışlamacı, özcü ve korku etrafında şekillenen dinsel bir söylemin, Amerikan toplum yapısında değişimi ifade eden “seküler, liberal” ve kozmopolit değerlere karşı yaşanan 11 Eylül olayına dair kurgusal fikirlerin üretimidir. Böylelikle milliyetçiliğin yeniden şekillenmesine yönelik, Amerikan Başkanı olan George W. Bush’un, saldırıların hemen ardından söylemlerinde klasik milliyetçi Amerikalı imgelemeler yer almaktadır. Ona göre, keskin bir biçimde iki kutba ayrılan dünya, “iyiler ve kötüler” olarak ayrılmıştır. Bu söylemde Amerika ve onun değerleri “iyi” olarak temsil edilirken, farklı değerler ve ötekileştirilen kültürlerin kaynağına bakılmaksızın “kötü” ya da “şer eksenini” olarak temsil edilmiştir (Tüter, 2009, s. 45). Ayrıca Başkan’ın, 2002 Ağustos ayında, “Amerika’yı dünya tarihi içerisinde iyilik adına ve ona hizmet etmek için ortaya çıkan en büyük güç” şeklinde betimlemesi de bu durumu gözler önüne sermiştir (Wallis, 2005, s. 188). Başkan, bu ifadesiyle hem “Masum Ulus Mitini” hem de “Seçilmiş Millet Mitini” odak noktası haline getirerek ötekileştirilen diğer milletleri ve kültürleri, Amerika’nın temsil ettiği değerler vasıtasıyla “şeytanlaştırıp”, sarsıntıya uğrayan algı ve değerler grubunu yeniden inşa etmek istemiştir. Amerika ulusu, Hristiyan ulusunu temsil ederken bu ulusun yaptıkları, hem Tanrı’nın hem de yüksek aklın ve doğanın ilkeleriyle uyum halindedir (Tüter, 2009, s. 46). Politik teoloji açısından siyasi liderlerin söylemlerinde dini metaforların yer aldığı aşikârdır. Buradan yola çıkarak, Hristiyanlığın ahlaki ilkeleri kullanılmış olup “iyi”, “kötü” ve “şer” kavramları üzerinden milliyetçilik algısı oluşturulmuştur. Ayrıca, Amerika’nın kutsallığı ön plana çıkarılırken “Seçilmiş Millet Mitinin” kullanılması bir nevi politika içerisinde dinin ulusla olan etkileşimini göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen 11 Eylül’ün Amerikan milliyetçiliğine dair etkileri arasında ikincisi olan radikal, dışlayıcı ve dinsel söylemin baskın olduğu milliyetçilik türü üzerinden, Amerikan toplum yapısının bir parçası haline gelen ve dinsel gruplar içerisinde yerini alan Evanjelist grup, büyük bir öneme sahiptir. Özellikle, 11 Eylül’den sonra Amerikan milliyetçiliğine dair vatansızlıktan ziyade daha bir ulusalcı çizginin Amerikan toplumu için etkili olmasında Evanjelistler önem arz etmektedir. Çalışmanın bir önceki bölümünde anlatılan Evanjelik Hristiyanlık, daha önce bahsedilen mitlerde olduğu gibi, Amerikan halkına “Tanrısal bir konum biçmesi” ve ardından ülkede yaşanan dini hareketlerin, Amerikan milliyetçi kimliğinin oluşmasında büyük bir etkiye

sahiptir (Tüter, 2009, s. 60). Amerikan toplumunda yer alan Evanjelistler, 11 Eylül olaylarını anlatırken kullandıkları siyasi, kültürel, tarihi ve dini söylem ile Amerikan milliyetçiliğinin bu olay sonrası yaşadığı evrimi anlama açısından önemlidir. Evanjelist liderler, yaşanan 11 Eylül'ü, Tanrı'nın emirlerinden ayrılan, sosyal ve ahlaki açıdan çöküntü yaşayan ve gittikçe seküler hale gelen Amerika'ya karşı Tanrı'nın gazabı olarak yorumlamışlardır (McClay, 2004).

Yaşanan bu tarihsel olayı Tanrı'nın gazabı olarak yorumlayan aşırı sağ dindar kesim, Amerika'nın tek taraflı politikalarını destekleyerek uluslararası anlaşmalardan ve işbirliklerinden geri çekilmesine yönelik politikaları daha çok dinsel-moralist söylemlerle dile getirmişlerdir. Bu durumun en çarpıcı örneklerinden, Amerikan Cumhuriyetçi Parti içerisinde etkili bir nüfuza sahip ve Hristiyan sağın en önemli temsilcilerinden biri olan Phyllis Schlafly'nin tehlikeli olarak gördüğü anlaşmalardan biri, 1997'de imzalanan ve Kyoto'da gündem olan "Küresel Isınma Antlaşması'dır". Kyoto Protokolüne göre Amerika, sera gazı emisyonlarını engellemeye yönelik tedbirler almalıdır. Bunu yapabilmek için de enerji üretiminde büyük oranda kısıtlamanın yapılması gerekir. Schlafly'ye göre bu durumun yaşanması, milyonlarca kişinin işsiz kalmasına ve Amerikan ekonomisine indirilecek olan büyük bir darbeye neden olacaktır. Fakat bu olayın altında yatan asıl gerçek, dinsel söylemlerle dile getirilmektedir. Schlafly ise, bu durumu şu sözleriyle dile getirmiştir:

"Amerikan politikalarını dış dünyanın parçası olduğu bir takım daimi anlaşmaların içine sokmak imansızların boyunduruğu altına girmek anlamına gelmektedir. Tanrı'nın yardımıyla Amerikan ulusu tarafından yazılan Bağımsızlık Bildirisi ve Anayasa dışında, diğer inançsız ulusların taraf olduğu bütün belgeler Tanrı'nın Krallığı'na giden yolda Amerikan ulusunu geri bırakacaktır" (Tüter, 2009, s. 63-64).

Görüldüğü üzere, Evanjelist siyasi kesimin politik olaylara karşı bakış açısı daha çok politik teoloji açısından değerlendirilebilir. Özellikle bu siyasi kesimin halka yansıttığı söylem içerisinde kullandığı kavram ve semboller, onların ilahi gücü kullanmaktan geri kalmadığını göstermektedir. Konuşma içerisinde yer alan "Tanrı'nın yardımı", "inançsız uluslar" ve "Tanrı'nın Krallığı" gibi söylemler, politik teoloji açısından halkı etkilemek için kullanılan dili göstermektedir. "İnançsız uluslar" derken,

kendi dışındaki ulusları “inanç” üzerinden değerlendirerek “Küresel Isınma Antlaşması’na” olan tepkisini bu açıdan dile getirmiştir.

Michael Mann, yaşanan 11 Eylül olayından sonra Amerika’nın “yeni emperyalizm”e doğru gitmesinin nedenini Bush hükümetinde yer alan “yeni-muhafazakâr” gruba bağlamıştır. Bu grup, “kötü” olana karşı “iyi”yi savunan; ancak bunu askeri eylem ile dile getirerek “Hristiyan köktencilğinde” temelleri olan bir söylemi kullanmıştır (Mann, 2003, s. 8). 11 Eylül’den sonra Amerikan milliyetçiliği, içe yönelik olacak şekilde “radikal dinci-eleştirel” dille kendini göstermiştir. Böylelikle din, otorite ve gelenek merkezli olan Amerikan milliyetçiliğinin kabul edilmesinde, 11 Eylül’ün Amerikan toplumunda oluşturduğu imgelemde ortaya çıkan yıkıcı etki ve bu duruma cevaben “güvenlik merkezli kimlik tartışması ve arayışlar” etkilidir (Tüter, 2009, s. 66-8). Yaşanan 11 Eylül olayının politik teoloji açısından önemi özellikle siyasi liderler ve gruplar tarafından kullanılan söylemler üzerinden açıklanabilir. Her birinde kutsala olan atıf ve Amerikan ulusunun Tanrı nezdinde olan ayrıcalığı ön planda olup, Amerikan siyasetinde bu durum kullanılmıştır. Böylece, 11 Eylül sonrası milliyetçilik algısı da dini çerçeve etrafında farklı formlarda şekillenmeye devam etmiştir.

Milliyetçilik anlayışı içerisinde değerlendirilebilecek olan Samuel Huntington’un bahsettiği “Beyaz ulusalcılık” kavramı ise 11 Eylül sonrası Amerika’da görülen milliyetçilik formuna tekabül etmektedir. Huntington, bu kavramı beyaz nüfusta yaşanan azalış ve “beyaz elitlerin kozmopolit ihanetlerine” karşılık “tepkisel milliyetçi hareket” olarak ifade etmektedir. Fakat Huntington, bu kavramın ırka veya etnik kökene dayanmadığını söyleyerek, kültüre dayalı milliyetçilik olarak yani, Anglo-Protestan değerlerden ortaya çıktığını ve “yeni bir ırk bilinci” olarak ifade etmektedir. Böylece, ırkın kültürel çizgide anlaşılması gerekmektedir. Beyaz ulusalcılık adı altında yapılan toplumsal ve siyasi hareketlerde yer alan kişilerin beyaz olmalarına gerek kalmayıp “beyaz kültüre” ait olmaları yeterlidir (Huntington, 2004, s. 241). Amerikan siyasetinde Evanjelistlerin ilk sırada olduğu Hristiyan sağın, toplum içerisinde etkin bir şekilde kullandığı dini söylem, Beyaz ulusalcılığın kaynağını oluşturmaktadır. Bu açıdan Beyaz ulusalcılık, “dinsel, kültürel ve karşıtlık içeren tepkisel” olaylarla beraber Amerikan kimliğini şekillendirmiştir (Tüter, 2009, s. 94). Politik teoloji içerisinde etkinliğini sürdüren dini milliyetçilik algısından yola çıkarak, beyaz ulusalcılık kavramı da bu

başlık altında değerlendirilebilir. Neticesinde Evanjelistlerin politika içerisinde etkin bir şekilde kullandığı bu milliyetçi söylem, ayrıca dinsel ve kültürel olarak belirli bir algıyı oluşturmaktadır.

Buraya kadar bu bölümde, politik teoloji bağlamında Amerikan tarihi nezdinde ortaya çıkan siyasi durumlar özellikle Amerikan başkanlarının söylemleri ve politik kararları analiz edilmeye çalışılmıştır. Tarihsel süreç üzerinden ilerleyen politik teoloji kavramının olaylar üzerindeki analizini daha iyi açıklayabilmek için Amerikan tarihine de değilmiştir. Böylelikle Kolonyal Dönem ile başlayıp henüz federal devlet haline gelmeyen Amerika'da politik teoloji bağlamı daha çok kolonilerin dini ve kutsal motifleri nasıl ve ne için kullandıkları üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Anayasal süreçle beraber başlayan dönemde ise politik teoloji kavramı, kendi içerisinde barındıran püritenlik, evanjelizm, dini milliyetçilik ve sivil din kavramları eşliğinde kurucu liderler ve dönem başkanları üzerinden değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Alternatif kavramlar eşliğinde iktidar ve teolojiyi yeniden nasıl müzakere edebiliriz sorusuna yanıt arayan politik teoloji kavramı üzerinden oluşturulan bu çalışmada ABD'nin tarihsel süreci içerisinde dönem başkanlarının söylemleri ve politik eylemleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Tarihsel açıdan ABD, kolonyal ve anayasal olmak üzere iki dönem olarak ele alınmıştır. Politik teoloji kavramının, din ve siyaset ilişkisinde yer alan dönem kopmaları ve dinin araçsallaştırılması üzerinden yapılan tanımlarıyla, ABD'de yer alan din ve siyaset ilişkisi farklı bir düzlemde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Politik teoloji, özellikle modern devlet anlayışı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Özünde modern ulus devletinin ortaya çıkışı ve sekülerleşme sürecinin bilimsel bir analizidir. Geleneğe ait olan teolojik argümanlardan yeni kavramsal kaynaklar üretmek seçkin otoritelere ve egemen olana eleştirel meşruiyet alanı sağlar. Böylece, sağlanan bu meşruiyet, kutsal olanın başkalaşımı şeklinde din ve dini kaynaklar sayesinde "haklılaştırma" ve "geçerlilik" olarak sağlanmaktadır. Egemene atfedilen görünmez ilahilik, onu temsil eden siyasi yapıya da kutsallık yüklemektedir.

Modernizmin krizi ile yüzleşen politik teoloji bu bağlamda, modern siyaset anlayışının teolojik geçmişini geride bıraktığı siyasi yapılarda aşkın olana duyulan ihtiyaç sonucunda kendi kutsalını var ederek geleneksel meşrulaştırma yoluna gitmektedir. Böylelikle Schmitt'in deyimi ile bazı teolojik kavramlar sekülerleşip siyasi oluşumlarda kendini göstermektedir. Politik teoloji açısından "kadiri mutlak" Tanrı anlayışının kutsallığı genel iradeye dayanan bir nevi egemenlere bırakılmıştır. Teolojiden politika ya da politikaya benzer bir teoloji anlamına gelerek, teolojinin aldığı kutsallık Tanrı'dan gelirken bu durum egemene aktarılır. Böylelikle egemenin sahip olduğu mutlaklık anlayışı temsil üzerinden ilahi bir boyut olarak değerlendirilir. Ardından karar verme yetkisini kendinde barındıran egemen, seküler bir durum içerisinde yasa koyucu olarak ne sorgulanabilir ne de bölünebilir. Egemen olan, karar verme durumunu kendisinde bulduğundan teolojide yer alan mucize kavramına denk gelen olağanüstü hal durumunu belirleyecek yetki ile sorgulanamaz bir niteliğe sahip

olmuştur. Böylelikle dinin siyasi kullanımı olarak tanımlanan politik teoloji, erken modern anayasa devlet modellerinin ilk başta ele almak için planladığı ve modern liberal toplumların bugün bile yüzleşmeye devam ettiği sorundur.

İttifaktan ziyade çekişme olarak bilinen siyaset ve teoloji, erken modernitenin etrafında kurulduğundan dönemsel olarak yaşanan bölünmeyi tasvir ettiğinde polemik bir hâl kazanmaktadır. Böylece, daha az bir ideoloji etrafında daha çok tekrar eden bir kriz olan politik teoloji, “yurttaşlık”, “sivil toplum” gibi kişisel olan egemenliğin dönüşümünü yansıtır. Aydınlanma Çağı’ndan itibaren karakterize edilmeye çalışılan bu kavram, din ve siyaset ayrımının dönüşümü şeklinde Aydınlanma gelenekleri ile teoloji harmanlanıp siyasi alanda dindar kesim için bir alan oluşturulmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan modern anayasal devlet, teolojik modeli terk etmeyip teolojinin ifade edilme biçimini değiştirdiği politik teoloji, siyasi kavramların desekularizasyonunu ve yasaların doğruluğunu egemenin ya da egemenlerin otorite ve kararlarında köklendirmeyi hedefleyen bir disiplindir.

Bellah, aktör, ritüel ve değerler üzerinden oluşturulan din anlayışının toplumun bütünleşmesine yardımcı olan sivil din kavramından bahseder. Özellikle Bellah, her sivil dinin kendi tarihsel geçmişinden etkilenip ona göre şekil aldığını ifade etmektedir. Politik teoloji bağlamında ABD başkanlarının yaptığı konuşmada Tanrı kavramı, “bir nevi seküler hale gelen ABD toplumunda kilise ve devletin ayrılmış olması dini alandan politik olanın çıkarılacağı anlamına gelmemiştir.” Amerikan halkında yer alan Amerikan yaşam tarzı algısında ortak dini unsurların bulunduğu inanç, sembol ve ritüeller eşliğinde toplumsal bir dini boyut oluşturulmuştur. Böylece, sivil din, toplumda etkin rol oynayan dinin o topluma özgü olan unsurlarla yeni bir boyut kazanarak varlığını devam ettirmesidir. Ayrıca uhrevi ve dünyevi dinlerden farklı olan sivil din, politik açıdan egemenin meşruluğunu artıran ve böylece bu meşruluğu olağanüstü hale getiren din anlayışdır.

Politik teoloji bağlamında ABD’nin dönemsel olarak yapılan değerlendirmesinde Kolonyal Dönem içerisinde yer alan din ve siyasetin dönüşümü, koloni halkını bir arada tutmak amaçlanırken, kişisel din ön planda tutulup politik teoloji anlamında “iyi ve kötü” olarak belirli bir ayrıma ve dışlanmaya gidilmiştir. Daha

çok dini özgürlüklerini yaşayabilmek adına birçok mücadeleler yaşanmıştır. Anavatan olan İngiltere'nin politik ve dini dayatmalarından kurtulmak isteyen halk, geldiği yeni topraklarda bile kendi içinde birçok dini açıdan tartışmalar yaşamıştır. Kolonyal Dönem'in sonunda yaşanan olaylarla beraber şekillenen toplumsal yapı, Anayasal Dönem'in hangi yönde ve nasıl ilerlemesi gerektiği yönünde etkilemiştir. Kolonyal Dönem'de din ve siyaset tam olarak ayrılmadığından politik teolojik bağlamda yaşanan bu süreç, toplumun getirisi ve oluşumuyla beraber Anayasal Dönem de politik düzen tamamen asimile edilemeyen teolojik kavramlarla karakterize edilmiştir.

Anayasal Dönem'de politik teoloji bağlamında dinin sekülerlik etrafında dönüşümü ve bu durumun siyasete yansımaları ABD başkanlarının konuşmaları üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dönem başkanlarının konuşmalarında ve politikayı yönlendirmesinde etkili olan bir diğer kavram dini milliyetçilik anlayışıdır. Özellikle politik teoloji düzleminde yer alan dini milliyetçilik unsuru bireysel kimliğin hem güçlü hem de önemli unsurlarından birisidir.

Ulusal kimlik yani milliyetçilik, seküler modernite karşısında din geri çekilirken, insanlar kendi öz kimliğindeki boşluğu milliyetçilik ile tamamlamıştır. Politik teoloji bağlamında sekülerlik sonucunda dinin geri çekilmesi durumunda dindeki kavramların dönüşümü ile dinin tekrar kendi varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Bu durum pratiğe birçok yönden yansımıştır. Sekülerliğin dönüşümü buna örnek iken, ek olarak milliyetçiliğin kendini dinsel boyutta ifade etmesi bu duruma ayrı bir örnek olarak gösterilmektedir. Milliyetçilik anlayışında yer alan dinsel söylemler, o bölgeye ya da anavatana dinsel bir bağlılık atfetmektedir. Ayrıca din, milliyetçiliğin bir işlevi olarak değerlendirilmiştir. Buradan yola çıkarak politik bir araç olarak kullanılan dini milliyetçilik, politik taleplerin dini bir referansla dile getirildiği "seküler bir fenomen" olarak da ifade edilmektedir.

ABD başkanlarının söylemleri, politik teoloji üzerinden dini milliyetçilik kavramı etrafında şekillenerek hem ulusun hem de devletin gelişiminde ve ifade edilmesinde etkili hale gelmiştir. Özellikle başkanlar, bazı kriz dönemlerinde ulusun birlik ve güvenliğini sağlamak ardından halkı dış güçlere karşı korumak için milliyetçilik kavramını dinin bu bütünleştirici ve hissettirdiği güven duygusuyla beraber

kullanmıştır. Böylelikle politik teoloji bağlamında dinin ulus devletin iddialarına karşı uyum sağlayabilirken ortaya çıkan dini hareketler milliyetçi dili oluşturmaktadır. ABD başkanları, deprem ve terör saldırıları gibi belirli kriz dönemlerinde ülke halkını yatıştırmak adına milliyetçilik kavramı etrafında din dilini konuşlandırmaktadır.

ABD başkanları arasından örnek vermek gerekirse, 1993 ve 2001 yılları arasında muhafazakâr gündemini şekillendiren değerler, seçmenler için çekici hale geldikçe George W. Bush, bu durumu kullanarak siyasi desteği inşa etmek ve pekiştirmek adına Hristiyan inancına atıfta bulunmaya devam etmiştir. Bush'un hem Amerika vizyonuna hem de dış politikasına destek sağlamak için kullandığı dini temalar, terörist saldırılardan dolayı değişmiş olsa da politika gündemini çerçevelemek için dini retoriği kullanması, siyasi kariyerinin ilerlemesinde dinin önemini ön plana çıkarmaktadır. 1990'ların ortalarından sonlarına kadar ABD'nin kültürel ve siyasi ortamının değişime uğramasında, George W. Bush'un başkanlık kampanyaları ve başkanlığındaki evanjelik söylemi etkilidir. Araştırmacılara göre, yapılan bu kampanyalar üzerinden 2000 yılına kadar Amerikan siyasi ortamındaki temel değişiklikler arasında kamusal alanda dinin artan kabulü ve seçmenlerin sosyal meselelere odaklanması yer almaktadır. Ayrıca, Bush'un kampanyaları ve başkanlığı sırasında Hristiyan retoriği benimsemesini en iyi şekilde açıklayan şey, bu dönemde Amerikan siyasetinde din ve din dilinin öne çıkması ve Cumhuriyetçi Parti'nin yeni seçmenleri ele geçirme isteğidir. Bu durum sadece George W. Bush ile sınırlı kalmayıp diğer birçok ABD başkanlarında gözlenmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda, ABD başkanlarının söylemlerinde politik teoloji bağlamında din retoriğinin bu denli kullanılmasında kişinin kendi dini algısı, yetiştirilme süreci ve eğitimi yer almaktadır. Ardından ilk dönem başkanları sadece 'Tanrı' üzerinden kutsala atıf yaparken, ileriki dönem başkanları kutsala olan atfı daha da özele indirip 'Mesih' ve 'İsa' üzerinden yapmaya başlamışlardır. Söylemlerde asıl hedef 'millet' olduğundan başkanlar, aldıkları politik kararları dini çerçevede halka sunarak hem meşruiyet hem de kutsal görev inancı oluşturmaktadır. Söylemlerinde Hristiyan dili ve sembolizmi kullanmaları uygulamak istedikleri politika ya da halkı hangi ideoloji etrafında birleştirmek istedikleriyle ilişkilidir.

Yapılan konuşmalarda İncil gibi kutsal metinlerden alıntılar yapılarak, halkı dini retorik etrafında hipnoz etme istediği ön plandadır. Bu duruma en iyi örnek, George W. Bush'un 11 Eylül olaylarından sonra yaptığı ilk konuşmada kullandığı dini kavramlar ve ayrıca ileriki söylemlerinde biz ve onlar kavramı üzerinden yükselen İslamofobi algısıdır. Böylece halkı, İslam dinine karşı bütün olarak ayakta tutmaya çalışmıştır. Sadece bu örneklerle sınırlamak yeterli değildir. ABD aldığı birçok kararlarda asıl nedeni dini perde ile örterek politik teoloji bağlamında halkı bu yönde etkilemektedir. Böylece halk, dinin kutsallığı ve dokunulmazlığı çerçevesinde alınan kararlara ve söylemlere, karşı koyulamaz bir şekilde inanma yoluna gitmektedir.

Bu çalışmada din ve siyasetin her ne kadar modern siyasetle beraber ayrı kaldığı öne sürülse de bu durumun imkânsızlığı politik teoloji kavramı üzerinden incelenmek istenmiştir. Son dönemlerde moda haline gelen bu kavram çalışmanın amacına uygun olarak özellikle birçok ABD başkanlarının söylemleri üzerinden analiz edilerek din ve siyasetin politik teoloji bağlamında ne şekilde dönüşüme uğradığı belirli kavramlarla anlatılmıştır. Yapılan bu çalışma, umarım politik teoloji kavramının literatürde yerini koruduğu potansiyelinin birçok siyasi araştırmalara kaynaklık etmesine yardımcı olur.

KAYNAKÇA

- ABD Dışişleri Bakanlığı Ana Hatlar Serisi, (t.y.). *Amerikan Tarihinin Ana Hatları*, Erişim tarihi: 17 Nisan 2021, <https://tr.usembassy.gov/tr/education-culturetr/outline-series-tr/>.
- Adams, A. M. ve Emmerich, C. J. (1990). William Penn and the American Heritage of Religious Liberty, *Journal of Law and Religion*, 8(1-2), 57-70. doi:10.2307/1051256.
- Adams, A. M. ve Emmerich, C. J. (2003). *Din ve Özgürlük; ABD'de Dinî Özgürlüğün Anayasal Tarihçesi*, çev. Latif Boyacı, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Akbay, M. (1950). Amerika Birleşik Devletleri'nin Anayasa Tarihi, *AÜHFD*, 7(1-2), 18-39, https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000165
- Albritton, J. M. (2003). *John Witherspoon's Moral Philosophy and American Church and State*, (Doktora Tezi), University of Alabama.
- Aliyev, B. (2019). *Uluslararası İlişkilerde Dini Kimliklerin Rolü*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Amstutz, M. R. (2014), *Evangelicals and American Foreign Policy*, NY: Oxford University Press.
- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (2nd edn). London: Verso. Erişim Tarihi: 19 Mart 2021, https://is.muni.cz/el/1423/jaro2016/SOC757/um/61816961/Benedict_Anderson_Imagined_Communities.pdf.
- Angrosino, M. (2002). Civil Religion Redux. *Anthropollogical Quarterly*, 75(2), 239-267. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arato, A. (2013). Political Theology and Populism. *Social Research*, 80(1), 143-172, <http://www.jstor.org/stable/24385712>.
- Arık, A. K. (2019). *İdeal ve Real Karşısında Avrupa Birliği: Yeni Göçmen Dalgası Politikalarının Söylemsel Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, O. ve Arı, S. (2004), *Amerika Özgürlük Havarisi mi? Yoksa Günah Keçisi mi?*, Ankara: Platin Yayınları.
- Asad, T. (1993). *Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam* Baltimore and London, London: Johns Hopkins University Press.

- Asad, T. (1999). *Religion, Nation-state, Secularism*. In P. van der Veer & H. Lehmann (Eds.), *Nation and religion: Perspectives on Europe and Asia*, Princeton: Princeton University Press
- Ataç, C. A. ve Gürsel, B. (2005). Amerikan Apokaliptik'inin Dünü Bugünü, *Doğu Batı*, 8(32), 73-88.
- Ateş, T. (1997). *Siyasal Tarih*, İstanbul: DER Yayınları.
- Bellah, R. (1967). Civil Religion in America, *Daedalus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, 96(1), 1-21.
- Bellah, R. (1984). *The Broken Covenant, American Civil Religion in Time of Trial*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Bellah, R. (1988). Civil Religion in America, *Daedalus*, 117(3), 97-118.
- Bellah, R. N. (1992). *The Broken Covenant: American Civil Religion in Time of Trial*, University of Chicago Press.
- Berger, P. (2002). *Din ve Modernlik: Toplum Bilim Yazıları I*, çev: Adil Çiftçi, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Berggren, J. ve C. Rae N. (2006). Jimmy Carter and George W. Bush: Faith, Foreign Policy, and an Evangelical Presidential Style, *Presidential Studies Quarterly*, 614.
- Bible Hub, (2012). *2 Chronicles 1*
- Bible Hub. *Psalms 133:1*, InKing James Version.
- Biblegateway, 1 Corinthians 12:12-25. InKing James Version.
- Biblegateway, *Matthew 11:4-5*. InKing James Version.
- Bowser, R. ve Muse, R. (2008). Historical Perspectives on Church and State, *Church-State Issues in America Today, Volume 1: Religion and Government*", ed. Ann W. Duncan, Steven L. Jones, Westport, Praeger, s. 41-63.
- Bradley A. ve Cerella A. (2016). The Future of Political Theology and The Legacy of Carl Schmitt, *Journal for Cultural Research*, 20(3), 205-216.
- Brant, I. (1951). Madison: On the Separation of Church and State, *The William and Mary Quarterly*, Third Series, 8(1), 3-24.
- Braudel, F. (2006). *Uygurlukarın Grameri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi.
- Brubaker, R. (2012). Religion and Nationalism: Four Approaches, *Nations and Nationalism*, 18(1), 2-20.
- Buckley, T. E., S.J. (2007). *Thomas Jefferson and the Myth of Separation, Religion and the American Presidency*, ed. Mark J. Rozell, Gleaves Whitney, New York: Palgrave Macmillan, 39-51.
- Burke, D. (2016). The Guilt-Free Gospel of Donald Trump. *CNN*.
- Bursa Protestan Kilisesi, (2003). *Kutsal Kitap*.

- Burstein A. (2006). *Jefferson's Secrets: Death and Desire at Monticello*, New York: Basic Books.
- Bush, G. W. (2005). "Second Inaugural Address." Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C.*
- Butler, J. (2008). *New World Faiths, Religion in Colonial America*, New York: Oxford Press.
- Cassara, E. (1975). *The Enlightenment in America*, New York: George Mason University.
- Clinton, J. W. (1993). "Inaugural Address." Speech, *Presidential Inauguration, Washington DC.*
- Critchley S. (2013). *İmansızların İmanı, Siyasal Teoloji Deneyleri*, çev. Erkal Ünal, İstanbul: Metis Yayınları.
- Curry, T. J. (1986). *The First Freedoms: Church and State in America to the Passage of the First Amendment*, New York: Oxford University Press.
- Çaha, Ö. (2008), *Bitmeyen Beraberlik Modern Dünyada Din ve Devlet*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008), Söylem Analizi, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Çınar, A. (2006). *Politik Teoloji*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15(2), 1-20.
- Çiğdem, A. (1997). *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- D'antonio, W. V. ve Hoge, D. R. (2006). The American Experience of Religious Disestablishment and Pluralism, *Social Compass*, 53(3), 345-356, doi.org/10.1177/0037768606066845.
- Davis, D. H. (1996). A Commentary on the Proposed 'Religious Equality/Liberties' Amendment, *Journal of Church and State*, 38(1), 5-23.
- Davis, D. H. (1999), The Enduring Legacy of Roger Williams: Consulting America's First Separationist on Today's Pressing Church-State Controversies, *Journal of Church and State*, 41(2), 201-212.
- Dickinson, C. (2013). The Divisions of Sovereignty, *Political Theology*, 14 (1), 88-99. doi: 10.1179/pol.14.1.r701j12454716128.
- Drakeman, D. L. (1983). Religion and the Republic: James Madison and the First Amendment, *Journal of Church and State*, 25(3), 427-445.
- Duncan, A. W. (2008). Religion, Rhetoric and Ritual in the U.S. Government, *Church-State Issues in America Today, Volume 1: Religion and Government*", ed. Ann W. Duncan, Steven L. Jones, Westport, Praeger, 63-103.
- Durkheim, E. (2001). *The Elementary Forms of Religious Life*, Oxford: Oxford University Press.

- Düzce, M. (2017). Emile Durkheim'da Bir Sivil Din Olarak Milliyetçilik ve Vatanseverlik, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 645-653, doi:10.17719/jisr.2017.1924
- Eagleton T. (2014). *Tanrının Ölümü ve Kültür*, çev: Selin Dingiloğlu, İstanbul: Yordam Kitap.
- Eisenhower, D. D. (1953). "Inaugural Address." Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C*
- Eisenhower, D. D. (1957). "Second Inaugural Address" Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C.*
- Erdoğan, A . (2018). Yeni Bir Din: Milliyetçilik?, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(7) , 227-253.
- Esbeck, C. H. (2001). Religion and the First Amendment: Some Causes of the Recent Confusion, *William and Mary Law Review*, 42(3), 883-918.
- Esbeck, C. H. (2004). Dissent and Disestablishment: The Church-State Settlement in the Early American Republic, *Brigham Young University Law Review*, (4), 1385-1592.
- Fiorenza, F. S. (2005). Political Theology and The Critique of Modernity, *Distinktion: Journal of Social Theory*, 6(1), 87-105.
- Fishman, E. (2007). Unto Caesar, *American Scholar*, 77(1), 36-44, Erişim tarihi: 10 Mart 2021. <https://www.jstor.org/stable/41221769>
- Fowler, R. B. ve Hertzke, A. D. (1995). *Religion and Politics in America; Faith, Culture, and Strategic Choices*, USA: Westview Press.
- Frank, D. A. (2011). Obama's Rhetorical Signature: Cosmopolitan Civil Religion in the Presidential Inaugural Address, January 20, 2009, *Rhetoric & Public Affairs* 14, 607.
- Friedland, R. (2001). Religious Nationalism And The Problem of Collective Representation. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 125-152.
- Friedland, R. (2002). Money, Sex, and God: The Erotic Logic of Religious Nationalism, *Sociological Theory*, 20(3), 381-425.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev: Büşra Ersanlı Behar ve Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Geréby, G. (2008). Political Theology versus Theological Politics: Erik Peterson and Carl Schmitt. *New German Critique*, (105), 7-33.
- Gray, J. (2013). *Kara Ayin, Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Greenfeld, L. (1992). *Nationalism: Five Roads to Modernity*, Cambridge MA: Harvard University Press 83-84.
- Guilhot, N. (2010). *American Katchon: When Political Theology Became International Relations Theory in Constellations*, 17(2).

Açıklama [A1]: İtalik olacak, dergi gösterimlerinde derginin volüme ve sayısı 6(1) olarak bitişik yazılır ve parantez öncesi gösterilen volüme yani 6 italik olarak gösterilmelidir.

- Gunn, T. J. (2006). ABD ve Fransa'da Din Özgürlüğü ve Laiklik, *Liberal Düşünce*, 11(41-42), 35-50.
- Güriz, A. (1999). *Hukuk Felsefesi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hanson, R. C. (2001). Religion in Inaugural Addresses, *The Martin Marty Center for the Public Understanding of Religion*.
- Hashim, N. (2008). Consecrating the Green Movement, *Church-State Issues in America Today, Volume 3: Religious Convictions and Practices in Public Life*, ed. Ann W. Duncan, Steven L. Jones, Westport, Praeger, 198-245.
- Hayes, C. (1926). *Essays on Nationalism*. New York: The Macmillan Company.
- Hayes, C. J. H. (2010). *Milliyetçilik: Bir Din*, çev: Murat Çiftçikaya, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hitchcock, J. (2004). The Enemies of Religious Liberty, *First Things*, Issue 140, 26-30.
- Hofstadter, R. (1996). *The Paranoid Style in American Politics*, Cambridge: Harvard University Press.
- Holcomb, J. D. (2008). Religion and Higher Education, *Church-State Issues in America Today, Volume 2: Religion, Family, and Education*, ed. Ann W. Duncan, Steven L. Jones, Westport, Praeger, 149-179.
- Hughes, R. T. (2004). *Myths America Lives By*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Hungtinton, S. P. (2004). *Biz Kimiz: Amerikan'ın Ulusal Kimlik Arayışı*, İstanbul: CSA Global Yayınları.
- Huntington, S. P. (1981). *American Politics: The Promise of Disharmony*, Cambridge, Mass.: Belknap.
- Hutson, J. H. (2007). *Church and State in America, The First Two Centuries*, New York: Cambridge University Press.
- İmga, O. (2010). *Amerika Birleşik Devletleri'nde Kilise ve Devlet Ayrılığının Tarihi Kökleri ve Felsefi Temelleri*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi: Ankara. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 20(1), 39-57.
- Jeffrey, D. L. (1999). Civic Religion and the First Amendment, *One Nation Under God? Religion and American Culture*, ed. Marjorie Garber, Rebecca L. Walkowitz, New York, Routledge, 21-31.
- Johnson, P. (1995). God and the Americans, *Commentary*, 99(1), 25-45.
- Joustra, R. J. (2013). *The Religious Problem with Religious Freedom: Why International Theory Needs Political Theology*, (Doktora Tezi), Bath: University of Bath in Britain.
- Kahn, P. (2012). *Political Theology: Four New Chapters on the Concept of Sovereignty* New York: Columbia University Press.
- Kahn, V. (2009). Political Theology and Fiction in The King's Two Bodies. *Representations*, 106(1), 77-101 doi:10.1525/rep.2009.106.1.77

- Karşılaştırılması, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 63-76.
- Kavka, M. (2018). The Unevenness of Political Theology, *Political Theology*, 19(8), 698-703, doi: 10.1080/1462317X.2018.1520847.
- Kaya, Günsoy. (2012). Politik Olan'ın Nötralizasyonu ve Devrimci Politika: Carl Schmitt'in Marx Okuması, *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (19), 139-158.
- Kazin M. ve McCartin J. A. (2006). *Americanism: New Perspectives on the History of an Ideal*, Chapel Hill: University of North Caroline Press.
- Kelly, G. A. (1984). *Politics and Religious Consciousness in America*, New Brunswick, New Jersey: Transaction Books.
- Kennedy, J. F. (1961). "Inaugural Address." Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C.*
- Kırtunç, A. L. (2005). Kim Bu Amerikalı, Bu Yeni Adam?, *Doğu Batı*, 8(32), 97-111.
- Kıvrak, E. (2020). Ernst H. Kantorowicz Kralın İki Bedeni çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2018, 696 s, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(41), 267-274.
- Kinnvall, C. (2004). Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security, *Political Psychology*, 25(5), 741-767.
- Kirwan, M. (2008). *Political Theology: A New Introduction*. Minneapolis: Fortress Press.
- Klein, S. (2004). The Culture War Gone Global: 'Family Values' and the Shape of US Foreign Policy, *International Relations*, 18(4), 453-466.
- Kotsko, A. (2013). Genealogy and political theology: On method in Agamben's The Kingdom and The Glory, *Political Theology*, 14(1), 107-114. doi: 10.1179 / pol.14.1.k21342q8025j0212
- Köktaş, M. E. (1997). *Din ve Siyaset: Siyasal Davranış ve Dindarlık*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Kurtoğlu, Z. (2016). *İslâm Düşüncesinin Siyasal Ufku: Siyaset Sorunu Açısından Din-Felsefe İlişkileri*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Kurun, İ. (2018). *Siyasi İlahiyat Liberalizmin Teolojik Kökenleri*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Lawrance, F. G. (1987). Political Theology, *Encyclopedia of Religion*, Erişim tarihi: 12 Ocak 2021 <https://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/political-theology>.
- Lehmann, H. (1982). Pietism and Nationalism: The Relationship between Protestant Revivalism and National Renewal in Nineteenth-Century Germany, *Church History*, 51(1), 39-53.

- Lempres, E. (2018). The Spirit—The Faith of America': The Role of Religious Rhetoric in Presidential Inaugural Addresses from George Washington to Donald Trump, *CMC Senior Theses*. http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/1778.
- Leustean, L. N. (2008) Orthodoxy and Political Myths in Balkan National Identities, *National Identities*, 10(4), 421-432, doi: 10.1080/14608940802519045.
- Levy, J. J. (2017). "How the King James Bible Came to Be." *Time*.
- Library of Congress, (t.y). *Religion and the Founding of the American Republic*.
- Lieven, A. (2004). *America Right or Wrong: An Anatomy of American Nationalism*, New York: Oxford University Press.
- Linder D. R. (1996). Universal Pastor: President Bill Clinton's Civil Religion, *Journal of Church and State* 38(4), 737. doi:10.1093/jcs/38.4.733.
- Lindsay, T. (1991). James Madison on Religion and Politics: Rhetoric and Reality, *The American Political Science Review*, 85(4), 1321-1337.
- Littlejohn, B. (2018). The Political Theology of the Reformation, *Political Theology*, 19(4), 261-263, DOI: 10.1080/1462317X.2018.1468006
- Lloyd, V. ve True, D. (2016). What Political Theology Could Be, *Political Theology*, 17(6), 505-506, doi: 10.1080 / 1462317X.2016.1241062.
- Lyndon B. J. (1965). Inaugural Address. Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C.*
- Mann, M. (2003). *Incoherent Empire*, New York: Verso.
- Mansfield, S. (2017). *Choosing Donald Trump: God, Anger, Hope, and Why Christian Conservatives Supported Him*. Grand Rapids, MI: Baker Books.
- Margalit, A. (2005). Political Theology: The Authority of God, *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, (106), 37-50
- Marty, M. E. (1974). Two Kinds of Two Kinds of Civil Religion, R. E. Richey and D. G. Jones (Ed.). *American Civil Religion* içerisinde. New York: Harper and Row, 139-57.
- Mason, A. T. ve Beaney, W. M. (1955). *American Constitutional Law: Introductory & Selected Cases*, New Jersey: Prentice-Hall.
- McClay, M. W. (2004). Bir Ulusun Ruhunu, *Public Interest*.
- McConnell, M. W. (1990). The Origins and Historical Understanding of Free Exercise of Religion, *Harvard Law Review*, 103(7), 1409-1517.
- McConnell, M. W. (2003). Establishment and Disestablishment at the Founding, Part I: Establishment of Religion, *William and Mary Law Review*, 44(5), 2105-2208.
- McGrath, A. E. (2015). *Christianity An Introduction*, UK: John Wiley & Sons, Ltd.
- McGraw, B. (2008). Introduction: Church and State in Context, *Church- State Issues in America Today, Volume 1: Religion and Government*", ed. Ann W. Duncan, Steven L. Jones, Westport, Praeger, 1-41.

- McLoughlin, W. (1968). Isaac Backus and the Separation of Church and State in America, *The American Historical Review*, 73(5), 1392-1413.
- McNeill, W. H. (2005). *Dünya Tarihi*, çev. Alâeddin Şenel, Ankara: İmge Kitabevi.
- Mead, S. E. (1974). The Nation with the Soul of a Church, *Church History* R. E. Richey and D. G. Jones (Ed.). American Civil Religion içerisinde. New York: Harper and Row, 45-75.
- Mentzel, P. C. (2020). Introduction: Religion and Nationalism? Or Nationalism and Religion? Some Reflections on the Relationship between Religion and Nationalism, *Genealogy*, 4(4), 98. <https://doi.org/10.3390/genealogy4040098>.
- Merriman, S. A. (2007). *Religion and the Law in America: An Encyclopedia of Personal Belief and Public Policy*, (1), California: ABCCLIO.
- Morris, K. R. (1993). Theological Sources of William Penn's Concept of Religious Toleration, *Journal of Church and State*, 35(1), 83-111.
- Murray, K. ve Worth, O. (2013). Building Consent: Hegemony, "Conceptions of the World" and the Role of Evangelicals in Global Politics, *Political Studies*, 61(4), 731-747, Erişim tarihi: 15 Ocak 2021 doi: 10.1111/j.1467-9248.2012.01003.x .
- Murrin, J. M. (1990). Religion and Politics in America from the First Settlements to the Civil War, *Religion and American Politics from the Colonial Period to the 1980's*, ed. Mark A. Noll, New York: Oxford University Press, 19-44.
- Neuman, S. (2013). Divine Rhetoric: God In The Inaugural Address, *NPR*.
- Nevins, A. ve Commager, H. S. (2021). *Amerika Birleşik Devletleri Tarihi*, çev: Halil İnalçık, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Nixon R. (1973). "Inaugural Address." Speech, Presidential Inauguration, Washington, D.C.
- Nock, A. J. (2005). *Thomas Jefferson, Amerika'nın Kurucusu*, çev. İbrahim Enis Köksaldı, İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Noll, M. A. (2002), *America's God, From Jonathan Edwards to Abraham Lincoln*, New York: Oxford University Press
- O'Connell, D. (2012). *God Wills It: Presidents and the Political Use of Religion*, Columbia University.
- Obama B. (2009). Inaugural Address, Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C.*
- Okandan, R. G. (1955). *Umumî Âmme Hukuku*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- O'Mahony, A. (2009). The Vatican and Europe: Political Theology and Ecclesiology in Papal Statements from Pius XII to Benedict XVI, *International Journal for the Study of the Christian Church*, 9(3), 177-194, doi: 10.1080/14742250903201320.

- Oran, F. Ç. (2017). Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 2019-2037.
- Özcan, A. (2005). *Teolojinin Jeopolitiği*, İstanbul: Bakış Yayıncılık.
- Özer, S. (2007). Söylem Çözümlemesi ve Rivayetlerin Anlaşılmasına Yönelik Katkıları, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 20(1), 39-57.
- Özkırımlı, U. (1997). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Paipais, V. (2019). Political theology: A critical introduction: By Saul Newman, *Contemporary Political Theory*, 1-5.
- PBS. (2004). "The Faith-Based Initiative Controversy".
- Peled, Y. (2021). Nationalism and Religion, *H-Net: Humanities & Social Sciences Online*.
- Pfeffer, L. (1967). *Church, State and Freedom*, Boston: Beacon Press, 1967.
- Pitney, J. J. (1997). President Clinton's 1993 Inaugural Address, *Presidential Studies Quarterly*, 27(1), 93.
- Pitts, J. (2017). Renegotiating Power, Theology, and Politics, *Political Theology*, 18(4), 373-375, doi: 10.1080/1462317X.2017.1303297 .
- Political Theology Network. (2012). Political Theology and Early Modernity — Graham Hammill and Julia Reinhard Lupton, *Political Theology Network*
- Rae, G. (2016). The Theology of Carl Schmitt's Political Theology, *Political Theology*, 17(6), 555-572, doi: 10.1179 / 1462317X15Z.000000000162.
- Reagan, R. (1981). "Inaugural Address." Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C.*
- Reichley, A. J. (1985). *Religion in American Public Life*, Washington D.C.: The Brookings Institution.
- Roosevelt, F. D. (1941). "Third Inaugural Address." Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C.*
- Rousseau, J. J. (2016). *Toplum Sözleşmesi*. Çev. İsmail Yerguz, İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2017). *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ruston, R. (1980). Political Theology I. *New Blackfriars*, 61 (722/723), 304-313,
- Schmitt, C. (2006). *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, çev: George Schwab, Önsöz: Tracy B. Strong, Chicago: University of Chicago Press.
- Schmitt, C. (2008). *Political Theology II: The Myth of the Closure of any Political Theology*, çev: Michael Hoelzl, Cambridge: Polity Press.

- Schmitt, C. (2016). *Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev: A. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Yayınları.
- Sennet, R. (2014). *Otorite*, çev: Kâmil Durand, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Shriver, P. (2006). Evangelicals and World Affairs. *World Policy Journal*, 23(3), 52-58, Erişim tarihi: 18 Mart 2021 <http://www.jstor.org/stable/40210032>
- Siebert, R. (1989). Walter Dürks: Human Wisdom And Political Theology, *CrossCurrents*, 39(4), 431-441.
- Simons, F. V. (2018). How Theological is Political Theology? The Case of Twentieth-Century American Protestantism, *Political Theology*, 19(8), 681-688. doi: 10.1080 / 1462317X.2018.1520825 .
- Smidt, C. E. (2017). The Role of Religion in the 2016 American Presidential Election. *Zeitschrift Fur Religion, Gesellschaft Und Politik* 1, 144-153.
- Smith, A. D. (1983). *Theories of Nationalism*, New York: Holmes & Meier Publishers.
- Sözen, E. (1999). *Söylem Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Spalding, E. (2007). "Harry S. Truman", *Features*, 52.
- Spector, S. (2009). *Evangelicals and Israel: the story of American Christian Zionism*, Oxford University Press.
- Stackhouse, M. (2004). Civil Religion, Political Theology and Public Theology: What's the Difference?, *Political Theology*, 5(3), 275-293,
- Steding, W. (2014), *Presidential Faith and Foreign Policy: Jimmy Carter the Disciple and Ronald Reagan the Alchemist*, NY: Palsgrave Macmillan.
- Stemberger, J. (2016). 3 Questions Evangelicals Should Ask about Donald Trump, *CNN*, <http://www.cnn.com/2016/01/05/politics/evangelicals-donald-trump-questions/index.html>.
- Stilsett, S. J. (2015). Towards a Political Theology of Vulnerability Anthropological and Theological Propositions, *Political Theology*, 16(5), 464-478, doi: 10.1179/1462317X14Z.000000000115.
- Strauss, L. (1988). *What is Political Philosophy: And Other Studies*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Sturm, T. (2018). Religion as Nationalism: The Religious Nationalism of American Christian Zionists, *National Identities*, 20(3), 299-319, DOI: 10.1080/14608944.2016.1255187
- Summerlin, T. L. (1984). *Church-State Relations in the Thought of Joseph Martin Dawson*, Doktora Tezi, Waco Texas: Baylor University.
- Şahin, M. (2003). İngiliz Püritenizmi, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(108), 105-120.
- Şahin, Y. (2017). Michel Foucault'da Söylem Analizi, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 119-135.

- Şaylan, G. (1981). *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Tatlısu, İ. (2018). Amerikan Milliyetçiliği ile Irkçılık Arasındaki İlişki: Etnik Ayrımcılığın Irkçı Boyutları. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(12), 34-41, Erişim tarihi: 2 Nisan 2021 <https://dergipark.org.tr/pub/gusbd/issue/39724/470514>.
- Taylan, H. H. (2011). Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 63-76.
- Tocqueville, A. (2019). *Amerika'da Demokrasi*, çev. Seçkin Sertdemir Özdemir, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Truman, H. S. (1949). "Inaugural Address." Speech, Presidential Inauguration, *Washington, D.C.*
- Trump, J. D. (2017). Inaugural Address. Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C.*,
- Türk, H. B. (2019). Kitle Lider İlişisini Politik Teoloji Üzerinden Yeniden Düşünmek, *Amme İdaresi Dergisi*, 52(2), 1-24.
- Tüter, M. (2009). *Amerika'daki Milliyetçilik: Amerikan Misyonundan Beyaz Ulusalcılığa*, (Kültürel İncelemeler Programı), İstanbul Bilgi Üniversitesi: İstanbul.
- Ulukütük, M. (2010). Politik Teolojide Din Dilinin Stratejik Ağırlığı-Din Dilinin Politik İşlevleri Üzerine Bir Deneme, *Nida Dergisi*, (142), 1-31.
- Vardoulakis, D. (2009). Stasis: Beyond Political Theology?, *Cultural Critique*, (73), 125-147.
- Verdery, K. (1996). "Ulus" ve "Milliyetçilik" Nerede? In G. Balakrishnan (Ed.), *Mapping Ulus*, New York, NY : Verso.
- Wald, K. D. (1992). *Religion and Politics in the United States*, Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press.
- Wald, K. D. ve Calhoun-Brown, A. (2011), *Religion and politics in the United States*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Wallace, J. C. (2005). Challenges and Opportunities Facing Religious Freedom in the Public Square, *Brigham Young University Law Review*, (3), 597-610.
- Wallace, W. J. (2008). Public Expression of Faith by Political Leaders, *Church-State Issues in America Today*, Volume 1: Religion and Government, ed. Ann W. Duncan, Steven L. Jones, Westport, Praeger, 103-135.
- Wallis, J. (2005). *God's Politics: Why the Right Gets It Wrong and The Left Does 'nt Get It?*. New York: Harper SanFrancisco.
- Whitfield, S. J. (1995). Separation Anxiety: From Founders to Fundamentalists, *Judaism*, 44(2), 131-145.

- Whitten, J. R. (2005). *Four Founding Fathers on Religion, Its Place in Public Life and the First Amendment Today*, (Yüksek Lisans Tezi), California State University Dominguez Hills.
- Williams, R. (2002). A Key into the Language of America (1643), *American Religious History*, ed. Amanda Porterfield, Massachusetts: Blackwell Publishers, 178-181.
- Wilson W. (1917). "Second Inaugural Address." Speech, *Presidential Inauguration, Washington, D.C.*
- Witte, J. Jr. (2006). The Essential Rights and Liberties of Religion in the American Constitutional Experiment, *Notre Dame Law Review*, 71(3), 371-445.
- Yardım, G. ve Doğruer, H. (2019). Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Haber Metinlerinin İncelenmesi: Pippa Bacca Cinayeti Örneği, *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 137-148.
- Yenigün, H. İ. (2013). Siyaset Teorisinde Yeni Ontolojik ve Teolojik Tahayyüller ve Demokrasi, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (34), 1-48.
- Yıldırım, O. (2015). Amerika'da Dinin Siyaset Üzerindeki Etkisi, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 91-108.
- Yüksel, Y. (2004). *İletişim Araştırma Metotları Söylem Çözümlemesi*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zeybekoğlu, A. E. (2009). *Carl Schmitt'in 20. Yüzyıl Devlet ve Siyaset Kuramına Katkısı*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zubrzycki, G. (2006). Ethnicity, Religion, and Status, *The Crosses of Auschwitz: Nationalism and Religion in Post-Communist Poland*, Chicago, IL: University of Chicago Press.

